

Ark. prof. Ed. Petersons

P E S T A L O C I J A

P E R S O N Ī B A U N V I Ņ A

P E D A G O Ģ I S K Ā S I D E J A S

Latvijas Universitātes
filoloģijas un filozofijas fakultātei iesniegtā diserta-
tācija pedagogikas doktora grada iegūšanai

P r i e k š v ā r d i .

Domātājam var tuvoties no dažādiem viedokļiem. Viņa domas un darbus var aplūkot nostājoties uz logikas un sistēmatikas viedokļa, meklējot domās un darbos logisko sakarību un sistēmatiku. Šai gadījumā pētnieks, iedziļinādamies domu gaitas sakarībā un saturā, vēro domu dziļumu un pareizību, cenšamies pie tam noteikt, cik tāl sasniegti darbība un domu gaitā sprautie mērķi.

Pētnieks vajadzības gadījumos var izraudzīties arī šaurāku un elementārāku uzdevumu. Sevišķi tais gadījumos, kur veicami svarīgi, nepieciešami priekšdarbi, viņš var apmierināties tikai ar sarakstīto darbu teksta analīzi un domu pavediena uzrādīšanu, nemēģinot sekot autora domu evolūcijai un atstājot pie malas vērtējuma mēģinājumus. Uz šāda viedokļa nostādāties, piemēram, Eduards Šprangers ir analizējis Pestalocija "Pētījumus" / Nachforschungen/.

Gan sarežģītāks, bet savos uzdevumos plašāks par iepriekšējiem ir pētīšanas veids, kam nolūks iepazīties ar domātāja personību, autora domas no jauna pārdomājot un izsekojot viņa domu attīstības gaitai atsevišķajos darbības posmos. Šāds aplūkošanas veids ir noderīgs stabilitātes un svārstību novēršanai arī domātāja personības attīstībā. Bez tam šāds aplūkošanas veids nodrošina sekošanu autora pakāpeniskai nobriešanai virzienā uz metodisku skaidrību, kur visai bieži atklājas kāda centrāla ideja, kas noteic domāšanas virzienu un normē arī darbības veidu un sasniegumus. Šo pēdējo vēsturisko evolūcijas metodi Pestalocija personības dzīves un darba pētīšanā ir lietojis arī šā raksta autors, konstatēdams, ka Pestalocijs savā dzīves darbā un domāšanas gaitā nekad nav nonācis sastinguma stāvoklī, bet, krādams piedzīvojumus un iziedams cauri vairākiem attīstības posmiem, centies arvien pēc lielākas skaidrības. Šais centienos pēc skaidrības viņš savas domas un secinājumus pastāvīgi vērtē un nesaudzīgi pats sevi kritizē, tadā kārtā apliecinādams nesavtību un uzticību cilvēka bērna audzināšanas un elementārizglītības idejām. Kalpošana šīm idejām viņš atrod savu dzīves saturu un augstāko pienākumu, savu aicinājumu un uzdevuma piepildījumu. Kalpodams šim uzdevumam, viņš tiecas pēc idejiskas skaidrības, kuras visā pilnībā nerasniedz. Tomēr visai vērtīgs ir Pestalocija nākamajam paaudzēm atstātais mantojums - viņa pedagogiskās atziņas. Novēlēdams šo mantojumu, Pestalocijs nav savas idejas sakārtojis noteiktā apvienotā sistēmā. Centieni - sistematizēt, sakārtot un novērtēt Pestalocija bagāto ideju krājumu nav attaisnojušies arī vēl līdzšinējās Pestalocija darbu studijās, jo, kā jau minēju, tāds no-

pietns zinātnieks kā Eduards Šprangers patlaban vēl nodarbojas tikai ar Pestalocija darbu teksta analīzi, apzīmēdams dažus no tiem par grūtākajiem 18. gadu simteņa sacerējumiem. Tādēļ arī šā raksta autors, ievērodams pakāpenību un apzinādamies darba nopietnību un grūtības, ir atturējies no Pestalocija audzināšanas mācības ^{pilnīga} novērtējuma, bet izraudzījies tuvāku un pieticīgāku mērķi, ierobežodamies centienos atrast un uzrādīt Pestalocija darbos viņa svarīgākās pedagogiskās idejas un apgaismot tās sakarā ar Pestalocija paša personības ģenētisko attīstību un viņa pedagogiskās domāšanas evolūciju. Ar to būs līdzināts ceļš Pestalocija darbības turpmākajiem pētījumiem un mūsu laika pedagogiskās zinātnes centieniem - nonākt arī līdz Pestalocija audzināšanas mācības pilnīgam apgaismojumam un sistematiskam novērtējumam.

Jelgavā, 1939.g. 26.novembrī.

Autors.

S a t u r s .

	Priekšvardi	II lp.
	Pestalocija dzīves un darba gaitas	VI "
I	I e v a d s	1. "
	A. Iedzimtība un tradīcijas	1. "
	B. Bērība un jaunība	2. "
I	P e s t a l o c i j a p e r s o n i b a	5. "
	A. Pestalocija cilvēka mīlestība	18. "
	1. Ģimenes dzīve.....	19. "
	2. Pestalocija dēls	19. "
	3. Cilvēka mīlestības paraugi	21. "
	4. Ģertrūdes prototipi	22. "
	5. Sociālais viedoklis Pestalocija dzīvē un darba	25. "
II	A u d z i n ā š a n a s p r o b l ē m a P e s t a - l o c i j a u z t v ē r u m ā	30. "
	A. "Dabas" jēdziens	30. "
	B. Pestalocija pedagogiskās domāšanas attīstība	32. "
	1. "Kada vientuļa vakara stunda".	34. "
	2. "Linhards un Ģertrūde" I un II daļa	37. "
	3. "Likumdošana un bērnu slepkavība".....	39. "
	4. "Linhards un Ģertrūde" - III un IV daļa, "Kris- taps un Elza".....	42. "
	5. "Linhards un Ģertrūde" - otrais izdevums ...	46. "
	6. "Pētījumi par dabas gaitu cilvēka attīstība".	47. "
III	P e s t a l o c i j a r e l i ģ i j a	54. "
IV	P e s t a l o c i j a a u d z i n ā š a n a s m ā c ī b a	60. "
V	P e s t a l o c i j a a u d z i n ā š a n a s u n m ā c ī b a s m e t o d e	67. "
	A. "Uzskates" jēdziens	68. "
	B. Metodes praktiskais veidojums skolas mācības priekšmetos	81. "
	1. Matēmatika	81. "
	2. Zīmēšana	81. "
	3. Rakstīšana	82. "
	4. Valodas mācība	84. "

5. Ģeografija un vēsture	88. lp.
6. Fiziskā audzināšana	89. "
7. Reliģiskā un tikumiskā audzināšana	91. "
VI Kopsavilkums un secinājumi	98. "
<i>Pestalocija idiju lidojums</i>	
Tezes	109. "
Literatūra	110. "

- A. Pestalocija pārladziņija Baltijas zemēs*
- A. Pestalocija (Pārdarogiskā) idiju lidojums.*
- B. Pestalocija idijas Baltijas zemēs.*
- 1. Cēsuvas - Bērnu māla un Iļauvas skolotoju seminārs*
  - 2. Valpes draudzes skolotoju seminārs*
  - 3. Tērbates elementārskolotoju*
  - 4. Krievu valdības skolotoju seminārs*
- C. Atskats un ...*

V Nobeigums

Pestalocija dzīves un darba gaitas.

Jānis Indriķis Pestalocijs dzimis 1746.gadā ^(12.janvārī) Cīrihē kā brūču un acu arsta Jāņa Baptista dēls. Tēvs mira 1751.gadā 33 gadu vecumā. Zēns kopā ar brāli un māsu uzauga mātes Zuzannas, dzim.Hoces /Hotz/ un kalpones Barbaras / Babelijas/ Šmites / Schmid/ uzraudzībā. No 1754.- 1761. gadam viņš mācās elementārskolā un latīņu vidusskolā. Divos gados no 1761.- 1763.beidz Collegium humanitatis kursu un pāriet uz Collegium Carolinum, kur beidz abus zemākos kursus - filologisko un filozofisko, bet 1765.gada rudenī ^{no} kolēģijas izstājas, nepabeidzis augstākā-teologiskā kursa. Pestalociju un citus kolēģijas audzēkņus valdzina skolotāja Bodmera personība un centieni audzināt jaunos Šveices pilsoņus antīkas garā. Tuvāku iepazīšanos savā starpā un arī ar skolotāju Bodmeru veicina sanāksmes "Helvētijas biedrībā", tā saucamajā "Patriotu" pulciņā, ko valdība demokratiska virziena dēļ 1767.gadā slēdz. Vienā no biedrības periodiskajiem rakstu krājumiem "Der Erinnerung" Pestalocijs jau 1765.gadā ievieto dažus aforismus ar virsrakstu "Wünsche", kur viņš citu noderīgu domu starpā prasa īsu mācību un audzināšanu arī vienkāršajam pilsonim un zemniekam. Raksturīgs viņa toreizējam politiskajam virzienam bija arī viņa 1766.gada "Lindauer Journal" izdevumā publicētais raksts "Agis", kurā attēloti valdnieka-reformatora Agis'a centieni, kas ^{spartiešu} ~~atēniešu~~ izlaidīgajos tikumos iegrimušo pilsētu atkal gribēja vest atpakaļ pie lielā Likurga likumiem ^(Tā g. s. p. Kr.) un ko tādēļ viņa paša tauta notiesāja uz nāvi. Tēlojums liecina netik vien par Pestalocija nopietnību vēstures un politisko kustību studijās, bet atklāj arī viņa revolūcionāro noskaņu.

Aiz nezināmiem iemesliem Pestalocijs bija pārtraucis teoloģijas studijas un gribēja tikt par advokātu, lai varētu aizstāvēt tautas tiesības. Daži draugi, sevišķi agri mirušais Blunčlijs, pārliecināja viņu šo nodomu atmet, vispār atteikties no "grāmatu gudrībām" un palikt par lauksaimnieku.

1767.gadā uz mācītāja Lavātera ieteikumu Pestalocijs iestājās par

mācekli pie centīgā lauksaimnieka Čifelija /Tschiffeli/Kirchbergā, lai praktiski iemācītos zemkopību.

1768.gadā viņš atgriežas Cīrichē un ar kādas Cīriches bankas palīdzību nopērk Ārgavas kantonā netālu no Brugas zemes gabalu.

1769.gadā viņš salaulājas ar Cīriches tirgotāja meitu Annu Šultess /Schulthes/ un nodibina Neihofas saimniecību, bet jau 1771.gadā Cīriches banka atprasa savu aizdevumu, un Pestalocijs nonāk maksāšanas grūtībās.

Neraugoties uz to, ka Pestalocijs ar savu ģimeni pats atradās trūcīgos apstākļos, draugu padomiem atbalstīts, viņš 1774.gadā atver Neihofā nabadzīgo bērnu audzināšanas iestādi. Pēc 6 gadiem 1780.gadā Pestalocijs piedzīvo šīs iestādes sabrukumu.

No 1780.- 1798.gadam Pestalocijs nodarbojas ar rakstniecību, uz ko viņu ierosina Izelīns, grāmatrūpnieks Bāzelē. Parādās atklātībā Pestalocija raksti, no kuriem svarīgākie: "Kāda vientuļa vakara stunda" 1780.gadā, pedagogisks romāns "Linhards un Ģertrūde" četrās daļās, kas iznāk cita pēc citas 1781., 1783., 1785. un 1787.gadā, pie kam pirmajai daļai viņš 1782.gadā saraksta komentāru "Kristaps un Elza". 1783.gadā viņš publicē rakstu "Par likumdošanu un bērnu slepkavību", bet 1797.gadā parādās atklātībā darbs "Pētījumi par dabas gaitu cilvēka attīstībā".

1799.gadā Pestalocijs, pēc gandrīz 20 trūcīgos apstākļos pavadītiem gadiem, uz valdības ierosinājumu uzņemas kara un revolūcijas laikā pakļauto bērnu patversmes vadību Stansā. Ar sajūsmu viņš stājas darbā. Viņa darbs vainagojas panākumiem, bet jau pēc nepilna gada kara apstākļu dēļ patversmes darbība jāpārtrauc.

1800.gadā Pestalocijs ar ministra Stapfera atbalstu nodibina skolu Burgdorfā un pieaicina skolotājus Krīziju /Krūsi/, Tobleru, Šmitu /Schmid/, bet vēlāk arī Nīdereru /Niederer/, Muraltu u.c.

1801.gadā parādās atklātībā Pestalocija raksts "Kā Ģertrūde savus bērnus māca".

1803.gadā iespiež Pestalocija un viņa palīgu sastādītās grāmatas: "Uzskates ābece jeb mēra attiecību uzskates mācība", "Skaita attiecību uzskates mācība" un "Grāmata mātēm". Šai pēdējā rakstā skolotājs Krīzijs bija izteicis domas, ka, sekojot Pestalocija mācībai, par pirmo uzskates objektu izlietojama bērna paša miesa. Šādas domas bija pārpratums, un tamdēļ arī šo rakstu visvairāk kritizēja.

1804.gadā Pestalocijam uz valdības pavēli jāatstāj Burgdorfas pils. Valdības atbalstīts viņš mēģina savu skolu apvienot ar Fellenberga audzināšanas iestādi Hofvilā, bet šis mēģinājums ir neizdevīgs. Jau pēc dažiem

mēnešiem Pestalocijs ar Krīziju un Nidereru pārceļas uz Ivertu, kur 1805. gadā nodibina savu patstāvīgu institūtu. Te Pestalocija darbība sekmīgi attīstās un sasniedz savus ziedu laikus, bet drīz vien sākas nesaskaņas mācības personāla starpā, un Pestalocijs jūtas dziļi nelaimīgs.

1818. - 1820. gadam parādās atklātībā viņa kopotie raksti /Kotas izd. Stutgartē/ un reizē arī "Linharda un Ģertrūdes" otrais izdevums pārstrādātā veidā. Ieņēmumus no šā kopoto rakstu izdevuma Pestalocijs novēl nabagu bērnu audzināšanas iestādes atvēršanai Klindā. Šo iestādi atveļ 1818. gadā, bet jau pēc viena gada tā jāapvieno ar Ivertas institūtu, kas savukārt atkal traucē institūta vienību. Pestalocija iestāde pastāv līdz 1825. gadam. Saimniecisko grūtību dēļ viņš ir spiests iestādes darbību izbeigt un pārcelties uz Neihofu, kur viņš vēl saraksta savu "Gulbja dziēsmu". Pestalocijs miris 1827. gadā 17. februārī un apglabāts Biras kapsētā, kur uz viņa kapa ilgus gadus katru vasaru ziedēja krāšņs rožu krūms, ko kopa viņa piederīgie. 1846. gadā, Pestalocija 100 gadu dzimšanas dienā šķirstu ar viņa trūdiem izraka un par jaunu apglabāja pie Biras jaunā skolas nama, kur sienas nišā redzams viņa sejas un krūšu attēls ar zīmīgo uzrakstu: x/

Nabagu glābējs Neihofā.

Tautas mācītājs Linhardā un Ģertrūde.

Bariņu tēvs Stansā.

Tautskolas dibinātājs Burgdorfā.

Cilvēces audzinātājs Ivertā.

Cilvēks, kristietis, pilsonis.

Visu citiem, pats sev nekā.

Svētīts lai ir viņa vārds!

A Iedzimtība un tradīcijas .

Attēlojot ievērojamu vīru dzīves centienus, darbus un sasniegumus, arvien mēdz norādīt arī uz viņu priekštečiem, lai vērotu īpašības, kas mantotas iedzimtības ceļā no tēviem un tēvu tēviem. Zīmējoties uz Pestalociju genealogiski pētījumi izdarīti tikai tēvu, bet ne mātes līnijā. Tie aptver septiņas paaudzes un sniedzas atpakaļ līdz viņa pirmajam Cīriches priekštecim, kas 1567. gadā uzņemts par Cīriches pilsoni un saucies Antons Pestaloca /Pestalozza/. Apliecība, ko Antons Pestaloca iesniedzis Cīriches pilsētas magistrātam, raksturo, ka viņš pieder pie vecas muižnieku cilts. Šie Pestalocija priekšteči—Antons Pestaloca, ka arī viņa dēls Andrējs, dēla dēls Jānis Konrāds un dēla dēla dēls Ansis Heinrichs, kas miris 1701. gadā, visi bijuši plaša vāriena turīgi tirgotāji un ieņēmuši redzamas vietas Cīriches pilsoņu sabiedrībā, pildīdami svarīgus amatus arī Cīriches pilsētas pārvaldē. Pestalocija tēva tēvs Andrējs bijis latīņu skolas skolotājs un ļoti iecienīts draudzes mācītājs. Miris 1769. gadā. Viņa rūpju pilnā gādība zīmējās sevišķi uz trūcīgajiem tautas slāņiem, nabagiem, tiklab pieaugušiem kā bērniem, kas no citiem novadiem saplūda turīgākajās draudzēs pilsētas tuvumā. Te sākās nekārtības un attīstījās noziegumi. Tā tas bija arī Hengas /Höngy/ draudzē, ko apkopa Pestalocija vectēvs. Šai gadījumā parastie likuma noteikumi, aizliegumi un sodi nenasniedza mērķi. Labāku līdzekli mācītājs Andrejs Pestalucs /tāds bija tagad dzimtas uzvārds/ atrada gādībā un audzināšanā. Lai nabagu apgādībai un audzināšanai rastos drošāki pamati, viņš ierosināja mācītāju sinodē 1756. gadā nabadzīgo audzināšanas iestādes celšanu savai draudzei. Šī vēlēšanās mācītāja Andreja Pestaluca dzīvē nepiepildījās. Šo vēlēšanos nelaimējās piepildīt arī viņa dēla dēlam. Šis gadījums, kas liecina par sociālu noskaņu Pestalocija priekšteču dzīvē, nav vienīgais. Jau minēju, ka viņa priekšteči bijuši turīgi cilvēki. Turība apvienota ar līdzjūtību izpaudusies uz ārieni labdarībā. Tā mācītāja Andreja Pestaluca tēva brālis Konrāds Pestalucs savā laikā par labdarību izpelņījis nabagu tēvu nosaukumu. ^{1/}Šādas ģimenes tradīcijas un paradumi nevarēja palikt bez ietekmes arī uz pēcnācējiem vai nu iedzimtības, vai arī tiešu novērojumu ceļā. Tā Pestalocijs savu sociālo noskaņu, kā liekas, lielā mērā mantojis no sava vectēva, pie kura viņš no devītā dzīves gada arvien pavadīja savas vasaras brīvdienas. Te viņš iepazinās ar nabadzīgo ļaužu dzīvi, viņu bēdām, trūkumiem un novēroja sava vectēva rūpes un gādību par apspiesto tautu.

Mācītāja Andreja Pestaluca tēvišķajai gādībai par savas draudzes naba-

dzīgo bērnu audzināšanu un skolas gaitām tomēr bija maz panākumu ^{attiecībā} ~~zīmē-~~
~~jeties~~ uz viņa paša dēlu Jāni Baptistu. Viņam trūkst gribas mācīties sko-
las un skolotāja vadībā. Tamdēļ tēvs ir spiests dēlu nodot mācībā pie kā-
da chirurga, brūču ārsta. Toreizējiem brūču ārstiem nebija nekādas zināt-
niskas izglītības. Savu speciālitāti viņi mācījās kā amatu, un tā līdzī-
nājās vairāk mūsu laiku pirmajai palīdzībai nelaimes gadījumos. Šādu aro-
da mācības ceļu iet Pestalocija tēvs un 1741. gadā Cīrichē izstur chirur-
ga pārbaudījumu. Drīz pēc tam viņš sāk darboties kā vācēns no apmēram 40
chirurgiem Cīriches pilsētā. Konkurences dēļ viņa materiālais stāvoklis
nav spožs. Ģimenei pieaugot, viņš grib iestāties par ierēdni kādā kance-
lejā, bet tas neizdodas. Pēc tam viņš mēģina nodarboties ar vīna tirdzniecī-
bu, tad nodibina veikalnieciskus sakarus ar kādu zīda fabrikantu, bet
saimnieciskos pasākumos viņam trūkst vajadzīgās uzmanības un izveicības.
Tā pamazām pagrimst ģimenes materiālais un sabiedriskais stāvoklis. Pesta-
lociju ģimene vairs nepieder pie Cīriches pilsoņu redzamākās sabiedrības.^{2/}

B Bērība un jaunība.

Pēc tēva agrās nāves Pestalocijs piecus gadus vecs kopā ar vecāko
brāli un māsu paliek smalkjūtīgās, bet audzināšanas ziņā nedrošās mātes
un kalpones Babelijas gādībā un ~~uzraudzībā~~. Zēnu audzināšana, kā liekas,
sievietēm nav īsti pa spēkam, jo it sevišķi Indriķis kļūst ietiepīgs un
nepaklausīgs. Par šo ietiepību un nepaklausību sākumā nav daudz jāraizējas,
jo viņš ir labsirdīgs, līdzjūtīgs un pakalpiņš saviem skolas biedriem. Vil-
šanās un neizdevības viņš panes vieglāk nekā citi skolēni. Nepanesama šī
ietiepība kļūst tikai vēlāk, kad skaidri vērojams tēva noteiktības un vi-
rišķīgās audzināšanas trūkums: jaunais Pestalocijs kļūst neverīgs pret
savu ārieni un draiskulībā nesaudzē vairs savus biedrus. Bez dziļākām
pārdomām un paškritikas viņš savās asprātībās zobojas par sabiedrību un
valsti, arī par baznīcu un skolu. Draugu vidū viņš jūsmo par tiesībām, tais-
nību un tikumību, bet nerūpējas par savas dzīves nodrošināšanu un līdz
beidzamam izmanto mātes gādību un pilsētas pabalstus. Neraugoties uz pie-
dzīvojumu trūkumu, viņš jau runā par valsts kārtības pārveidošanu, pie tam
nezinādams, kas liekams līdzšinējās iekārtas vietā. Viņš grib citus audzi-
nāt, bet uz katra soļa vēro trūkumus savā audzināšanā. Kā liekas, ne tik-
vien jaunībā, bet arī vēlākajā dzīvē viņu ir stipri nodarbinājis aroda iz-
vēles jautājums. Viņa priekšteči bija tikuši pie bagātības un cienijama
stāvokļa nodarbošamies ar tirdzniecību, bet šī nodarbošanās viņam nepatika,
pie tam visur, kur viņš savā mūžā kaut ko pirka vai pārdeva, viņš cieta
neveiksmes, gluži tāpat kā viņa tēvs. Arī uz valstsvīra karjēru viņš neva-

rēja cerēt, jo jaunībā bija uzstājies pret valsts kārtību, kas visiem bija zināms. Jau skolas laikā viņš nojauta, ka viņa ģimene ir zaudējusi sakarus ar Cīrihes pilsoniskās sabiedrības redzamāko daļu un tamdēļ viņš nevarēja cerēt uz atbalstu un protekciju, kaut gan administratīvo darbību viņš iedomājas kā augstu nerasniedzamu ideālu. Par to liecina viņa "Linharda un Ģertrūde" idealizētais tiesas kungs, ko viņš tēlo kā taisnīgu un laipnu tautas tiesību sargātāju. Viņa simpatijas saistās arī pie zemes pārvaldnieka Čarnera /Tscharner/ Vāildenšteina. Tomēr Pestalocijs nevarēja cerēt pat uz atbildīgāka kancelejas ierēdņa vietu, jo viņam trūka nepieciešamo pakārtošanās spēju. "Lai derētu valstij, viņam vajadzēja būt citam cilvēkam un iet pa citu ceļu."^{3/} Bet Pestalocijs nevarēja atturēties no parastajām zobgalībām un zaimiem par visu to, kas viņam nebija sasniedzams. Tas radīja tikai sarūgtinājumu apkārtne un nostādīja viņu pašu smieklīgā stāvoklī.

Neraugoties uz nenoteiktību dzīves mērķu izvēlē, Pestalocijs tomēr juta sevi tieksmi visur palīdzēt. Rodas jautājums, vai Pestalocijs nav domājis par ārsta profesiju. Tēva ķirurga amats acīm redzot viņa neinteresēja. To iemācījās viņa brālis. Ja Pestalocijs ir domājis par zinātniskās medicīnas studijām, tad šis nodoms nevarēja realizēties līdzekļu trūkuma dēļ. Atlika vēl garīdznieka dzīves ceļš, kas viņam nodrošinātu darbību kādā draudzē vai arī skolā. Nav jāšaubās, kā arī par to viņš domāja, bet viņš bija par daudz kustīgs un izklaidīgs, lai spētu nodoties nopietnām studijām. To pa daļveicināja arī tā laika skolas gars. Tā kādā autobiogrāfiskā fragmentā Pestalocijs pats saka: "Bodmers noveda savus audzēkņus sapaņainā stāvoklī, nedomājot par to, kāda nozīme ir spēku attīstībai, ko arvien vairāk prasīja pilsoniskā neatkarība... Visi centieni izgāja tikai uz to, lai sevi parādītu par ģeniju. Daži, kam bija galva, atturējās no šīs rotaļas, sāka nodarboties ar dzeju, glezniecību, mācījās grieķu valodu un studēja Volfu un Baumgartenu. Man liktenis nebija tik labvēlīgs: es gribēju darīt to, ko citi saka. Es biju jūtīgs katrā sirds lietā un man bija neizsakāma tieksme meklēt godu un mīlestību vairāk labdarības un uzpūres, nevis domāšanas un pētīšanas ceļā."^{4/}

Tā tad Pestalocijs nepiederēja pie tās Cīrihes studentu daļas, kas savus logikas spēkus vingrināja nopietnās valodas un filozofijas studijās. Drošs ir tikai tas, ka viņš dzirdēja pārrunas par Leibnici un Volfu, piecājas līdz par Šeftsberiju /Shaftesbury/ un Miltonu, interesējās par Ruso un kritizēja Volteru /Voltaire/ un materiālistus. Tas saskan, kā jau redzējām, arī ar Bodmera audzināšanas garu, kas īstenībā nebija ierosinātais uz kaut ko jaunu, nedz arī revolūcionārs. Viņam bija tikai prieks un patika būt

jaunatnes vidū un ar neliekuļotu sirsnību noklausīties viņu domas un spriedumus, kuŗos bieži izskanēja netik vien gaiša idealisma apstaroti nākamības centieni, bet arī revolūcionāras idejas.

Viņa vadībā diezgan bieži sanāca tā saucamais "Patriotu" pulciņš, kuŗā piedalījās pa lielākai daļai teologi, to starpā arī Pestalocijs un Lavāters. Diezgan grūti noteikt, kas šos jaunos ļaudis saistīja kopā. Domājams, ka te daudz kas izskaidrojams ar jaunatnes psihologiju. Skaidrs tomēr ir tas, ka Bodmers viņus bija sajūsminājis ar antikās vēstures varoņu tēliem. Viņi kritizē tiklab Cīriehes pilsoņu, ka arī franču pagrimumšos tikumus un paradumus, nodibina savstarpēju kontroli un raksta cits citam pamācības pilnas vēstules. Šo vēstuļu saturs liecina par to, ka viņi iedomājas sevi par jaunu, pilnīgāku paaudzi, kas meklē pamatus jaunai, modernai kultūras dzīvei. Šī meklēšana, Ruso radikālisma iespaidota, vispirms izpaudās kultūras noliegšanā, kam pievienojās jūsmošana par morāli un tikumību. Šai jūsmošanaī ir stipra piētisma pieskaņa, par ko liecina Pestalocija rakstītās vēstules liegavai Annai Šultess. No jūsmošanas par Ruso Pestalocijs gan vēlāk atsakās,^{5/} bet šai laikā visa viņa domāšana saistās ar d a b a s jēdzienu, kam cieši sakari ar Ruso audzināšanas problēmatiku.

L i t e r a t ū r a s a v o t i u n p i e z ī m e s :

- 1/ Eidenbenz - Pestalozzi, E. - Die stadtzürcherischen Vorfahren Heinrich Pestalozzis. Pestalozzi-Studien I 1927.
158-160 lpp.
- 2/ Guyer W. - Pestalozzi. Verl. Huber u. C^o Frauenfeld-Leipzig, 1932.
Salīdz. 15-16 lpp.
- 3/ Eidenbenz-Pestalozzi, E. - Die stadtzürcherischen Vorfahren... 163 lpp.
- 4/ Ibid - 164 lpp.
- 5/ Seyffarth, L.W. - Pestalozzis sämtliche Werke, XII 1902. - ^{423.} ~~432~~ lpp.
Schwannengesang.

I P E S T A L O C I J A P E R S O N Ī B A.

Personībā vērojamas trīs skaidri nojaušamas pazīmes: iekšēja vienība, nemainīgas likumības noteiktas attiecības ar ārpasauli un nerimstoša pašdarbīga sevis veidošana.^{1/} Pēc K a n t a atziņas teārijas personība ir "subjekta vienība" ar moralisku pašvērtību.^{2/} Pēc Vunta / Wundt/ personība ir "jūtu, domu un gribas vienība, kur savukārt atkal griba ietver visus pārējos elementus".^{3/} V. Š t e r n s redz personībā "kaut ko tādu /ein solches Existierendes/, kas neraugoties uz daļu daudzumu, veido reālu, īpatnēju un pašvērtīgu vienību. Šī vienība neatkarīgi no daļu funkciju daudzuma izpaužas mērķtiecīgā pašdarbībā."^{4/} Personība nav cilvēkam dota iedzimtības ceļā. Iedzimuši ir tikai personības iedīgļi. Tie attīstās maiņu attiecībās ar citiem indivīdiem audzināšanas un izglītības gaitā; tie veidojas sabiedrībā, pakārtojot dziņas vienotās pamatgribas likumībai. Visideālākā gaismā personību skata Ģ ē t e /Goethe/, kā "zemes bērnu augstāko laimi" un Ģ a u d i g s , kā ilgu " e s ", uz ko cilvēkam jātiecas visu mūžu,^{5/} kā uz savas dzīves augstāko ideālu.

Personība kā ideālais " e s " ietver sevī individu ar viņa īpatnējām spējām, bet pie tam arī apkārtnes kultūras parādību koptēlu un atspoguļojumu. Uzglabādama sevī individuālos spēkus - dziņas un iedzimtās īpatnības, personība šos spēkus pieskaņo tikumiskajām normām un kultūras dzīves prasībām. P e r s o n i b a tā tad ir - individuālo spēju ideālais izveidojums, kas cilvēku padara spējīgu brīvi kalpot savam dzīves uzdevumam.

Bet kas tad ir šo individuālo spēju ideālais izveidojums? N i k . H a r t m a n i s jau zināmā mērā atzīst katru cilvēkum par personību, kā cilvēcisko iru, kas neatkārtojas. No personības iras viņš atšķir personības v ē r t ī b a s , kas lai gan ir ideālas, tomēr ir reize arī iras slānis. Šādas ideālas personības vērtībā ir kaut kas konstants, kas nesvārstās līdzī empīriskās iras mainām,^{6/} *Ne sei, but citiem, ne „für sich“, but für andere* *„se vērtības prasība nīmejas tikai un atsevišķu personu...“*

Tuvojoties Pestalocījam ar šādu personības jēdziena izpratni, var rasties šaubas, vai šai gadījumā vispār var būt runa par personību, jo Pestalocija dzīve bija pretstatu un konfliktu pilna. Bet iekšējie konflikti, kurus viņš sevī izcīna, liecina par viņa tieksmi uz augstākajām vērtībām. Viņa iekšējā dzīvē vērojama nerimstoša, pakāpeniska attīstība un iešana uz priekšu noteiktā personības vērtību virzienā. Visu mūžu viņu ir vadījušas cēlākas jūtas: visu mūžu viņš ir milējis trūcīgos, nabadzīgos

domājais un rūpējies par viņu 6 audzinātāmu.

bērnus, savu darbību jaunībā viņš uzsāk nabagu patversmē Neihofā, bet sava mūža pēdējos gados, ^ē ~~vī~~reiz devīgu roku nesdams pēdējos materiālos upurus, nodibina nabagu bērnu patversmi Klindā. Viņa gribas spēkam, ka liekas, nav robežu, bet tomēr savos centienos viņš kalpo v i e n a m, kaut arī neapzinātam augstākam mērķim. Viņa noskaņa, izturēšanās un darbība, tiecoties uz šo mērķi, ir mainīga, bet mērķis tomēr paliek viens un tas pats. Intensīvas darbības posmiem seko šķietama bezdarbība, kas tomēr vajadzīga spēku krāšanai. ^{7/} Ārēji neizveicīgs, viņš tomēr ir liels cilvēku pazinējs. Viņa straujais temperaments, kuņā mainās labsirdība un dusmas, miers un uztraukums, pašapziņa un sevis noliegšana, liecina par to, ka kopdarbība ar viņu nebija viegla. Pestalocija jūtām tomēr bija tāds spēks, ka viņš tās varēja disciplinēt tikai ar jūtām, tamdēļ straujām dusmām sekoja laipnība, grūtsirdībai - gaiša un priecīga noskaņa. Ar šīm svārstībām jūtu dzīvē ir sakars viņa gandrīz pastāvīgajai vainas apziņai, kas viņu dziļi sāpināja, bet tad atkal nāca brīži, kur viņš apzinājās savu misiju un gandrīz kā pravietis runāja par saviem pienākumiem un dzīves uzdevumiem. ^{8/} Arī Pestalocija rakstu lasīšana nav viegls uzdevums, jo īpatnējais stils un viņam raksturīgā atkārtotāšanās prasa uzmanīgu sekošanu domu pavedienam. Pareizi saprasts rakstu saturs tomēr visur pauž ~~d z i ļ ā k o c i l v ē k a m i l e s t i b u~~, kā viņa personības neatvairāmo tieksmi / unwiderstehliche Neigung /. ^{9/} Šai ziņā Pestalocija "akcijas un reakcijas veids" uz ārpasauli ir bijis visai zīmīgs un originals. Šis raksturīgās īpašības noteic tiklab iedzimtība un apkārtne, kā arī viņa paša "immanentais attīstības likums." ^{10/}

Šis Pestalocija immanentais attīstības likums sevišķi vērojams viņa gara dzīvē. Ilgu laiku garu ieskatīja par būti "no citas pasaules." Filozofiskā domāšana te vēl nebija šķirta no mitiskās un reliģiskās domāšanas, kas garu ~~uztvēra kā ideālu sfēru un pacēla to pāri ikdienas dzīvei.~~ ^(ideāla sfēra) Tādu sfēru var iedomāties, bet tā ir tikai gara ^{arīja} uzskates kategorija, ne reālitate ^{itate} kategorija. ~~Tā nav pats gars,~~ ^{ne dzīve arī gara atvēršanās veta.} Gara dzīve ir laicīga, un tai nav nekādas līdzības ar "bezlaicīgas būtes iru". Gara ir ir šis pasaules ir. Tā ir uztverama ir / erfahrbares Sein /, pie kam uztvērējs ir pats gars. Savā attīstības gaitā gars pats sevi uzzina, iepazīstas un tiek skaidrībā pats ar sevi. ^{11/}

~~Tā arī Pestalocijs sava gara dzīvē panāpēnījis~~ ^{Jā arī Pestalocijs sava gara dzīvē panāpēnījis} šādas gara uztvēršanas parādības un iepazīšanās pašam ar sevi. vērojamas visai skaidri arī Pestalocija dzīvē un darbā. Arvien viņš sevi atrod kaut ko jaunu; sevi pārbaudot viņam kaut kas atklājas; tumšais un neskaidrais top skaidrs; rodas jaunas idejas. Tā kā Pestalocijs ir audzinātājs, tad šīs idejas zīmējas uz audzināšanu, ~~tas ir~~ ^{idejas ar} pedagogiskas idejas. Tā, piem., "Vientuļa vakara stundā", kas sarakstīta pēc tam, kad viņa pirmais audzināšanas pasākums

Neihofas nabagu bērnu patversme- bija sabrucis, viņš nostājas atklātības priekšā ar secinājumu, ka šis darbs ir bijis nepieciešams un vajadzīgs, neraugoties uz izsmieklu un zaimiem, kas viņam bija novisām pusēm jādzird. Te saskatāms sākums arī viņa "individuāluzdevuma" idejai, kā individualitātes ^{spēju} īpatnējam izveidojumam, ^{saskaņā ar} pielāgojot tās spējas savas vides prasībām. Pakāpeniska sevis uztveršana un virzīšanās uz idejisku skaidrību, kā to vēlāk redzēsim, vērojama arī viņa ^{ai} pedagoģiskajā romānā "Linhards un Ģertrūde" un visos citos viņa rakstos.

Tās ir konkrētās gara dzīves parādības. Gars arvien uz kaut ko tiecas, iet cīņā un jūtas apdraudēts. Viņš var atrasties gan pacilātā, gan apspiestā stāvoklī. Viņš ir ierosināms, un dzīve garam arvien uzliek prasības. ^{12/} No dzīves prasībām, kas uzliek pienākumus, Pestalocijs nekad nav brīvs. Arvien viņš jūtas ierosināts, arvien viņš tiecas uz jauniem mērķiem, Piedzīvojis savas pirmās audzināšanas iestādes sabrukumu Neihofā, pazaudējis gandrīz visu savu īpašumu, ^{un} ~~un nonācis ar savu ģimeni nabadzībā, viņš, tiklīdz rodas izdevīgi apstākļi, neklausīdams savu radu un pierīgo iebildumiem, no jauna uzņemas nabagu bērnu patversmes vadību Stansā.~~ ^{un} ~~un nonācis ar savu ģimeni nabadzībā, viņš, tiklīdz rodas izdevīgi apstākļi, neklausīdams savu radu un pierīgo iebildumiem, no jauna uzņemas nabagu bērnu patversmes vadību Stansā.~~ ^{bet pēc kāda laika} ~~bet pēc kāda laika, tiklīdz rodas izdevīgi apstākļi, neklausīdams savu radu un pierīgo iebildumiem, no jauna uzņemas nabagu bērnu patversmes vadību Stansā.~~ ^{un} ~~un nonācis ar savu ģimeni nabadzībā, viņš, tiklīdz rodas izdevīgi apstākļi, neklausīdams savu radu un pierīgo iebildumiem, no jauna uzņemas nabagu bērnu patversmes vadību Stansā.~~ Pēc ilgu gadu ciešanām viņš tagad jūtas laimīgs, kaut gan jādzīvo un jāstrādā smagos apstākļos. Bet laime ir īslaicīga. Darbība Stansā tieši tad, kad Pestalocijs sāk jau vērot savu centienu sasniegumus, atkal jāpārtrauc. Ar sāpēm jāliek bērniem izklīst uz visām četrām debespusēm. Gars tomēr nav zaudējis sava dinamiskā spēka. Tas klausās dzīves prasībām un jūt sevī aicinājumu uzņemties jaunus pienākumus, .54 gadu vecumā Pestalocijs sāk darboties kā palīgskolotājs Burgdorfā. Viņa darbību pienācīgi novērtē, un viņš kļūst patstāvīgs skolas vadītājs. Bet dzīve viņu atkal svaida no vienas vietas uz otru: no Burgdorfas uz Hofvilu, no Hofvilas uz Ivertu. Tai pašā laikā viņš atkal domā par bērnu patversmes atvēršanu Vildenšteinā. Šai reālās dzīves rotaļā viņš nepaliek tikai novērotājs, kas noskatās stāvēdams malā. Tiklab ārējās ierosmes, kā arī pašierosmes spiests viņš darbojas līdz un atrodam pašā darbības centrā. ^{maldiem} Cauri kļūdām ^{un} vajībām viņš tiecas savos sasniegumos uz mērķu piepildījumu. Ivertā viņš piedzīvo savus augstākās gara pacilātības brīžus, kad ierodas viesi un cienītāji no tuvienes un tālienes un apbrīno viņa iestādes darbību, un kad viņš ^{jam} iedomājas sevi jaunu idejisku ^{ai} pedagoģisku pasākumu centrā. Bet drīz vien sākas tuvāko darbinieku starpā ķildas un nesaskaņas, kurās arī viņš pats ir ierauts. Viņa ciešanas ir neaprkstāmas, kad no viņa novēršas un aiziet uz citurieni citkārt uzticamais Niderers, Roza Kasthofere, Elizabete Nefe /Nāf/ un kādu laiku arī Šmits. Viņš tos

tiešām bija milējis un augsti cienījis netik vien kā pienākuma pildītāju, bet arī kā iekšēji izkoptus cilvēkus, un veltījis tiem jūsmīgas uzslavas un atzinības vārdus savos rakstos un vēstulēs. Tomēr neatvairāmā tieksmē arvien uz jauniem mērķiem, atsevišķā cilvēka padoms, lūgums un aizrādījums viņam dažreiz liekas pārāk niecīgs, lai to ievērotu. Viņa prasības pienākuma pildīšanā ir nesaudzīgas. Viņš redz acu priekšā tikai savu augstāko ideju - arvien pilnīgāku un pareizāku cilvēka bērna audzināšanu un šim mērķim vienmēr ir gatavs ziedot visu. Tāmdēļ materiālā ziņā viņš ir nesavtīgākais cilvēks pasaulē. Viņš kalpo garam, ne materijai. Daudzus viņš ir izaudzinājis un pacēlis no posta un pagrimšanas cilvēcības stāvokli, rādīdams ar to cēlāko audzinātāja paraugu nākamajām paaudzēm. Viņa apskaidrotā gara dzīve arvien noderēs audzināšanā, kā ^{cēlākais} cilvēcības paraugs. ^{Redas jautājums,} Ar ko gan izskaidrojami sasniegumi Pestalocija gara dzīvē? Varētu teikt, ka izskaidrojums meklējams viņa darbos, viņa izturēšanās veidā, viņa centienos un sasniegumos. ^{ai} Pedagoģijas vēsture tomēr uzrāda daudz centīgu audzinātāju, dziļu domātāju un čaklu darba darītāju, kas bija apbalvoti izcilām organizatora spējām, bet ar Pestalocija slavas augstumiem viņiem grūti ^{sacensies} mēroties. Kur meklējams viņa dzīves vērtības noslēpums? [Lai atbildētu uz to jautājumu, Pestalocija gara dzīve un mūža darbs jāapgaismo no modernās filozofijas viedokļa.

Vispirms Pestalocija attiecības ar cilvēkiem nav subjekta attiecības, bet personas attiecības (~~Te domāts pārdzīvojumu subjekts, ne atziņas subjekts~~). Pestalocijs katrā cilvēkā redz vienmēr un visur personu. Par to liecina netik vien viņa izturēšanās pret saviem draugiem un darba biedriem, bet arī siltās jūtas pret katru cilvēku. Viņš redz cilvēku arī likuma pārkāpējos, noziedzniekos. Viņš grib palīdzēt paklidušiem bērniem. Subjekts turpretim stāv dzīvē viens pats. Viņa attiecības ar ārpasauli kārtojas tikai vienā prasībā: v i s u s e v /Für-ihn-Sein/. Šī viena attiecību pazīme ir subjektam raksturīga, bet te vēl nav vērojama izturēšanās pret objektu. Tā vēl nav ista gara dzīve, bet tikai gara veidošanās sākums. Gars ir kaut kas vairāk. Subjekta stāvoklis ir gara dzīvei par šauru, jo subjekta attiecības vien vēl nenoteic gara dzīvi. Ir vēl liels daudzums dažādu citu attiecību, kuŗu kārtošana aktīvi piedalās gars. Tas darbojas, cīnās un cieš, ilgojas un bailojas, rūpējas un gādā, tiecas un cerē. Ja šāda darbīga gara dzīve vērojama cilvēka individuā, tad to saucam par p e r s o n u. Tā paceļas pārā subjekta irai. ^{x3}

Cilvēks gan pats par sevi ir subjekts, un viņam apkārt ir svešas

88. up. Gars grib ar visu sevi padarīt par to, kas viņš ir.

To domāšanu, kāda stāvokļa es (arī Fichte)

Ar kas mēs varam kļūpt vis jāmāina, lūgt sevī sēta

100. Ar kas pastāv sevi / an sich / padarīšana, par objektu

101. Objektīvāja - gora radīte, tēdi kuris gars padara

sevi urinatānu

Objektīva / objektīva / receptivitāte urinatāna

105. Pasaprma / fur sich / forma. Subjests nā objektu

subjests ir gars sevi / an sich /

subjests ir gars sevi / an sich /

ne materiāli. Dabūs viņš ir izaudzinājis un pacēlis no postu un pagrīm-

šāns cilvēcis stāvokli, kādāms ar to celko audzinājis paraugu

nekāms paraugu. Viņš spēj šķirt gars dzīve sīvien nodēris audzi-

nāms, kā cilvēcis cilvēcis parugs. Ar ko gan izskaidrojami saanēgu-

mi Pestloocijs gars dzīve? Veretu tekt, ka izskaidrojams meklējams vi-

pa garos, viņš izturēšans veids, viņš centiens un saanēgums. Pēdgo-

ģis vesture tomēr uzrēds daudz centīgu audzināstju, daļu domāstju un

čaku darba darīstju, kas viņš spēlvoth iacilam organizētoze spēstam, bet

ar Pestloocijs sīvas sugatmīem viņem grūti-mēroties. Kur meklējams

viņš dzīves vērtības nosēpums? Vai spēlīstus uz to jāutstāmu, Pestlo-

ocijs gars dzīve un mūsā darba jāspēlamo no mōderne filozofijas vie-

doķis.

Viņš Pestloocijs attiecības ar cilvēkiem nav subjektā attieci-

bas, bet personas attiecības. Te domāta pārdalītoju subjektā, ne-stāpas

subjektā. Pestloocijs katrs cilvēks redz vienmēr un visu personu. Par to

lietns netik vien viņš izturēšans pret saviem draugiem un darba bied-

riem, bet arī sītas jūtas pret katru cilvēku. Viņš redz cilvēkvarī liku-

ms pārkēpojos, noziedanīkos. Viņš grib palīdzēt paklāšiem bērniem. Sub-

jektā turpretim atēv dzīve viens pats. Viņš attiecības ar ārpusuli kār-

tojas tikai viens prasība: v i a n e v \T r - i n n - s e i n \ . Ši viens attie-

ciņa pirmē ir subjektam raksturīgs, bet te vēl nav vērjams izturēšans

pret objektu. Te vēl nav īsta gars dzīve, bet tikai gars veigōšans sa-

kums. Gars ir kaut kas veirāk. Subjektā stāvoklis ir gars dzīvei par šau-

ru, jo subjektā attiecības vien vel nenoteic gars dzīvi. Ir vēl liels dar-

bums jādarbu citu attieciņa, kurā kārtošans aktīvi pīdēlās gars. Tas dar-

bojas, cīns un oēs, ligojas un daiļojas, rēpējas un gads, tieces un cerē.

Ja šāds darbīgs gars dzīve vērjams cilvēka individuā, tad to saucam par

p e r s o n u . T a p a c e j a s p a r i n s u b j e k t a i r a i .

Cilvēka gan pats par sevi ir subjektā, un viņam spēkt ir svešas

subjektivitātes. Viņa attiecības ar apkārtni tomēr nav pilnīgas, ja tur valda tikai prasība: v i s u s e v, gluži tāpat kā apkārtejo attiecības ar viņu nav pilnīgas, pildot prasību: v i s u v i ņ i e m. Meklējot izeju no šīm nepilnīgajām attiecībām viņa un pasaules starpā, rodas jaunas saistības: v i ņ a p a š a n o d o š a n ā s c i t u l a b ā /sein eigenes Für die Welt ~~da~~ sein/. Ar to viņš kļūst par būtī, kas, pasaulē dzīvo un darbojas, kam ir savs liktenis un kas kļūst par citu likteni. Viņa un pasaules starpā ir savstarpējas dinamiskas attiecības, savstarpēja veidošanās. Savu spēju robežās viņš ir pasaules līdznoteicējs un pats par sevi radošs princips. Ja arī viņa darbība plašajā pasaulē pazūd, tad tomēr viņš rada veidojumu, kas paceļas citādos iras augstumos: viņš rada gara pasauli tai pasaulē, kur gara nav. 14/

*Viņš ir jaunradītājs, kas
dzīvo, kas Pestalocijs*

Ja ar šādiem viedokļiem tuvojamies Pestalocijam, tad visa viņa dzīve, sākot no jaunības dienām līdz sirmam vecumam, liecina par nerimstošu darbu un ciešanām, cerību un ilgu, rūpju un gādības pilnu nodošanos citu labā. Viņš s e v no pasaules nekā neprasa. Viņš ir nozīmīgs pasaulei kā cilvēks, kas pasaulē dzīvo un darbojas, kam ir savs liktenis un kas daudziem bijis palīdzīgs viņu likteņa veidošanā. Attiecības viņa un pasaules starpā tiešām ir dinamiskas. Viņa pacietība, izturība un gribas spēks ir apbrīnojams, bet pasaule tik pat neatlaidīgi apdraud un grauž visus viņa pasākumus. Pat šķiroties no pasaules, viņu vēl nodarbina pēdējās domas, kā atbildēt saviem pretiniekiem. Viņš visu mūžu ir bijis organizētājs un veidotājs, bet pasaule arī viņa gara dzīvē ir ievadījusi un veicinājusi lielu pārveidošanas procesu. Savu spēju robežās viņš ir jaunradītājs, jo pie viņa ierodas mācekļi no malu malām. Ja arī viņa darbība it kā pazūd un nav uz ārieni redzama, tad gara pasaulē viņa domas un centieni ir atstājuši bagātu mantojumu, kas joprojām ierosina un nodarbina daudzu domātāju gara dzīvi.

Sastopoties ar lietām un parādībām mēs mantojam pārdzīvojumu. Vēl bagātākus pārdzīvojumus mēs ^{iegūstam} ~~mantojam~~ satiekoties ar cilvēkiem. Mēs jūtam kaut ko no viņu izturēšanās, runas, pat no viņu skata. ~~Tā ir tieša dotība, ne atziņa, jo atziņas ir enerģijas izpauduma rezultāts. Dotība turpretim neprasa enerģijas.~~ Tomēr nevar teikt ka tā nenorādītu uz personas būtības kodolu, bet nekādā ziņā tā vēl nav personības individuālo īpatnību pazišana. Tā Pestalocija cienītāji savā laikā ir aprakstījuši viņa izturēšanos, viņa balsi, viņa acis. Te vēl mēs nere- ^{nevar runāt} ~~āzam~~ personības, bet gam tikai ^{par} ~~vispārīgo~~, visiem kopējo personas izpau-

- personālitāti.

dumu un izteiksmi uz ārieni. ~~P e r s o n i b u~~ mēs mācāmies pazīt pakāpeniski no viņas darbiem, centieniem, viedokļiem. Lai personību saprastu, mums tā vispirms jāpazīst. ~~P e r s o n a turpretī ir tieši dota bez kāda tālāka uztvēruma un pieredzes.~~ *[P e r s o n ā l i t ā t e ir personas īpašību abstrakcija. Tiktāl personālajā uztvērumā skaidri saskatāmi ^{capriovi} elementi, kas noteic uzskates veidu, sastopoties ar garīgiem individiem. Personālitāte tā tad ir reizē gara reālkatēgorija un arī gara uzskates katēgorija, jo personu pazišanu, atšķirot citu no citas, nodrošina uzskate.*

„Uzskates katēgorijas nav indentiskas reālkatēgorijām, bet uzskate tuvina realitātei. Tāpat kā telpas uzskate nav indentiska ar reālo telpu, bet rada tikai šaurus, sašķobītus telpas attēlus, gluži tāpat tas vērojams arī personālitātē kā garīgās iras uzskates formā. Viņa gan ieskata aplūkojamā personā substancī ar noteiktām īpašībām, ~~kas persona īstenībā nemaz nav~~, un redz viņā vienu acumirkli veselu, sevi nāslēgtu būti. Ar to ir gan personas būtībā kaut kas uztverts, bet greizi uztverts. ^{13/} ~~Arī~~ Pestalocijam dzīvē nācās daudz ciest no cilvēkiem, kas ieskatoties viņa dzīvē, netika tālāk par viņa personas uzskates formu. Tā, sabrūkot Neihofas uzņēmumam, apkārtnes zemnieki sprieda, ka Pestalocijs neesot pie pilna prāta. Ciriches radi ieskatīja viņu par nespējīgu vispār kaut ko vadīt un organizēt. Biberis, Niderera ierosināts, savā uzbrukuma rakstā Pestalociju vēl viņa vecuma dienās nosauc par ārprātīgo. Tie ir cilvēki, kas savos novērojumos nav tikuši tālāk par personas uzskates formu. Tāmdēļ viņu spriedums greizs un nepilnīgs. Viņi aizmirst, ka personas ^{„visā visumā} identitāti nenoteic atsevišķi akti, bet ^{„centieni dzīvē un darbā.} visi ~~sa tās iekšējā irā.~~ Persona ir kaut kas vesels. Viņa ir garīga būte, kas no sevis grib izveidot to, kas viņa patiesībā ir. Personas dzīve ir nepārtraukta situāciju rinda, kas viņai jāiziet cauri. Stāvoklis šais situācijās var būt kāds būdams, situācijas un personas starpā pēc būtības arvien pastāv personas noteiktas vienveidīgas attiecības. Pestalocijs arvien un visur, visās dzīves situācijās paliek viens un tas pats. Neihofā, Stansā, Burgdorfā, Ivertā, - visur Pestalocijs nonāk situācijā- ~~c i t i e m~~ p a l i d z ē t. Tā ir viņa neatvairāmā tieksme, jo viņš nekur nevar palikt vienaldzīga novērotāja stāvoklī. Viņš ir persona, ko dzīve ierauj notikumu straumē, mētādama šurp un turp. Tas nenozīmē, ka te persona pazaudē sevi. Gluži otrādi: tas ir izaicinājums uz darbību, prasība ieņemt stāvokli, uzglabāt patstāvību. Tāds ir Pestalocijs līdz pat mūža galam: grūtības un ciešanas viņa

nesalauž, dzīves trauksmē viņš arvien uzglabā spontaneitāti, sarzģitos apstākļos nezaudē mierīgas apsvēršanas spējas.

Kas gan ir
 Še svarīga nozīmē iepriekšējai nojautai, paredzējumam, kas jau ir ~~loti ierobežots un neatbilst vārda nozīmei, kas ar šo jēdzienu saistās reliģio-~~ ietverts aktivitāte, bet pati šī nojauta un paredzējums ir pasīvas un ~~Reāla domāšana.~~ *Nākamība cilvēkam nav zināma, tas tomēr visu netraucē* receptīvas dabas. *Tas zīmējas uz reālās pasaules veidojumu, kādā tā, ir* ~~skatīties nākamībā, par nākamību domāt, dzīvot nākamībai.~~ *"Plūvurā,* personai dota, kādā veidā lietas "viņam" parādās / Für-ihn-Sein der Dinge/. *kas aizsēd nākamību ir tikai maza sprausļa, bet ar to pietiek,* "Lietas sevi" pastāv jau gan arī bez "viņa", bet kā priekšmetu tās, *lai cilvēks varētu par nākamību domāt, nākamībai sagatavoties.* var tikai "viņam" pastāvēt. Viņš var padarīt lietas par saviem priekšme- *Pelnīgākus un plašākus paredzējumus cilvēks nemaz nevarētu panest* tiem ar savu apziņas veidu. Viņš tās sev "objicē". Lietu tapšanai par objek- *tie viņu nomāktu. Cilvēks var tieši tik daudz paredzēt, cik tas* tiem ir vajadzīga īpata, uz lietām vērsta apziņas funkcija. Šī funkcija *viņam ir vajadzīga.* ir atzīta, bet tās forma ir objekcija. Dzīvnieks nav objekcijas spējīgs, jo viņam ir dotas tikai lietas, kas pieder viņa vitālajai sfērai. Viņš tās iekāro, jeb no tām baidās. Visos citos gadījumos lietas paliek neievērotas. Ar šādu apziņas veidu viņš nevar nonākt pie objekcijas. Lieta kļūst par kādas apziņas objektu tikai tad, ja rodas vēlēšanās iepazīties, kādā tā un kas tā ir, ne relatīvi to iekārojot jeb no tās baidoties, bet iepazīstoties ar to tīri un nesavtīgi, bez kādiem dziņu impulsiem. Nav nozīmes arī tam, vai iespaids, ko apziņa no lietas manto, ir pareizs vai aplams, jo arī nepareizību gadījumos lietas ir padarītas par apziņas priekšmetiem. *"X"*

Objekcija tā tad noliek cilvēku noteiktās akta attiecībās ar lietām. Šis attiecības akta nozīmē ir transcendentas. Tas ir transcendentis akts. Ar to ir teikts, ka tas nav tikai apziņas akts, kā daži domāšanas, priekšstatu darbības un fantazijas akti, bet tas ir akts, kas paceļ pāri apziņai un saista ar iru, kas neatkarīga no apziņas. Īstenībā transcendentis nav priekšmets, jo viņš nav tas, kas tiecas pāri apziņas pasaules robežai; viņš jau atrodas viņpus robežas. Transcendentis ir akta rezultāts, patiesība, pie kuņas grib nonākt. *"X"*

Šādi akti ir raksturīgi tai ziņā, ka viņi ir emocionāli un receptīvi. Reālā pasaule viņos ir dota daudz iespaidīgākā kārtā nekā atziņā. Cilvēks "uztver" ne tikai kā teorētisks novērotājs, viņš "uztver" arī kā notikumu līdzgaitnieks, kuņos viņš ir ierauts. Viss tas, ko mēs saucam par dzīves gudrību, ir šāda veida pieredze. Dzīves gudrais ir daudz ko redzējis un pārdzīvojis, daudz ko panesis un pacietis. Šo aktu transcendence, viņu dotības iespaids un ietekme, salīdzinot ar atziņas attiecību dotībām, ir daudz spēcīgāka. Personu attiecībās emocionālie transcendentie akti ir pārsvara, pie kam emocionālā pieredze pa lielākai daļai iet papriekšu atziņas darbībai. Šai sfērā spriedumi rodas tikai vēlāk. Daudz

328. 4. Attēns ir - iespats, uztverums, spējums / Einseit,
Erfassen, Schau.

nesamā, tāves trūkums viņš arvien uzglabā spontānēti, saņemto
spatējo nesamā mēģina spāvēšana spējas.
Se svarīga nozīme ierīkēšanai nojūtai, paredzētumam, kas jā ir
ietverts aktivitāte, bet pati tā nojūta un paredzētums ir pasīvas un
receptīvas dabas. Tas zīmējas uz reāla pasaulē veidojumu, kāds tā ir.
personai dots, kāds veids lietas "viņam" parādās / für ihn sein der Din-
ge. "Lieta sevi" pastāv jau gan arī bez "viņas", bet kā priekāmetu tas
var tikt "viņam" pastāvēt. Viņš var pabarīt lietas par seviem priekāme-
tiem ar savu spāņas veidu. Viņš tas sev "optīce". Lieta tāpānā par objek-
tiem ir vajadzīga īpats, uz lieta mērķa spāņas funkcija. Ši funkcija
ir e t a i g e, bet tas forma ir objekcija. Dabnieks nav objektīvs
spāns, jo viņam ir dots tikt lietas, kas pieder viņa vītāšanai ārā.
Viņš tas iekšo, jēd no tam baidās. Viņa citos gadījumos lietas paliek
neievērotas. Ar šādu spāņas veidu viņš nevar nonākt pie objekcijas.
Lieta kļūst par kādas spāņas objektu tikt tad, ja rodas vēlēšanās jēp-
kities, kāds tā mē kas tā ir, ne relatīvi to iekšroto jēd no tas pādoties,
bet iepazīstoties ar to tīri un nesavtīgi, bez kādiem daļiņ impāliem.
Nav nozīmes arī tam, vai iepazīs, ko spāns no lietas manto, ir pāri
vai spāns, jo arī nepāriem gadījumos lietas ir pārietas par spāņas
priekāmetiem.
Objekcija tā tad noliek cilvēku noteiktā akta stāšanās ar lie-
tam. Šis stāšanās akta nozīme ir transcendentā. Tas ir transcendentā
akta. Ar to ir teikts, ka tas nav tikt spāņas akta, kā daži domāšanas,
priekāstatu darbības un fantāzijas akta, bet tas ir akta, kas paceļ pāri
spāņai un satāta ar tū, kas neatkarīga no spāņas. Latēnā transcendentā
nav priekāmeta, jo viņš nav tas, kas tiecas pāri spāņas pasaulē robežai;
viņš jā atrodas viņas robežās. Transcendentā ir akta rezultāta, patiesi-
be, pie kuras grīd nonākt.
Šādi akta ir raksturīgi tai aiņā, kas viņi ir emocionāli un recep-
tīvi. Reāla pasaulē viņos ir dots daudz iespējīgā kārtā nekā stāņā.
Cilvēka "natvēr" ne tikt kā teorētiska novērošana, viņš "natvēr" arī
kā notikumu izgaistnieks, kuņos viņš ir ierūts. Viņa tas, ko mēs saucam
par dāves gūdiņu, ir šāds veids pieredze. Dāves gūdiņa ir daudz ko
redzētis un pārbaivojā, daudz ko pēnāis un pacēlāis. Šo akta transcen-
dence, viņu būtības iepazīs un ietekme, salīdzinot ar stāņas stāšanās
būtībā, ir daudz spējīgāks. Personu stāšanās emocionāli transcenden-
tie akta ir pārietas, pie kam emocionāli pieredze pa lielāki daļi jē
pāriekā stāņas darbības. Šai ārā spārdumi rodas tiktai vēlk. Daudz

kas te sākumā nemaz nav loģiski izteicams. Ja pie tam steidzami ar loģiskās izteiksmes meklēšanu, lai savu uztveri darītu pieejamu citiem, tad šī izteiksme ir inadekvāta. Pats ieskats tomēr var būt ļoti adekvāts. ¹⁹

Šādā nozīmē atziņa dziļi iespiežas emocionālajā sfērā. Visās mūsu noskaņās un iedomās, viedokļos, simpatijās un antipatijās vienmēr jau ir apslēpti intuitīvās atziņas elementi. Mūsu dzīves izpratne, cilvēku pazīšana un lielākā daļa ikdienas piedzīvojumu nonāk mūsu apziņā emocionālā veidā. Pēc tam sākas apsvērumi un vērtējumi - par un pret. Šais gadījumos vispār parastā patiesība ir tā, ka mīlestības pilns skats ir objektīvi dziļāks nekā vienaldzībā sastingušais, bet personīgās īpatnības atklājas tikai ilgstošiem novērojumiem. ²⁰

^{šāda} Par iepriekšējo ~~nojautu~~, paredzējumu raksta Pestalocijs savā pirmajā vēstulē Ģesneram, grāmatu izdevējam Bernē. Viņš ir pateicīgs šim savam paredzējumam: "Iekšējā pacilatībā es tagad saku pateicību paredzējumam, kas mani vada: trūkumā un nelaimē es mācījos arvien dziļāk pazīt tautas nelaimi un tās cēloņus, kā to neviens laimīgais nav pazinis." ²¹ ¹⁵

[Viņa reālās pasaules veidojums atšķiras no parastā, citiem dotā veidojuma. Citi par viņu smejas, bet viņa atziņas objekcija noliek viņu aktā attiecībās ar tautas dzīves apstākļiem. Šāds akts nav immanents, bet transcendentis, jo tas tiecas uz lietām, kas uztvertas nevis kā immanents veidojums, bet uz lietām, kas pastāv sevi /An sich/.] Tai pašā pirmajā vēstulē lasām tālāk: "Neraugoties uz izsmiekla saucieniem, kurus es dzirdēju no viņu lūpām, neapstājās mana sirds varenā straumē, censties tikai vienīgi pēc tā mērķa - novērst cēloņus nelaimei, kurā bija nogrimusi tauta manā apkārtnē." Te skaidri vērojama viņa attiecību emocionālitate un receptivitāte. Pestalocijs te nav tikai teorētisks novērotājs, bet arī notikumu līdzgaitnieks, kurus viņš pats ir ierauts. Ar to šo aktu dotības iespaids, salīdzinot ar atziņas attiecību dotībām, ir daudz spēcīgāks. Arī Pestalocija domu gaitā vērojama šī spēcīgā emocionālā pieskaņa, kas daudzkārt nav loģiski ^{veicama} izteicama. Te saskatāmi viņa intuitīvās domāšanas cēloņi, kas meklējami viņa jūtu dziļumos. Tā ir viņa neizsmeļamā cilvēka mīlestība, ^{ko} tā apgaismo visu viņa dzīvi, darbu un arī domu izteiksmi. "Es jau trīsdesmit gadus neesmu nevienas grāmatas lasījis un arī nevarēju nevienas vairs lasīt; man abstraktiem jēdzieniem nebija vairs izteiksmes, un es dzīvoju tikai pārlicībā, kas bija neizmērojama, bet pa lielākai daļai aizmirstu intuīciju rezultāts." ²² ¹⁶ Tā raksta Pestalocijs 1801. gadā savā pirmajā vēstulē Ģesneram. Tas ir Pestalocija tiešais īstenības skatījums, jeb, ²⁰ Ģētes vārdiem runājot, "iekšējā cilvēka veidotā atklāsme." Arī Berg-

sona intuīcijas jēdziens nezīmējas uz noteikto, telpisko, diskontinuīro, bet uz kustīgo, laicīgo, dzīvo. Prāts var uztvert tikai lietu relācijas, intuīcija turpretīm ir intelektuāla iejušanās, ar ko iegūst spēku arī priekšmeta vārdos neizteicamā iekšējā būtība. Klages intuīcijā redz "formu charakteru" izjūtu /Empfänglichkeit/. Šīs spējas ir katram, tikai vienam vairāk, otram mazākā mērā. ^{17/23} Tas nozīmē to pašu jau minēto reālās pasaules veidojuma nojautu, ar ko Pestalocijs bija bagātīgi apveltījies jau kā cilvēku pazinējs, bet arī kā domātājs. Tā, piemēram, prof. A. Mesers savā pedagogijas vēsturē raksta, ka daudzas Pestalocija pedagogiskās un didaktiskās idejas esot jau atrodamas Komenska, Frankes, un filantropīnistu mācībās. Bet tas nemazinot Pestalocija nopelnus, jo viņš šos savus priekštečus neesot pazinis. Tā tad viņa originalitāte nav apšaubāma. ^{18/24}

Pestalocijam nav trūcis veidotāja spēka, lai sagādātu citiem labāku dzīvi. Tas padara viņu par lielu izcilu personību. ~~Viņš savos aktos netik vien transcēdē, bet~~ ⁹ visa viņa iras forma neatvairāmā tieksmē arvien paceļas pāri viņa paša dzīvei. Šai tieksmē vērojama spontāna pieķeršanās citai pasaulei, raisoties vaļā no tās pasaules, ar ko viņš ir reāli saistīts. Tas dod iespēju skatīties uz priekšu. Reālajā laikā gars nevar aizsteigties priekšā, jo viņš ir saistīts pie laika plūduma. Tikai laika uzskatē garam ir kustības brīvība. Tur viņš var pārcelties nākamībā; viņš var dzīvot, skatoties uz priekšu; viņš var "paredzēt." Protams, cilvēka gara "paredzējums" ir ierobežots. Tas neatbilst jēdziena plašumam, kas ar to saistās teologiskajā domāšanā. Bet nekas netraucē skatīties nākamībā, dzīvot nākamībai. ²² Jau "paredzējuma" minims nodrošina cilvēkam iespējamo aktivitāti. Te sākas viņa enerģijas atbrīvošanās. Atbrīvotā enerģija tiecas uz mērķi, izraudzīdamās visus pieejamos līdzekļus mērķa sasniegšanai. Šādu personas aktivitāti pavada vērtību apziņa un pie tam divējādā kārtā: no vienas puses sasniegumu vērtību, no otras - pašas darbības vērtību ^{apzi-} ^{ņā}. Šī divējādā vērtību apziņa pavada arī Pestalociju visu mūžu: "Mana pārlicība par manu ieskatu un manu centienu svarīgumu nekad nav bijusi lielāka, kā laikmeta, kad tā ārēji bija sabrukusi." ²⁶ Tiekdamies uz vērtībām jaunos pasākumos, Pestalocijs nekad nezaudēja pārlicību, ka vērtīgas ir arī visas tās darbības, kurās viņš līdz tam ir cietis neveiksmi. Vērtības savā īpatnējā ideālā ^{zīmē} nodarībā gan pastāv neatkarīgi no tā, vai tās kāds realizē vai nē. ²⁷ Bet sakarība ar vērtībām, kā iras izjūta, kam jābūt, ir pretstats reālajai irai. Tā paceļ garu vērtību pasaulē un asina dzirdi aicinājumam, kas atskan no vērtībām un atbalsojas reālajā pasaulē. Cilvēka vērtību izjūta ir dzīvā gara ielaušanās citā pasaulē, vai arī otrādi - sevi ideālās un

116. Tīru subjektu bez personalitātes - nepārstāvēti

Personas - pasauļe ir tā, kas vada ir sava (arī sīka)

118. ~~Atbilstošs ar emocionālu receptīvu raksturu (arī 120.)~~

121. ~~Ārpusma šķērslis. Gars vado. Persona ar ir mē-~~
~~rodusā; tā nepārstāvēti cilv. uz celšanu, bet ir pasauļe.~~
~~"formu raksturu" izjūtu raksturu.~~
~~Arīcās drošs spērs.~~

130. ~~Tā somar nebūtu porofojuma, uzturam nēlentu stāse~~
~~atbilstošs nebūtu grūdas lūle. Pareizi ir Arīcās drošs spērs~~
~~ar no gars uzturam pasauļe.~~

137. ~~Partības sava iedalaja nodiriba pastāv nestrarigi~~
~~no tā, vai unas reāliti jeb ne.~~

18/11/18. priekšrocības nesot pazīnā. Tā tad viņa originalitāte nav spējama. Ja-
Pestaloocijam nav trūcis veidots spēks, lai sagādātu citiem ja-
bērnu dzīvi. Tās padars viņu par lielu iedziļinātāju personību. Viņš savos aktos
netik vien transcendē, bet viņa spēks iras forma nestveidams tiekamā ar-
vien paceļas pāri viņa spēka daļei. Šai tiekamā vērojams spontāns piefer-
šanss citai pasaulē, rāstoties viņš no tās pasaulē, ar ko viņš ir reāli
saistīts. Tās god iespēju akcijas uz priekšu. Reālais laiks gars never
sistatīgties priekšā, jo viņš ir saistīts pie laika plūsmas. Tikai laiks
uzskatē gāram ir kvalitātes divība. Tur viņš var pārcelties nākamībā; viņš
var dzīvot, skatoties uz priekšu; viņš var "pārdzīvot". Protams, cilvēks sa-
ra "pārdzīvot" ir ierobežots. Tās nestāstīst jebkādas plāsumam, kas ar to
sastāda teoloģiskās domāšanas. Bet nekā netrūcošs skatīties nākamībā, dai-
vot nākamībā. Ja "pārdzīvot" mināms nodrošina cilvēkam iespējamo akti-
vitatī. Tās spēks viņa enerģijas atbrīvošana. Atbrīvots enerģijas tieces uz
mērķi, izradušāmas viņa pieņemtas līdžekļus mērķa saņemšanai. Šādu
personas aktivitāti pavadē vērtību spēka un pie tam divējāds kārtā: no
viņas puses saņemumu vērtību, no otras - pašas darbības vērtību spē-
kā. Šī divējāds vērtību spēka pavadē arī Pestaloociju viņa mācību: "Mans pār-
licība par manu iekārtu un manu centieni svarīgumu nekāds nav bijis lie-
lāks, kā laikmets, kad tā grēji bijis asprūks". Tiekāmies uz vērtībām
jaunos pasākumos, Pestaloocija nekāds nezūdeja pārliecību, kas vērtīga ir arī
viņa tās darbības, kurās viņš līdž tam ir cietis neveikami. Vērtības savs
ipatnējs ideāls nodrošina gan pastāv nestrarigi no tā, vai tās kāda reāli-
tā vai ne. Bet asprūks ar vērtībām, kā iras izjūta, kam jābūt, ir pretstata
reālātai irai. Tās paceļ gāru vērtību pasaulē un saina daudzi sīcīnājumam,
kas stākan no vērtībām un atbilstošas reālās pasaulē. Cilvēks vērtību izjū-
ta ir dzīva gārs ielaušanās citā pasaulē, vai arī otrādi - sevi ideāls un

pret reālo indiferentas pasaules ielaušanās reālajā pasaulē. Dzīvais, garīgais un personālais cilvēks ir punkts reālajā pasaulē, kur atklājas vērtību ideālās prasības. Viss pārējais reālais iet savu nepieciešamības ceļu, vienaldzībā pret to, kam jābūt. ^{28/}

Par ciešu sakarību ar vērtībām, kā iras izjūtu, kas neatvairāmi tiecas uz to, k a m j ā b ū t, liecina Pestalocija izteicieni, ka viņš staigā it kā sapnī, ka viņu dzen, ka tas, ko viņš dara, nav viņa griba un viņa darbs, bet kāda dēmoniska vara spiež viņu iet šo "vienīgo ceļu", ko viņš savā priekšā redz; viņš ir tikai ierocis Dieva rokā un klausās augstākam likumam. Viņš savos pienākumos ir saistīts no divām pusēm un jūtas pastāvīgi it kā apkaunots par to, ka viņš it kā par savējiem nebūtu pienācīgi gādājis. ^{29/} No vienas puses viņš bija reālās dzīves prasību pildītājs - ģimenes gādnieks, no otras puses - viņš bija garīgais un personālais cilvēks, kam atklājas ideālo vērtību prasības. Vērtībām gan nav nekādas reālas varas. Viņas nerealizējas pašas no sevis. Viņām nav tāda spēka, kā dabas likumam. Vērtību realizēšana ir atkarīga no tā, vai reālajā pasaulē rodas būte, kas izjūt viņu ideālās prasības un iestājas viņu labā ar savu reālo enerģiju. Tāda būte bija Pestalocijs. Par to liecina viņa 14. Ģesneram rakstītās vēstules beigu vārdi: "Ne ar prātu, bet ar vārdos un jēdzienos neizteicamu dziņu izskaidrojama mana augstākā ira. Ne man, bet brāļiem! - Ne paša esībai, bet cilvēkiem! -" ^{22/30/}

Tā Pestalocijs kļūst par starpnieku vērtību un reālās pasaules starpā. Vērtības ierosina viņā spēku, ar ko viņš iekaro sev pasaulē stāvokli. Viņš savos iras pamatos, kā ir kuŗš katrs cilvēks, ir pakārtots reāldeterminācijai, bet savā sakarības izjutā ar vērtību pasauli ir determinēts vērtībām. Tā viņa dzīves etoss kļūst par cīņas lauku divu heterogenu likumību starpā. Sadursmē rodas konflikti, no kuŗiem Pestalocijs savā dzīvē nekad nav brīvs. "Bieži viņš dusmās un nepacietībā aizskrēja projām, bet drīz atkal atgriezās dzīdams jokus, lai liktu aizmirst savu nepacietību!" ^{31/23/} Gara dzīve ir konfliktu dzīve. Daba, arī organiskā, šādu konfliktu nepazīst. Tur norisinās tikai homogenu spēku darbība. Tāmdēļ arī Pestalocijs cilvēka dabas stāvokli saskata Paradīzes laimības stāvokli. Arī ideālo vērtību pasaulē nepazīst šāda veida konfliktu, jo visas vērtību pretešķības pieļauj vērtību sintezi, neatkarīgi no tā, vai cilvēks ir šādas sintezes spējīgs jeb ne. Tikai dzīvais gars nevar iztikt bez konfliktiem, jo viņā saduras ideāldeterminācijas ar reāldeterminācijām. Gara uzdevums ir šos konfliktus izcīnīt. Tas iespējams tikai tad, ja personālajam garam ir patstāvīgas izšķiršanās spēks. Viņš nevar konfliktus novērst, izlīdzinot

determināciju heterogenitāti. Viņš var tikai izšķirties - atzīt vai at-
rīst. Sociālistiskā iniciatīva viņu vada citā pasaulē, kur saistībām ar sie-
mest, sakot savu gala vārdu un iestājoties p a r j e b p r e t vērtību
vu un bērnu nav nozīmes. Viņš vairs nav tas Indriķis Pestalocijs, kas de-
realizēšanu. Spējas teikt gala vārdu ir viņa b r i v i b a .

Tā ir gara izšķiršanās brīvība, zīmējoties tiklab uz vērtībām, kā
arī uz situācijām, jo iestāšanās situācijā nozīmē vērtību realizēšanas
sākumu. Viss te virzās uz pēdējo personālā gara pamata momentu, kas pievie-
tas ir izcīnījis. Virsroku ir paturējusi ideāldeterminācija. Viņš savā
nojas paredzējumam un vērtību izjūtai: tā ir iekšēja spontānā izšķirša-
nās spēja, pozitīvi saprastā gribas brīvība. Tā nav vienkārša rīcības bri-
vība, kas atkarīga no ārējiem faktoriem. Tā nav arī tiesiskā brīvība, kas
zīmējas uz to, ko cilvēks "driks", paredzot, ka cilvēks var arī šo driks-
šanu pārņemt. Tā ir visa pamatā esoša, jau personas noskaņā vērojama inicia-
tīvas brīvība. Šai nozīmē tā ir novums, kas kā centrāla pamatkategorija
pievienojas visiem citiem personas kategorijalajiem momentiem. ^{24/32} *finalitote*

Šādas iniciatīvas vērojama Pestalocija personā visos viņa pasākumos.
Izraugoties vērtības un to realizēšanai piemērotas situācijas, viņš savā
spontaneitātē jūtas neatkarīgs no ārējiem faktoriem. Viņš arī daudz nedo-
mājīgo neticību es nevaru panest. Man arī nav nekādas līdzības ar to,
kā par to, ko viņš driks un ko viņš nedriks, bet klausā savam gara aici-
nājumam. Smags pārdzīvojums, piemēram, visai Pestalocija ģimenei ir viņa
nodoms no jauna nodibināt nabagu bērnu audzināšanas iestādi Stansā. Paata-
locija kundze šai nodomā redzēja atkal Neihofas pārdzīvojumu "briesmīgā
ceturksnī."

Viņa jau redzēja atkal Pestalociju vienu, bez padoma un
palīdzības paklidušo bērnu bara vidū, ar mīlestības pilnu sirdi, bet tukšām
rokām. Viņa jau paredzēja arī sēpes, kas viņam būs jācieš, kad viņa dzīves
sāpnis nepiepildīsies, jo ticību panākumiem Pestalocija praktiskajos pasā-
kumos viņa jau sen bija pazaudējusi. Viņa bija lepna uz slavu, ko Pestalo-
cijam sagādāja "Linharda un Gertrūde". Nu reiz šķita skaidrs, ka te ir
atrastas viņa istās spējas. Viņa cerēja, ka ar šīm spējām viņš nodrošinās
savu ģimeni. Bija tomēr jāpiedzīvo rūgta vilšanās. Vērtību izvēlē viņš sa-
raksta savus grūti saprotamos "Pētījumus", kurus neviens nelasa. Viņa izrau-
dzītās vērtības nerealizējas. Tagad viņš atgriežas pie savas jaunības
idejas. Nelīdz lūgumi, apsvērumi, bridinājumi, šaubas un pārmetumi no piede-

Cilvēka providences spējas ir visai niecīgas, bet pietiekošas, lai
rīgo puses. Tā ir cīņa ar Pestalocija ~~varētā~~ iniciatīvi vērtību izvēlē.
Šī cīņa, protams, arī nepaiet garām bez konfliktiem Pestalocijam pašam,
jo tā ir viņa piederīgo cīņa pret svešo, viņiem nesaprotamo varu, kas viņa
vērtību pasaules aicinājumu. Vērtību kosmosā pilnībā tam nav pieeja
atkarot parastajai, ikdienišķajai, reālajai dzīvei.

Pestalocijs viņai neklausā. Viņš savā spontaneitātē jau ir izšķi-
Pestalocija paredzējums 30 gadus nav piepildījies. Tagad šis pare-

ries. Noologiskā iniciatīve viņu vada oitā pasaulē, kur saistībām ar sievu un bērnu nav nozīmes. Viņš vairs nav tas Indriķis Pestalocijs, kas devis Annai Šultess solījumu staigāt ar viņu kopējus dzīves ceļus. Tagad viņš stāv viens pats sava uzdevuma priekšā, kas atdaris cilvēkiem acis un pašķirs cilvēka bērnam jaunus audzināšanas ceļus. Viņš savus konfliktus ir izcīnījis. Vīrsroku ir paturējusi ideāldeterminācija. Viņš savā gala vārdā ir izšķīries par vērtību realizēšanu, viņš iestājas idejas kalpībā un raksta sievai: "Jautājumā par to, kas ir mans un kas ir jūsu liktenis, tagad vairs ilgi nav jāšaubās. Es uzņemos vienu no lielākajām laikmeta idejām. Ja tev ir vīrs, kas nav pārprasts, bet nicināms un atmetams, par ko liecina izturēšanās pret mani, tad mums nav nekāda glābiņa; bet ja par mani nav aplam spriests un ja man ir tā vērtība, ko es pats sevī atrodu, tad tu vari drīz no manis sagaidīt padomu un palīdzību. Bet tagad ciet klusu - katrs tavs vārds man iet pie sirds - un mana sirds tagad ir gabalos sašķelta. Tā tad raksti man mierīgi un laba cerībā. Tavu mūžīgo neticību es nevaru panest. Man arī nav nekādas līdzības ar to, kāds es ~~xxxx~~ biju pagātnē, un mans tagadējais pasākums atšķiras no toreizējā gluži tāpat, kā mana tagadējā seja no toreizējā jauneklā vaiga. Tu esi gaidījusi trīsdesmit gadus - gaidi tagad arī vēl mierīgi kādu gada ceturksni." ^{25/33}

Tā tad Pestalocijs savā iniciatīves brīvībā izšķīras par ideju, pie kam iniciatīves spēks ir tik stiprs, ka viņš ir ar mieru pat novilkt robežas reāldeterminācijai, tiklīdz tā traucētu šīs idejas realizēšanai iepemto situāciju. Cīņa pirms izšķiršanās ir bijusi savienota ar dziļiem iekšējiem konfliktiem, par ko liecina viņa "gabalos sašķelta sirds." Raksturīgi te vērojams arī viņa "personības nerimstošās attīstības likums": viņam tagad nav nekādas līdzības ar to, kas viņš ir bijis; arī viņa tagadējais pasākums būs nesalīdzināmi pilnīgāks nekā iepriekšējais. Viņš tic savam uzdevumam, kas līdz tam nav attaisnojis cerības. Tagad cerības piepildīsies jau pēc gada ceturksņa.

Cilvēka providences spējas ir visai niecīgas, bet pietiekošas, lai redzētu savā priekšā aktivitātes izraudzīto novadu. Cilvēks predestinē paredzamo tapšanu savu spēju un līdzekļu šaurajās robežās. Viņš saklaus vērtību pasaules aicinājumu. Vērtību kosms visā pilnībā tam nav pieeja²², bet arī jau šis atsevišķā aicinājuma skaņas dod viņa dzīvei jēgu un virzienu. Viņa spēki var izdarboties tikai izraudzītajā situācijā, bet ar to viņš jau kļūst par atbildīgu un patstāvīgu būti. ^{34/}

Pestalocija paredzējums 30 gadus nav piepildījies. Tagad šis pare-

dzejums ir tik spēcīgs, ka tas jau isā laikā predestinē vēlamo tapšanu. Viņš dzird vērtību pasaules aicinājumu, samierinās ar šauru situāciju un trūcīgajiem līdzekļiem Stansas bāriņu namā, bet reizē ar to viņš uzņemas atbildību un iegūst patstāvību. Vērtību izjūta, akcijas un izšķiršanās spējas paceļ personālo garu viņa būtības augstumos. Šos augstumus savā dzīvē sasniedz arī Pestalocijs. Bet tas ir bīstams stāvoklis. Tas uzdod vislielākās prasības un liek nerimstoši cīnīties, liek laipot pāri bezdiebjiem un nebūt nesargā no kritieniem un belzieniem. To Pestalocijs bija piedzīvojis ar savu Neihofas pasākumu.

Izšķiršanās brīvība ir augstākā dāvana, kas cilvēkam dota, bet tā ir reizē arī viņa nelaime. Cilvēks ir kļuvis par labilu būti, kas uz katra soļa var kļūpt. Bezpersonīgās būtes, kam nav gara dzīves, sargā un vada visās viņu gaitās sugas likumība. Viņu darbība ir akla, bet savas sugas būtībā nemaldīga. Viņi nav ne labā ne ļaunā spējīgi. Tikai cilvēkam ir brīvība izšķirties par un pret vērtību likumu, bet nav šā likuma sargāts un vadīts. Cilvēks sargā pats sevi, bet tomēr ļoti vāji. Te iemesls viņa iekšējā swārstība. Augstā brīvības dāvana uzliek viņam prasības, līdz kuŗu augstumiem arvien viņam vispirms jāpaceļas. " 35/

Šādi pacelšanās momenti vērtību augstumos vērojami Pestalocija dzīvē visai bieži. Šais gadījumos viņš runā par "drošu noņautu un atrašanos augstāka uzdevuma kalpībā", pie kam it kā zūd sakari ar reālo pasauli: "Man ir bieži tā, ka es nezinu, kas es esmu un kurp es eju." 26/ Tas vērojams sevišķi agrajā rīta stundās, kad viņš savās domās paceļas līdz vērtību pilnības augstumiem un uzņem tās sevi, kā noetisku bagātību, līdzīgi zvaigžņotajām debesīm, kas kā lieta nevienam nepieder, bet kļūst par noetisku ipašumu tam, kas viņās pret skatīties un jūt sevi kosma brīnišķos noslēpumus.

[Bet vēl spilgtāks piemērs ir pati cilvēku dzīve.] Cilvēki dzīvē var cits citam paiet garām, atstāt cits citu neievērotu, gluži tāpat kā var paiet garām kosma skaistumam, dabai un mākslai. Te tukšā paliek netik vien cilvēks pats, bet arī visi tie, kuŗus viņš atstājis neievērotus. Lietām nav pretensiju, lai tās kāds redzētu, cienītu un novērtētu, bet gan cilvēkam. Viņš ar to, kas viņš ir, nevar palikt vienkārši tikai sevi; viņam ir vajadzīgs tas, kuŗa labā viņš ir tas, kas viņš ir. Kalpot cilvēcei (ar vērtību izjūtu), - tas ir cilvēka dzīves uzdevums. Dzīvi bez jēgas un nozīmes nevien nevar panest. Katrs vēlas, lai atzīst dzīves jēgas piepildījumu, lai novērtē un saprot viņa darbību, lai mazākais viņu redz un ievēro. Šādas ievēribas un atzinības no cilvēku puses Pestalocijam pašam dzīvē bieži trūka,

sākot ~~no~~ skolas gadiem līdz pat dzīves pēdējiem brīžiem. Viņš pats tomēr visur bija ^{atrināts} taisnīgs un atsaucīgs pret citu cilvēku dzīves vērtībām, kur vien parādījās gara spēks, kas dzīvei dod jēgu. Gara darbības parādības viņš ^{ta} ~~prasa~~ netik vien cienīt un novērtēt, bet arī modināt un ierosināt. Par to liecina viņa Burgdorfas un Ivertas viesi un mācekļi: Nikolovijs, Grāzers, Stefanijs u.c. Tā Nikoloviju, vēlāko Prūsijas skolu organizatoru, viņš mīl, "ka savu dēlu."^{27/} Viņš izklaidē katrā "svešo vientulību" un liek atskanēt saucienam, kas ierosina uz brīvu izšķiršanos iet ciņā, par to, k a m j ā b ū t un iestāties sugstāko ideju kalpībā.

H. 148

A P e s t a l o c i j a c i l v ē k a m i l e s t i b a.

Līdzdalība un atzinība, kas veltīta citu cilvēku sasniegumiem ideālo vērtību pasaulē, liecina par istu un pareizi izprastu morālītāti. To redzējam Pestalocija personīgajā dzīvē. Tā nav tci k a i tuvākā mīlestība, kas izpaužas t i k a i darbos. Tā nav arī individuālā personīgā mīlestība, kas vienam pieķeras un otru atmet. Tā ir mīlestība, kas nodrošina dzīvei jēgu un dzīves piepildījumu. Kā jēdziens tā aptver un pakārto sev tuvākā mīlestību, bet norobežojas no personīgās mīlestības. Tā ka Pestalocija mīlestība ^{attiecas} ~~zīmējas~~ uz cilvēku vispār, uz tautu, pat uz visu cilvēci, tad Pestalocija personībā saskata sociālo cilvēku, kuŗa pamatdziņa ir tīrā mīlestība uz ~~dzīviem~~ cilvēkiem, pašuzupurēšanās prieks un gatavība citiem palīdzēt. Par t i r u Keršenšteiners šo mīlestību nosauc tamdēļ, ka tā nav saistīta ar egoistiskiem motīviem. "Katra cilvēka dvēseli aptver svēta cienības sajūta", tā raksta Keršenšteiners, "kad iedomāsimies, ka šis izglītības bruņinieks pēc spīdošiem panākumiem Ivertā, kad viņa slava bija apstaigājusi jau visu Eiropu un tūkstošiem cilvēku uzmeklēja viņu, lai izteiktu tam savu cienību un atzinību, - ka šis apbrīnojamais cilvēks savās vecuma dienās - tad viņam bija 70 gadu - atsakas tāpat kā kādreiz Stansā no visa un, iekšējas nepārvaramas dziņas vadīts, atkal ziedo dienas un nakts nabagu bāru audzināšanai." Pestalociju zīmīgi raksturo arī viņa paša vārdi: "Kamēr ar savu bāru namu nebūšu pierādījis, ka nabadzība var izpalīdzēties pati saviem spēkiem, tikmēr mana metode būs pakalpojums tikai skolai, bet ne - dzīvei, un mans mūža darbs būs palicis pusceļā."

Kad Pestalocijs 73 gadu vecumā, parādās iestidzis, saņem no Kotas izdevniecības 50000 franku, viņš iegūst Klindā zemes gabalu un 1818. gadā atkal nodibina nabadzīgo bērnu audzināšanas iestādi, bet jau pēc viena gada patversmes darbība jāizbeidz, un iestāde jāpievieno Ivertas insti-

tūtam. Viņš jūtas zināmā mērā apmierināts, kad viņa mūža pēdējā gadā viņa dēla dēls Gotlihs sāk Neihofā celt jaunu bērņu namu, kaut gan viņš skaidri apzinās, ka jaunās iestādes vadītājs viņš vairs nebūs.^{28/}

1. Ģimenes dzīve.

Tā redzam, ka nabadzīgo bērnu audzināšanas ideja Pestalociju neatlaidīgi valdzina visu mūžu. Kaut gan viņa laulības dzīve ar Annu Šultess, neraugoties uz uzskatu dažādību, ir laimīga, viņam tomēr nabadzīgo bērnu audzināšanas ideja, ko Niderers nosauc par "dievišķo dziņu, kas mājo Pestalocijā", arvien ir pirmajā vietā.^{29/} Ka Pestalocijam ir sevišķas spējas ieskatīties sociālās dzīves apstākļos, par to liecina arī Niderera 1804. gada vēstule mātei: "Es neticu, ka vēl kaut kur būtu dzīvojis cilvēks, kas tik dziļi izprot dzīves prasības, vajadzības un uzdevumus."^{30/} Pienākuma apziņa pret dzīvi un cilvēkiem viņam visu mūžu liek domāt un rūpēties par bāra bērnu audzināšanu. Šis savas augstākās idejas apgarots, Pestalocijs, kā liekas, nebūtu daudz zaudējis, ja viņš būtu gājis cauri dzīvei viens pats. Viņa dzīves biedre dažu labu reiz pārdzīvoja ar viņu kopā dzīves grūtākos brīžus, bet dzīves gaitās nespēja nekā grozīt. Bieži viņa bija uz ilgāku laiku no Pestalocija mājas dzīves šķirta un uzturējās citur. Tā 1797. gada rudenī pēc ilgāka laika šķirtas dzīves Pestalocijs atkal satiekas ar savu dzīves biedri Neihofā. Tomēr te pavaldītās dažas nedēļas vairāk atgādina apciemojumu, jo pēc tam viņa atkal atgriežas Cīrichē un vada tālāk zīda veikalu, kā to liecina viņas dienu grāmata. Pestalocijs tomēr, ķerdamies pie jauniem pasākumiem, kā to jau redzējām, arvien ar savējiem sazinās, lai pierādītu savu pasākumu lietderību un izlūgtos labvēlīgu un piedošanu par savu šķietamo bezrūpību.

Uzsākot darbību Burgdorfā, Pestalocijs mēģina pierunāt Annu, lai tā atgriežas mājās un piedalās viņa pasākumā. Tas tomēr sākumā neizdodas. Tikai 1802. gada rudenī viņa pārceļas uz Pestalocija darba vietu un priecājas par viņa sasniegumiem, kaut gan tai pašā laikā izcieš grūtu slimību. Gandrīz divus gadus viņa paliek pie sava laulātā drauga, piedzīvo Burgdorfas darbības posma beigas un īsu laiku uzturas arī Hofvilā. Sākoties nesaskaņām Pestalocija un Fellenberga starpā, Anna aizbrauc pie savas draudzenes grāfienes Halvilas, kur uzturas no 1804. līdz 1807. gadam. Tikai 1807. gada vasarā, gandrīz jau 70 gadu vecumā, viņa ierodas Ivertā, rosīgi piedalās iestādes dzīvē un ziedo brīvo laiku sava mazdēla Gotliha audzināšanai.

2. Pestalocija dēls.

Dēls Jēkabs /1770-1801/, ko Pestalocijs bērībā aizcienības pret

Ruso zīmīgi mēdza saukt par Žani Žaku, pēc ilgu gadu nedziedināmas nervu slimības jau tai laikā bija miris. Tā bija lielākā tragedija Pestalocija ģimenes dzīvē. Dēla Jēkaba audzināšanā Pestalocijs turējās pie Ruso audzināšanas teorijām, bet viņa audzināšanas paņēmieni bija nemākulīgi. Audzināšanu traucē arī ģimenes nelabvēlīgie saimnieciskie apstākļi un neizdevīgie pasākumi. Jau pirmajos dzīves gados viņš dēlu izlie-toja kā savu ideju izmēģināšanas objektu: rūpēdamies par miesas nocietināšanu, viņš lika viņam arī ziemu staigāt basām kājām; gara izkopšanā viņš pārāk neatlaidīgi turējās pie ieskata, kā "vārdi bez jēdzieniem" ir tukša skaņa un lika vairāk novērot, mazāk spriest, pārāk ilgi saistīdams zēna uzmanību pie atsevišķām parādībām. Šāda audzināšana atgādināja "miņāšanos uz vietas." Bet Pestalocijs bija lepns uz to, ka viņa dēls 12 gadu vecumā vēl neprata ne lasīt, ne rakstīt. Ruso metode Pestalocija veidojumā, bet ne mazāk arī dēla garīgo spēju trūkums noveda pie nelabvēlīgām sekām.^{31/} Pestalocija kundze sākumā jūsmoja par vīra audzināšanas teorijām, jo sagaidīja tiešām kaut ko labu, bet vēro-da neveiksmes dēla audzināšanā pamazām no šiem teoretiskajiem ideāliem atsacījās un atgriezās pie parastās pilsoniskās audzināšanas paradumiem. Tā Jēkaba audzināšanas jautājumos bieži vien radās nesaskaņas laulāto draugu starpā: māte, tēvam nezinot, paslepeni mācīja dēlu lasīt un rakstīt un pirmos reliģijas pamatus. Bet kad Pestalocijs nodibināja savā namā nabagu bērnu patversmi, arī mātei pietrūka laika un enerģijas ar dēlu kārtīgi nodarboties. Viss šis jaunais audzināšanas pasākums, kas viņam un viņa ģimenei nodrošināja tikai vispietiecīgāko eksistenci, bija pirktis par pārāk augstu cenu: par to Pestalocijs samaksāja ar sava dēla veselīgo attīstību. Nabagu bērnu patversmes apstākļos viņš pazaudēja "ģimenes dzīvojamo istabu" un kārtīgu audzināšanu. Pret-runas tēva teoriju un mātes pilsoniskās audzināšanas paņēmieni starpā dēlu ļodzīja uz vienu un otru pusi, bet nedeve nekā stabila. Pa lielākai daļai viņš savu laiku pavadīja paklīdušo bērnu vidū, drīz vien piesavinādamies viņu izturēšanās veidu, un beidzot nerespektēja vairs nekā. Uzva-rējušas bija tēva audzināšanas maksīmes, bet šādas audzināšanas sekas bija nevis spēks, bet glēvulība un vājība.

Stāvoklis morāliskā ziņā varēja būt vēl ļaunāks, bet par laimi Jēkabs, neraugoties uz atsevišķiem trulas nepaklausības un pretošanās ga-dījumiem, bija sirsnīgs, labsirdīgs un atklāts zēns. Arī visa labā gribē-tājs, bet ar vāju gribu, bez pacietības un izturības, viegli ietekmējams un ātri apvainojams. Tēvs jutās laimīgs, vērodams viņa smalko tikumisko

izjūtu un sirsnīgo bērnišķīgo pieķeršanos vecākiem, bet te jau slēpās nespēks uzņemties patstāvīgu pienākumu un dzīves uzdevumu pildīšanu.

Pestalocija draugi vēroja, ka viņa dēla audzināšana ievirzās nepareizās slīdēs, un ~~taču~~ viņi ieteica jau pie laika domāt par noteikta aroda mācību. Šie padomi Pestalocijam bija reizē arī viņa audzināšanas sistēmas kritika. Ar smagu sirdi bija jāatzīstas, ka viņa centieni dēla audzināšanā nav attaisnojušies. Pestalocija dēlu 13 gadu vecumā 1783. gadā pieņēma mācībā Bāzeles lieltirgotājs Fēlikss Batīrs /Battier/. Ta kā zēnam nav nekādu zināšanu, tad viņš to kopā ar saviem bērniem nodod mājskolotāja vadībā un mācībā. Ar mācīšanos neveicas, un Batīrs, rūpēdamies par iespaidīgākiem audzināšanas apstākļiem, sūta Pestalocija dēlu Milhauzenas tirdzniecības skolā. Tomēr arī te jaunajam Pestalocijam mācības nav pa spēkam. Jau 1785. gada janvārī Pestalocijs viņu no skolas izņēma un no jauna nodod mācībā pie Batīra. Darbā viņam trūkst centības un izturības. To vēro arī vecāki, lasīdami dēla sirsnīgās, bet kļūdainā valodā rakstītās izklaidīgās vēstules. Jāpiedzīvo ~~xx~~ tomēr vēl kas ļaunāks: drīz pienāk ziņa, ka dēlu ķērusi epilepsijas lēkme. Kad Pestalocijs slimības satriekto dēlu pārveda mājās, viņa sāpes un uztraukums nav aprēķināms. Viņš mēģina pašpārmētumiem un meklē slimības cēloņus nepareizā audzināšanā. Veltīgi ir arī visi slimības dziedināšanas mēģinājumi, un Pestalocijs piedzīvo savās cerībās smagu vilšanos: viņš bija lolojis cerības, ka dēls Jēkabs būs viņa ^{ai} pedagogisko ideju atbalstītājs, realizētājs un mantinieks, bet tagad viņam jānoskatās, ka dēls, laiku pa laikam savas slimības mocīts, trulā vienaldzībā pavada savas dzīves dienas. Sasniedzis pilngadību, viņš gan nodibina ģimenes dzīvi, bet mirst 31 g. vecumā. No pieciem viņa laulībā dzimušajiem bērniem, kā vienīgais Pestalocija cilts koka atvase, paliek dzīvs dēla dēls Gotlībs. ^{32/}

3. Cilvēka mīlestības paraugi.

Atgriežoties pie Pestalocija saimnieciskajiem pasākumiem Neihofā, jāsaprot, ka ar tiem viņam jau no paša sākuma neveicās: trūka lietpratīgas vadības, trūka arī vajadzīgā kapitāla, bet viņš tomēr visu laiku dzīvoja neatvairāmā tieksmē **c i t i e m p a l i d z ē t**. Viņa cilvēka mīlestība nepietika ar ģimenes dzīvi un sava dēla audzināšanu. Neatļaidīgi viņu nodarbināja idejas, kā palīdzēt nabadzīgajiem lauku iedzīvotājiem. Viņš sāka ar trūcīgajiem bērniem un uzņēma tos savā namā, lai tiem nodrošinātu gādību un audzināšanu. Viņa **d ā v ā t ā j a** mīlestībai ^{33/} šai ziņā nebija robežu, bet līdzekļi un iespējas uzturēt šādu iestādi drīz izsīka un noveda trūkumā un nabadzībā visu Pestalocija

gimēni. Iestādes darbība bija jāizbeidz, bet Pestalocijs pats palika nestracināmā cerībā, kā jauno audzināšanas pasākumu kādreiz izdosies atkal atjaunot, kaut gan Neihofas saimniecība bija nonākusi tādā stāvoklī, ka trūka pat nepieciešamās pārtikas. Velti šķiezdama savus spēkus pārmērīgā darbībā un piedalīdamās iestādes vadībā, Pestalocija kundze, vērodama pie tam materiālā stāvokļa pagrimšanu, uz ilgaku laiku sasirga. Nāma mātes vietā bija vajadzīgs krietns darbaspēks. Tāds radās uzticamās kalpones Elizabetes Nefes /Näf/ personā. Ar viņas dzīvi un darbību saistās tik daudz nostāstu, ka grūti atšķirt patiesību no fantazijas. Nenoliedzama tomēr ir Elizabetes uzpūrēšanās Pestalocija ģimenes labā. Brīvi un nepiespiesta viņa nāca, lai ar savu darbu un centību glābtu Pestalocija saimniecību no galīga sabrukuma. Nesavtīgi nododoties savam uzdevumam, tas viņai arī izdevās: mājā valdīja spodrība, saimniecība atplauka, un ģimene bija nodrošināta ar nepieciešamo pārtiku. Pašaizliedzīgā gādība pacēla viņu no kalpones stāvokļa ģimenes locekļa stāvoklī, un bez viņas vairs Pestalocija ģimenes un mājas dzīve ^{nebija} ~~nav~~ domājama. Viņa vadīja Neihofas saimniecību arī tad, kad to pārņēma savās rokās Pestalocija slimais dēls Jēkabs. Ar savu uzmanību un līdzjūtību viņa centās atvieglot arī slimnieka ciešanas un pagarināt viņa mūža dienas. Viņa bija arī vārgās meitiņas Mariannas kopēja, kas mira 7 g. vecumā. Elizabetes rūpes un gādība bija gaišs cilvēka mīlestības paraugs. Vienīgais Pestalocija pēcnācējs dēla dēls Gotlībs uzauga viņas modrajā uzraudzībā. Vēlāk, laiku pa laikam viņas rokās atradās arī Ivertas institūta saimniecība, kur viņas arvien parādīja savu praktisko izveicību saimniecības jautājumu kārtošanā un gādībā par slimniekiem. Bērni viņai pieķērās nevis tamdēļ vien, ka Elizabete rūpējās par viņu uzturu, bet tamdēļ, ka no viņas staroja mātes mīlestība un ka viņa katru centās apkopt un sasildīt.

4. Ģertrūdes prototipi.

Elizabetes pašai izliedzīgā uzpūrēšanās un cēlās cilvēka mīlestības paraugs bija pietiekošs iemesls, lai vēlāk saskatītu Elizabetes personā Ģertrūdes prototipu.^{34/} No acu lieciniekiem to sevišķi uzsver institūta skolotājs Mūralts savā dienu grāmatā, bet tādu netrūkst arī vēlāko laiku pētnieku starpā.^{35/} Šāds uztvērums jāparbauda. Šai sakarībā rodas jautājums, vai Pestalocijam pēc smagajiem Neihofas pārdzīvojumiem, kur viņa sievietes ideāls arvien bija Anna Šultess, tagad dzīves cīņā bija radies cits stiprāks un izturīgāks atbalsts nekā viņa laulātā draudzene. Citiem vārdiem - vai Elizabetes tēls tagad ir stājies Annas Šultess vietā?

Ar šo jautājumu saistās otrs - vēl dziļāks un svarīgāks: vai vispār ir

iespējams Pestalocija apkārtņē atrast viņa "ideālās mātes" tēlu un vai šis tēls nav meklējams vienīgi viņa paša domu un jūtu apslēptajos dziļumos? Lai atrastu atbildi uz šiem jautājumiem, jāapstājas vēl pie dažiem sieviešu tēliem, kuriem varētu būt nozīme Ģertrūdes koncepcijā.

No vienas puses nav noliedzams, ka pirmais romāna virsraksts "Leonhards un Elize"^{36/} varētu norādīt uz Elizabeti, pie kam arī romāna tapšana iekrit laikā, kad Elizabete sāk darboties Pestalocija namā. No otras puses, Pestalocijs savas ģimenes pašai izliedzīgo draudzeni tomēr nemin nevienā autobiografiskā rakstā. Tas, varbūt, izskaidrojams ar nesaskaņām, kas radās pēdējos mūža gados, varbūt, ar to, ka sirmgalvim jaunības atmiņas tēlojas dzīvāk acu priekšā nekā vēlāko laiku pārdzīvojumi.

Minejumus un mēģinājumus atrast romāna rakstura tīpus pazīstamu personu starpā Pestalocijs pats energiski noraida. Tā tad redzams, ka viņa mākslinieciskās radīšanas spēka avoti meklējami viņā pašā. Smagie Neihofas gadi bija viņā ierosinājuši īpatu brieduma procesu, kas noveda pie sievietes vērtības atziņas. Par to liecina vesela rinda noveļu /"Boono und Nelli", "Der Baurenschuhmacher", "Der gute Jacob, wie er seinen Sohn lehrte" u.c./, "Vientuļa vakara stundā", kā audzinātājs vēl viscaur cildināts tēvs. "Linhardā un Ģertrūdē" Arnera "tēvišķība" vairs ^{attiecās} ~~nezīmējas~~ uz atsevišķo bērnu, bet gan uz visu ciemu, Ģertrūdes darbībā turpretim vērojamas vistuvākās attiecības mātes un bērna starpā, un te Pestalocija tēlojumā atspoguļojas Elizabetes dzīvojamās istabas audzināšana.

Pestalocija vērigais audzinātāja skats tomēr atrada dzīvē arī vēl citus sieviešu tipus. Viena no tādām sievietēm bija Ģertrūde Sarazīna kundze, tirgotāja Batīra māsa Bazelē, ko viņš pazina kā izveidīgu nama māti un savu bērnu krietnu audzinātāju. Pēc katras viesošanās Sarazīnu namā Pestalocijs jūsmo par viņas "augstsirdīgo līdzjūtību" un audzinātājas dāvanām.^{37/} Domājams, ka viņas tēls pamudināja Pestalociju nosaukt sava romāna galveno varoni - māti un audzinātāju Ģertrūdes vārdā.

Arī Izelīna namā Pestalocijs pārlicinājās, ka tikai "sieva un bērns var cilvēku padarīt isti laimīgu".^{38/} Tādēļ ir iemesls domāt, ka ierosinājumu mātes parauga koncepcijai ir ^{gan} ~~devusi~~ Elizabete Neihofā, bet reizē ar to viņš redz un atceras arī citus tēlus, kas sākot no bērnības, atspoguļojas viņa fantāzijā necerētā spožumā. Viņš atceras bērnībā blakus mātei uzticamo kalponi Babeliju un salīdzina to ar Elizabe-

ti. Lidzīgie gadījumi viņā modināja parliecību, ka šai sievietei šu
koptajā un sargātajā dzīvojamā istabā
atrodams viņa mīlestības spēks, ko viņš
grib rādīt pasaulei. Viņa ^{ai}pedagogiskās idejas veidojas no bērnības pozi-
tīvajiem pārdzīvojumiem, kur mātes un kalpones Babelijas tēls iegūst
vissvarīgāko nozīmi. Viņu tēli ^{pār}veidojas jaunās formās un sakausējas ar
citiem sieviešu tipiem, tā rodas Ģertrūdes tēls.

Nekad un nekur gan neviena kalpone nebūs izpelnījusies tādas
slavas un atzinības vārdus, kādus Pestalocijs ir veltījis savai audzinā-
tajai. Viņš Babelijas uzticību un pašuzupurēšanos pielīdzina šveiciešu
tēvu tēvu varoņdarbiem. Viņas pie mirēja tēva gultas dotais solījums -
neatstāt viņā bērnus ir Ritlijas vīru zvērēsts - aizstāvēt tēvu zemi.
Kā tauta savu aizstāvju sargāta ir dzīvojusi un attīstījusies, gluži tā-
pat ir uzauguši bērni Babelijas kopšanā, gādībā un uzraudzībā. Ka šādas
augstsirdīgas uzupurēšanās varone bija vienkārša kalpone, tas modināja
Pestalocijā dziļu cieņu pret zemāko tautas slāni. Te saskatāms ierosinā-
jums viņa centieniem - atraisīt dievišķos spēkus arī nabadzīgo un atstum-
to sirdīs. Nemācītas kalpones sastrādātas rokas bija izauklējušas pra-
vieti. Tamdēļ savā ^{ai}pedagogiskajā romānā viņš atrod isto audzināšanas
garu vienkāršā mūrnieka sievas nabadzīgajā būdīnā, kas nes svētību visam
ciemam, ja pat visai valstij. Viņš jūt visdziļāko pateicību pret tautas
zemākajam un nabadzīgajam aprindām, jo no tām ir nākusi sieviete - vien-
kārša kalpone, kas viņam ir radījusi pašreizējās un pašuzupurēšanās
paraugu un atklājusi augstākās tikumiskās dzīves vērtības. "Dievs mani
ir modinājis labo, nolikdams manu acu priekšā nabaga kalponi, kuŗas garā
un spēkā, darbos un ciešanās es gaiši vēroju zemās un nabadzīgās tautas
garu un spēku, darbus un ciešanas... Ar šo garu Dievs glāba mani, manu mā-
ti, brāli un masu. Tas bija gars, kas tīrs un skaidrs mājo zemajā un nīci-
nātajā tautā. Kas es būtu, ja labais, kas no tautas dzīves nākdams tik svē-
tīgi mani iedarbojās, mani nebūtu modinājis tieksmi savas tevmātes naba-
giem ~~atdot~~ to, ko es pats no viņiem esmu saņēmis, un viņiem visā manā
dzīvē līdz pat kapa malai mīlestībā sniegt roku gluži tāpat, kā viņi man
savā dzīvē līdz pat kapa malai mīlestībā ~~ir~~ roku snieguši?" 38/

No šādiem dziļiem pārdzīvojumiem ir izaudzis Ģertrūdes ideālais
tēls. Te apvienojas Babelijas un Elizabetes rakstura pazīmes, cita citu
papildinot un apgaismojot. Lidzīgā kārtā viņu iespaido arī vecā un jauna
Pestalocija kundze, māte un sieva. No visām sievietēm, ar kuŗām viņš dzīvē
sastopas, viņš manto labāko savam darbam. Viņas visas it kā atdzimst Ģer-

trūdes tēla. Tomēr dziļākās domas nāk no viņa paša gara un dziļākās jūtas no viņa paša dvēseles dziļumiem: tā ir ~~d a v a t ā j a~~ un ~~s e v i u p u r ē t ā j a~~ mīlestība cilvēku bērnam un cilvēces labā, ziedojot ~~v i - s u~~, sev paturot tikai izpildītā pienākuma apziņu.

5. Sociālais viedoklis Pestalocija dzīvē un darbā.

Jau redzējām, ka Pestalocijs Keršēnšteineram ^{5 Pestalocija personībā atrod} apgaismojumā iegūst ^{viedoklis} sociālā cilvēka rakstura īpašības. Šis jautājums vēl tuvāk jānoskaidro. - Vienmēr un visur vērojams, ka Pestalocijs savā izturēšanās veidā uzrāda īpatnēju aktu - iejušanos citos cilvēkos, iejušanos citu cilvēku dzīvē. Kur šī tieksme - nodoties citiem ir dzīves galvenais saturs, tur rodas īpatnēja patstāvīga ~~s o c i ā l a~~ dzīves forma. Saimnieciskajām un politiskajām interesēm Pestalocija dzīvē maz nozīmes; arī ģimenes laime ^{un} labklājība viņam nestāv pirmajā vietā. ~~V i s u v i ņ a g a r i g o~~ dzīvi organizē ~~s o c i ā l a i s~~ viedoklis. Te pamatā nav vienkārša līdzjūtība, kas savā būtībā ir mainīga. Savā augstākajā veidojumā sociālā gara virzienu noteic ^{cilvēka} mīlestība, kas citos cilvēkos redz vērtību saturu un kalpošanā šīm vērtībām atrod ~~s a v a s~~ dzīves ^{augstāko} pēdējo vērtību. ^{39/}
Blaxus šai sociālā gara augstākajai vērtībai
Sociālajā dzīves formā vērojams arī pārējo vērtību novadu ~~s a -~~ t u r s . Tas p a l i d z ē t ā j a i mīlestībai bieži nepieciešams, bet šī mīlestība kā pamāts spēks sociālās dzīves struktūrā tomēr paliek ^{pirmajā vietā.} izolēta un patstāvīga. Jautājums te var grozīties tikai ap to, cik tāl vērtību novadi spēj ietekmēt sociālā gara dzīvi. Tā, piemēram, zinātne sociālajam cilvēkam ir par daudz lietišķa. ^{40/} Zinātnes objektivitāte ir pretstats mīlestības garam. Kas vēro tikai cilvēku objektīvo realitāti, tas neredz viņos snaudošās iespējas, kas varētu attīstīties mīlestības siltumā. Cilvēku saprašana ir tīri teorētisks viedoklis. Sociālās attiecības sākas tikai tad, kad saprašanaļ pievienojas personīgas simpatijas. Šādu simpatiju Pestalocijam nekad nav trūcis. Tas vērojams sevišķi viņa Stansas darbības posmā, kur bagātīgie novērojumi bija gaišas sociālās mīlestības apdvesti. Teorētiskas zināšanas turpretim var būt sociālajam cilvēkam arī ļoti noderīgas, jo vienpusīga mīlestība bez gara kultūras nespēj pakalpot sociālajai dzīvei, vēl mazāk audzināšanai. Mīlestība ir akla un par daudz uzsver pozitīvo. Tas sevišķi vērojams Pestalocija dēla audzināšanā. Viņš priecājas, kā Jēkabs ir sirsnīgs, atklāts un paklausīgs vecākiem, bet necenšas attīstīt viņā darba spējas un izturību patstāvīgu pienākumu pildīšanai.

Līdzīgas attiecības ir arī sociālā un ^{ai} ekonomiskā principa starpā.

Sevis nodrošināšana un palīdzība citiem, ^{tie} ~~tas~~ ir pretstatu, ⁱ ~~parādības~~.

"Saimniecības immanentā likumā nepazīst nekādu atteikšanos un dāvināšanu aiz pašreizējās motiviem".^{41/} Jau redzējam, ka Pestalocijam visā viņa dzīvē ir trūcis saimniecisko spēju. Tā tas bija Neihofas saimniecībā, tā vēlāk Burgdorfas un Ivertas institūta iekšējā organizācijā. Bet tiklīdz radās iespēja citiem palīdzēt, viņš ļāva vaļu savai sociālajai tieksmei-cilvēka mīlestībai, nedomādams ne par sevi, ne arī par saviem ģimenes locekļiem, kā to liecina viņa ziedojums Klindas patversmei 1818. gadā, uz ko norāda Keršenšteiners.

Sociālās cilvēka tieksmēs netrūkst arī estētisko elementu, tikai viņš savā mīlestībā nepieķeras ne iekšējam, ne ārējam cilvēka pievilcīgumam un daiļumam, bet gan topošajam un neizveidotajam cilvēkam un viņa apslēpto vērtību iespējamībai.^m Sociālo cilvēku valdzina cilvēka tapšanas noslēpums, sevišķi tur, kur šo tapšanu traucē slimības, trūkums, nabadzība un nelabvēlīgi dzīves apstākļi. Šādas sociālās mīlestības ierosināts Pestalocijs cenšas veidot un attīstīt to, kas vēl ir pasākumā. Viņa uzmanību saista dzīves atstumtais bērns. Viņa neatlaidīgā vēlēšanās ir tikai palīdzēt un pacelt, nedomājot par citāda veida patikas motiviem.

Mīlestībai ir liela vara, bet neskaitāmiem varas aktiem ar mīlestību nav nekāda sakara. Sociālais cilvēks pazīst tikai mīlestības varu. Tāds ir arī Pestalocijs. Aiz šā iemesla viņam nav ^{as} istī skaidrības par valsts varas tiesībām, jo valsts kārtības ^(usturēšanas) bezpersonīgās funkcijas ir pretstats viņa personālā gara dzīves virzienam. Ar to arī izskaidrojama viņa politiskajos rakstos izteiktā neapmierinātība ^{ar} ~~zīmējoties~~ uz valsts varu un tās funkcijām, kas sevišķi spilgti izpaužas viņa rakstā "Likumdošana un bērnu slepkavība." Tomēr te nav jāiedomājas, ka sociālā cilvēka mīlestība varētu noderēt par valsts dzīves organizācijas principu. To saprot arī Pestalocijs. Ar tiro mīlestību vien, kā dziļāko dvēseles noskaņu, nevar vadīt ne saimniecisko ne kulturālo dzīvi. To nevar nolikt arī valsts likumdošanas pamatā, jo mīlestība prasa vienmēr un visur tikai mīlestību. Tādēļ arī Pestalocijs nebija ne īsta saimnieciska, ne politiska persona. Savās izglītības iestādēs, kā sociālās dabas cilvēks, viņš gan varēja savus skolniekus mācīt un audzināt, bet nespēja šīs iestādes pienācīgi vadīt organizatora spēju trūkuma dēļ. Tām ar laiku bija jāsabruk,

Gluži tāpat kā valsts likumi, Pestalocija nevarēja apmierināt arī valsts oficiālā baznīca. Viņam Dievs nav valdnieks un sogis, kas savās dūsmās piemeklē un soda cilvēkus par viņu grēkiem un pārkāpumiem.

Dievs viņam ir tēvs, bet cilvēki viņa bērni, kam jādzīvo kā brāļiem savā starpā. ~~Tā kosmoloģiskās mitoloģijas vietā rodas socioloģiski pamatota mitoloģija. Tā nav atziņas sasniegums, bet tikai priekšstatu simbols, kuŗa pamatā ir dzīves dievišķīguma pārdzīvojums, kā dzīves augstākā vērtība. Šai ziņā Pestalocijs, kā sociālais cilvēks, bija nonācis līdz tik dziļai ^{sociālā un} reliģiskā gara objektīvajai, ka viņu prof. Šprangers apzīmē par tik tīru sociālo tipu, kāds reti kur atrodams.~~ ^{42/} Viņa augstākā ideja bija - paraugveidīgas ģimenes locēkļu attiecības cilvēku starpā. Šais attiecībās viņš saskatīja dzīves dievišķīgumu. Tāndēļ arī viņa augstākais simbols ir Dieva Tēva simbols, kas visvairāk atbilst viņa sociālajam dzīves uztverumam. Šāds uztverums ierosina viņa centienus, kas iegūst ētisku pilnvērtību ar to, ka šie centieni ir ilgstoši. Savu sociālo izturēšanos Pestalocijs ir padarījis sev it kā par racionālu pašlikumību, kuŗai viņš paliek uzticams vienmēr, visur un visās vietās.

Darba lauku viņš atrada savā tautā, bet tikpat labi viņš varēja nodoties savam audzināšanas uzdevumam arī citur. Pēc Krievijas ķeizara Aleksandra I apciemojuma viņš nopietni domāja par pārcelšanos uz Krieviju, lai tur audzinātu pēc savas metodes krievu zemnieku bērnus. Viņa acu priekšā tēlojas netik vien atsevišķās tautas, bet visas cilvēces audzināšana. Šis domas viņu nodarbina visu mūžu līdz pat sirmam vecumam. Tā divus gadus pirms savas nāves viņš raksta savas iestādes bijušajam skolotājam Šmitam: "Mūsu apkaimē noteikti atrodas istas pasaules reformācijas asni", bet kādā 1805. gada ministram Štapferam rakstītā vēstulē sastopama šāda vieta: "Ideja vada mūs daudz tālāk nekā es sākumā domāju, agri vai vēlū tā piederēs visai pasaulei." Pie tam Pestalocijs pats jutās kā ceļa nezinātājs, bet tomēr kā tāds, ko vada kāda droša nojauta, ka viņš atrodas augstāka uzdevuma kalpībā: "man šķiet, ka mana balss ir kā saucēja balss tuksnesī, lai sagatavotu ceļu kādam citam, kas pēc manis nāks." ^{43/} Šāda augsta pienākuma apziņa bija viņam neizsīkstoša spēka avots visā viņa darbā un viņa centienos. Viņš savā spēkā un lielajā cilvēka mīlestībā palika nesalausts un uzticīgs savam uzdevumam līdz pat pēdējam acumirklim, līdz pēdējam elpas vilcienam.

Iepazīnušies ar Pestalocija personību, redzam, ka viņa audzināšanas apstākļi bērnībā nebija labvēlīgi stipras un noteiktas personības veidošanai. Neizdzēšamas pēdas viņa raksturā tomēr atstāj mātes un kalpones pašai izliedzīgā uzupurēšanās, bet vēl vairāk vectēva gādība par savas draudzes nabadzīgajiem iedzīvotājiem. Augdams šauros

apstākļos, viņš vēro arī savas ģimenes materiālā un sabiedriskā stāvokļa pagrimšanu un sāk sajūst to kā dzīves netaisnību. Skolas laikā viņš jau šīs netaisnības iemeslus meklē valst^s/dzīves kārtībā un uzstājas par valsts iekārtas pārveidošanu. Jaunības pāri plūstošā straujuma, kur^{gan} vēl trūkst noteiktas ^{skaidrības attiecības ar dzīvi un cilvēcienu} ~~mērķu zīmējoties uz citiem, kā arī pašam uz sevi~~, tomēr jau vērojama ideāla tieksme kaut ko l a b o t , visur p a l i d z ē t. Paviršā izglītība un izklaidīgās skolas gaitas neveicina noteiktas profesijas izvēli. Grūtības šai ziņā rada arī trūcīgie ģimenes apstākļi. Jaunais Pestalocijs vairāk nododas jūsmošanai, mazāk intelektuālai darbībai, pie tam šo jūsmošanu vēl veicina ^a ~~ja~~ piedalīšanās Bodmera vadītajā "Patriotu" pulciņā un Ruso rakstu lasīšana. No Ruso iespaida gan viņš vēlāk atbrīvojas, bet viņa jūtu dzīvē mostas dziļš piētisms, par ko liecina viņa runas, raksti un reliģiskā pārliecība. Neraugoties uz Bodmera audzināšanu antīkas garā, Pestalocija personībā nav vērojamas antīkas tradīcijas, bet gan kristieša dzīves izjūta un noskaņa, kas izpaudās viņa p a š a i z l i e d z i g a j ā n a b a d z i g o b ē r n u m i - l e s t i b ā, pie kam viņa acu priekšā tēlojas ne atsevišķās tautas bērni, bet visa nākotnes cilvēce bez rases un tautības izšķirības. Klausīdams šai neatvairāmajai iekšējai tieksmei un vērodams dzīvē mātes mīlestības pašreizējās paraugus, viņš savas personības attīstībā nonāk pie vienotas, nemainīgas likumības un savas personības augstāko vērtību apziņas, kas visu mūžu noteic viņa nerimstošo, pašdarbīgo sevis veidošanu, kalpojot savam augstajam dzīves uzdevumam - cilvēka bērna audzināšanai.

L i t e r a t ū r a s a v o t i u n p i e z ī m e s :

- 1/ Kerschensteiner, G. - Theorie der Bildung. Teubner, Leipzig u. Berlin, 1931. - 88. lp.
- 2/ Kant, I. - Krit. d. rein. Vernunft. Univ. Bibl. - 310. lp.
- 3/ Wundt, W. - Ethik. 1890. - 448. lp.
- 4/ Stern, W. - Person und Sache I. 1906. - 13. lp.
- 5/ Gaudig, H. - Die Idee der Persönlichkeit und ihre Bedeutung für die Pädagogik. Quelle u. Meyer, Leipzig. 1923. - 63. lp.
- 6/ Hartmann, N. - Ethik, 2. Aufl. Walter de Gruyter, Berlin u. Leipzig. 1935. - 463 lp.
- 7/ Heller, A. - Das Problem der Individualisierung in der Pädagogik Pestalozzis. Pestalozzi-Studien II. Walter de Gruyter, Berlin u. Leipzig. 1932. - 23-26. lp.
- 8/ Härlimann, M. - Lavater, Pestalozzi, Wir. Pestalozzi-Studien I. Walter

de Gruyter, Berlin u Leipzig. 1927.- 11. lp.

- 9/ Seiffarth, L.W.- Pestalozzis sämtliche Werke X. 1902.- 611. lp.
Das kranke Pestalozzi an das gesamte Publikum
- 10/ Salidz. Kerschensteiner, G.- Theorie der Bildung, 5. lp.
- 11/ Hartmann, N. - Das Problem des geistigen Seins. 1933.- 85. lp. ^{12/ Ibid. 63, 85.} ^{13/ Ibid. 103. lp.}
- ~~14/ Ibid. - 109.-~~ ^{14/ Ibid. 130.} ~~15/ Ibid. - 112.-~~ ^{15/ Ibid. 100.} ~~16/ Ibid. - 328.~~ ^{16/ Ibid. 118.} ^{17/ Ibid. 119.}
- ~~15/ Dinkler, R.- Quellen zur Geschichte der Erziehung VI, 2. Aufl.~~
Nemnich, Leipzig. 7. lp. ^{18/ Ibid. - 19. lp.}
- ^{23.} ~~17/ Schmidt, H.- Philosophisches Wörterbuch. Kröner, Leipzig. 1904.- 304. lp.~~
- ^{24.} ~~18/ Messer, A.- Geschichte der Pädagogik III. 1925.- 73. lp.~~ ^{25/ Hartmann, N. - Das Problem... 130, 129.} ~~19/ Dinkler - 6. lp.~~
- ~~20/ Hartmann, N.- Das Problem... 138. lp.~~ ^{Ibid.} ~~21/ Buchenau, Spranger, Stettbacher-
Pestalozzi- Studien. Walter de Gruyter, Berl. u. Leipz. 1927-1938. - 119. lp IV~~
- ^{30.} ~~22/ Dinkler - 70. lp.~~ ^{31.} ~~23/ Pestalozzi-Studien IV - 136. lp.~~
- ^{32.} ~~24/ Hertmann - Das Problem... 140. lp.~~ ^{33.} ~~25/ Pestalozzi-Studien IV - 122. lp.~~
- ^{34/ Hartmann, N. - Das Problem... 131, 132, 141, 143.} ~~26/ Delekat, Fr.- J.H. Pestalozzi. Leipzig, 1928.- 87. lp.~~ ^{37/ Hartmann, N. - Das Problem... 148, 149.}
- ^{38/} ~~27/ Pestalozzi-Studien IV - 74. lp.~~
- 28/ Keršenšteiners, G.- Audzinātāja dvēsele un skolotāju izglītības jautājums. Tulk. Arnis. Izgl. min. izd. 1925.- 24-26. lp.
- 29/ Pestalozzi-Studien IV - 79. lp.
- 30/ Schönebaum, H.- Pestalozzi - Kennen, Können, Wollen. Jul. Beltz Langensalza, 1937.- 34. lp.
- 31/ Silber, Käte - Anna Pestalozzi-Schulthess und der Frauenkreis um Pestalozzi. Pestalozzi-Studien IV 1932.- 65. lp.
- 32/ Pestalozzi-Studien IV - 75. lp. 1. piez.
- 33/ Salidz. Ničše, Fr.- Tā runāja Saratustra. Univ. bibl. Tulk. Plūdons I un II daļa 77. lp.
- 34/ Pestalozzi Buch II - 20. XII 1804.- 11. lp.
- 35/ Hunziker, O.- Zur Entstehungsgeschichte und Beurteilung von Linhard u. Gertrud. Zürich 1896.- 33. lp. Ari - Schäfer, W.- Lebenstag eines Menschenfreudes, München 1916.- 199. lp. 36/ Ephemeriden- 1780.
- 37/ Schaub, E.- Geschichte der Familie Sarasin in Basel I 1918.- 252. lp.
- 38/ Pestalozzi-Studien IV - 93. lp. 39/ Spranger, E.- Lebensformen, 1921. 172. 1. lp.
- 40/ Spranger, E.- Lebensformen. Niemeyer, Halle 1921. 173. lp.
- 41/ Ibid. - 174 42/ Ibid. - 179. lp.
- 43/ Delekat, Fr.- J.H. Pestalozzi. Quelle u. Meyer Leipzig, 1928.- 87. lp.

II AUDZINĀŠANAS PROBLĒMA PESTALOCIJA UZTVĒRUMĀ.

Iepriekšējā apcerējumā centāties iepazīties ar Pestalocija personību tās genētiskajā attīstības gaitā. Tagad mēģināsim iedziļināties Pestalocija audzināšanas problēmā. Katrā darbā atspoguļojas darba darītājs, tāpat arī problēmu rašanās un to atrisinājums lielā mērā atkarājas no domātāja un atrisinātāja atziņas satura. Tas sevišķi sakāms par Pestalocija audzināšanas problēmām. Kaut gan arī te Pestalocija personība un dzīves gaitas daudz ko apgaismo, tomēr mēģinājumos šai jautājumā nonākt līdz nepieciešamajai skaidrībai jāstāpjas ar ievērojamām grūtībām. Jau redzējām, ka Pestalocijam trūka vajadzīgo vingrinājumu sistematiskajā domāšanā. Viņa domāšanai ir spēcīga emocionāla pieskaņa, kas daudzkārt nemaz nav logiski izteicama. Šīs sistēmas trūkums vērojams visā viņa pedagoģisko domu sakārtojumā, kaut gan nav noliedzams, ka viņa rakstos arvien un visur vērojama kāda centrāla ideja, kas viņu vada un ierosina.

Lai nojaustu šo Pestalocija domu darbības centrālo ideju, nepietiek ar to, ka izlasa viņa rakstu zīmīgākos citātus, bet jāiepazīstas ar visiem viņa darbiem. Tikai tad iespējams nojaust viņa romānos, vēstulēs un apcerējumos izteikto domu filozofisko jēgu. Miderers, ^{par} zīmējoties uz Pestalocija rakstu saturu, itin pareizi saka, ka tuvojoties Pestalocijam ar nolūku viņu saprast, vispirms jātrod atslēga, lai nokļūtu viņa domu darinājumu apslēptajās krātuvēs.^{1/} Šī atslēga ir Pestalocija d a b a s jēdziena izpratne. Ar šo jēdzienu raudzīsim pakāpeniski iepazīties.

A " D a b a s " j ē d z i e n s .

Daba, kā pretstats kultūrai un mākslai, ir viss tas, ko cilvēks nav pārveidojis. Kā pretstats garam daba ir neatkarīga irā savas dažādības vienībā.^{2/} Modernās filozofijas apgaismojumā "daba ir esošais/jeb irā, kas piepilda laiku un telpu."^{3/} Šādā nozīmē pēc būtības saprotama arī Pestalocija "daba", tikai viņš dabā redz noteiktu tapšanas kārtību. Daba Pestalocijam kļūst par organismu, kas visās savās daļās mērķtiecīgi veidojas un attīstās. Viņš ^{to} dažreiz personificē un paceļ pat dievības augstumos. Daba noteic cilvēka audzināšanu, jo audzināšana Pestalocijam ir cilvēka tapšanas kārtība. Arī modernās ^{ai} pedagogikas definējumā "audzināšana ir ceļš tapšanai par cilvēku."^{4/} Bet šai tapšanā modernā ^{ai} pedagogika atšķir citu no cita četrus slāņus: materiju, miesu, dvēseli un garu. Šāda atšķirība vērojama arī jau Pestalocija ^{ai} pedagogikā, pie kam viņš, kā to vēlāk redzēsim, nojauš šo slāņu kopsakarību. Viņš, rūpēdamies par dzīves

materialo nodrošinājumu un miesas veselību, blakus dvēseles dzīves izkopšanai sevišķi uzsvēra gara attīstību un ieaugšanu kultūras vērtību pasaulē. Cilvēks, pēc viņa domām, dzīvodams "vienkāršo dabas dzīvi", ieaug arī gara dzīvē, gara galvenajos novados: valodā, mākslā, zinātnē un tikumībā, kā arī vērtību izpratnē. Vērojot dzīvi un cilvēkus, Pestalocijs šai ieaugšanas un tapšanas kārtībā redz traucējumus. Kā reliģisks cilvēks viņš šos traucējumus izjūt kā dzīves ļaunumu un tur, kur šis ļaunums parādās, to attiecina uz cilvēka dabu, runādams par l a b a s un ļ a u n a s dabas cilvēkiem, bet ļoti bieži arī par l a b o un ļ a u n o dabu. Pestalocija izsteiksmes veids, ^{par} ~~zīmējoties uz~~ cilvēka dabu, arī tagad vēl diezgan bieži sastopams, runājot par l a b a s un ļ a u n a s dabas cilvēkiem. Vēsturiskajā attīstības gaitā arī šādam d a b a s jēdzienam ir bijusi svarīga nozīme. Tā Luters, runādams par cilvēka d a b u, atrod tur grēku, ļaunumu un cilvēcisko nespēku. Tādēļ audzināšanas uzdevums ir attīstīt spēkus - ticēt Dieva žēlastībai, pie kam cilvēka paša gribai maz nozīmes. ^{5/} Pēc Ruso domām, cilvēks savā d a b ā ir labs, sabiedrība ir tā, kas viņu samaitā. Tikai te Ruso domas jāsaprot pareizi un nav jāiedomājas, kā Ruso, atzīdams par labu atsevišķo cilvēku, ļaunumu atrod summācijā. Kaut gan arī viņam katrs atsevišķais cilvēks par sevi un masas cilvēks nav viens un tas pats, tomēr viņa formula nav šādā nozīmē saprotama. Šis pašas domas mēdz skaidrāk izteikt šādiem vārdiem: cilvēks nācis no Radītāja rokām ir labs, kas nozīmē, ka cilvēks savā idejā ir labs, bet cilvēki, ar kuriem jāstopas dzīvē, ir ļauni, ar to būtu arī teikts, kā katrā cilvēkā ir atrodams kaut kas no istās cilvēcības idejas, Ruso domas iziet ^{novēl} ~~uz to~~, ka tikai tad var izveidoties viņa iedomātais ideālais cilvēks, ja tas dzīvē atbrīvojas no mākslīgi uzpūstās kultūras sabiedriskajām saistībām. Lai gan Pestalocijs atrod pretrunas Ruso paša personīgajā dzīvē un nosauc viņu par "sapņotāju, kas pazaudējis pienākuma apziņu dzīvot kārtīgu dzīvi", tomēr sākumā Pestalocijs vēl atrodas Ruso domu varā. Tā sava ^{ai} pedagoģiskā romāna ~~„~~ Linhards un Ģertrūde" pirmajā un otrajā daļā viņš vēl izmēģina Ruso formulu, bet drīz vien nonāk pie secinājuma, kā arī ļaunums ir dabas pazīme. Tā dabas jēdziens Pestalocija rakstos iegūst divējādas pazīmes. Daba viņam ir laba, bet dažū reiz arī ļauna. Tādēļ, lasot Pestalocija rakstus, katrā atsevišķā gadījumā lasītājam vispirms jāmēģina izprast, ar kuru no šīm divām pazīmēm lietots dabas jēdziens. L a b o dabu Pestalocijs nosauc par a u g s t ā k o, bet ļ a u n o - par z e - m ā k o dabu, lai gan filozofiski domājot dabas jēdzienā nav iespējams saskatīt ne labā, ne ļaunā pazīmes, jo daba un vērtību pasaule stāv tālu viena no otras.

- 32 -

B P e s t a l o c i j a p e d a g o g i s k ā s
d o m ā š a n a s a t t i s t i b a .

Pestalocija ^{ai}pedaģogiskā domāšana veidojas ciešā sakarībā ar šādu viņa d a b a s jēdziena attīstību. Šo attīstību skaidrības labā varam iedalīt četros posmos:

pirmo attīstības posmu, kā tas jau iepriekš noskaidrots, Pestalocijs veica jaunībā, kā Ciriches "Patriotu" pulciņa biedrs. Tā bija īslaicīga aizraušanās ar Ruso idejām, kuru galvenā formula "Patriotu" pulciņa tulkojumā un kopsavilkumā bija: cilvēks ir savā d a b ā labs, sabiedrība ir ļauna. Protams, ka šādā uztvērumā Ruso bija tikai pavirši saprasts.

Otrajā attīstības posmā vērojama jau citāda cilvēka labās un ļaunās d a b a s uztvere, ar ko, ir jau korigēta pirmā posma Ruso ietekmētā formula. Šis attīstības posms visai skaidri nojaušams "Linharda un Gertrūdes" pirmajā daļā. Šā posma uzskats ietverams šādos vārdos: ne visi cilvēki ir savā d a b ā labi. Ļaunumu pasaulē ienes daži atsevišķi ļauni cilvēki, pie kam ļaunumam ir sava iekšējā likumība, ar ko tas valdzina cilvēkus. Šai attīstības posmā Pestalocijs cenšas pazīt un norobežot labos cilvēkus no ļaunajiem. Tomēr te darbojas līdz arī jau citi motīvi, kas Pestalocija domām liek tālāk attīstīties. Viņa tēlotāis pārvaldnieks Hummelis ir ne tikai atsevišķais cilvēks, bet arī likumīgās varas cilvēks. Ļaunums, kas slēpjas aiz likuma sargātās varas, jau norāda uz Pestalocija domu tālāko veidojumu.

Viņa domu trešā posma attīstības turpinājumu ^{vērojam} atrodam rakstā: "Likumdošana un bērnu slepkavība". Te Pestalociju nodarbina problēma, ka atsevišķajā cilvēkā nereti labā un ļaunā jeb a u g s t ā k ā un z e m ā k ā d a b a mainās un ka arī valsts likumu noteiktā kārtība, kas domāta tautas tikumības pacelšanai, bieži vien panāk pretējo. Dzīves dažādība un pretrunīgās parādības Pestalociju noved pat tik tālu, ka viņš zaudē cerību tikt pie skaidrības šai jautājumā. Viņš vēro tikai to, ka tiklab augstākajai kā arī zemākajai dabai ir sava likumība un ka šai likumībai ir nozīme cilvēka augšanā un attīstībā. Šā posmā beigās Pestalocijs cilvēkos redz vairāk ļaunā nekā labā.

Šīs domas nostiprina franču revolūcijas pārdzīvojumi, un savas attīstības pēdējā - ceturtajā posmā Pestalocijs nonāk pie ieskata, ka arī katrs atsevišķais cilvēks pēc savas dabas ir ļauns, tāpat kā ļauna ir cilvēku sabiedrība, jo tās būtībā ir z e m ā k ā daba. ~~A u g s t ā k ā d a b a, pēc Pestalocija domām, nemaz nav sabiedriskā stāvokļa sastāvdaļa.~~ Šādas domas, protams, neiztur kritikas un izskaidrojamas tikai ar to,

ka Pestalocijs spriež par cilvēkiem un sabiedrību, kā reliģisks cilvēks. Patiesībā vērtības mirdz vienmēr un visur, vienādā spožumā un mirdzumā, tikai cilvēks tās neredz, vai arī novērš no tām skatu. Cilvēce vēsturiskajā attīstības gaitā ir savos ieskatos svārstīga. un svaids skatu uz visām pusēm. Daudzām vērtībām tā paiet garām, jo vērtību uztveres spējas ir ierobežotas. Pestalocijs vēro tiklab atsevišķo cilvēku, kā arī sabiedrību tikai no reliģijas un ētikas viedokļa un tamdēļ populārā izteiksmē runā par l a b a s un ļ a u n a s d a b a s cilvēkiem.

Ar šādu Pestalocija cilvēka dabas un sabiedriskās dzīves uztverumu ir sakars viņa sabiedriskās k ā r t i b a s kritikai. Viņš tomēr saprot, ka tam, kas dzīvi un cilvēkus grib kritizēt, vispirms jāmaoās dzīvi un cilvēkus pazīt. Te viņš atduras uz ļaunumu, kas dziļi iesakņojies cilvēka dabā, kā tas attēlots Hummeļa dzīves gaitās. Bet cilvēku un dzīves pazīšana, tāpat arī kritisks skats uz sabiedrisko kārtību var noderēt tikai par izejas punktu ^{ai}pedagogiskai domāšanai. Līdz spriedumiem un secinājumiem var nonākt tikai tad, ja cilvēku un sabiedriskās dzīves vērotājs ir ticis pie tādas skaidrības, kur viņš jau spēj nākt ar ierosinājumiem, kādā kārtā cilvēki un sabiedriskā dzīve labojama. Pestalocijam, kā tautas dzīves vērotājam un pazinējam, ir nodomi un ^{ai}pedagogiskas idejas, bet viņš jūtas nespēcīgs šo ideju realizēšanā. Vienīgo glābiņu viņš redz ideāla likumdošanā. Reizē ar to atkal rodas jautājums, cik tāl likumdošana ^{un valsts} ar savu varu un materiālo atbalstu spēj palpot tautas audzināšanai. Tā, piemēram, valsts likumīgās varas pārstāvis Vildenšteinas zemes kungs Čarneris atrauj pabalstu Pestalocija Neihofas iestādei, tiklīdz izrādās, ka Pestalocija audzināšanas idejas nesaskan ar valsts varas pārstāvju nodomiem. ^{6/} Čarneris iedomājās, ka Pestalocija iestāde ir vienkārši nabadzīgo bērnu patversme, kas atbalstāma un finansējama valsts līdzekļiem, kā katra labdarības iestāde, pildot tādā kārtā no valsts puses augstāko cilvēcisko pienākumu. Pret šādiem ieskatiem Pestalocijam bij iebildumi. Viņš domā, ka valstī nav iespējams uzturēt patversmēs visus nabagus, bet "nabags ir jāaudzina nabadzībai", lai tas pats sevi savos apstākļos uzturētu. Pie tam Pestalocijs norāda uz to, ka nabadzīgie bērni valsts uzturamās patversmēs izaug ļoti nelabvēlīgos audzināšanas apstākļos. Te vērojama principiāla Pestalocija un Čarnera ideju nesaskaņa. Ja jautājums grozītos ap vienkāršu labdarības iestādi, tad Čarneris būtu Pestalocijam izgādājis materiālu pabalstu, bet tādas iestādes atbalstīšana, kuras audzēkņi bija saistīti ar ^{pareizrīt vēl kādu citu viņam nesaprotamu audzināšanas mērķu sasniegšanai} industriālu darbību, nesaskanēja ar Čarnera ieskatiem, un Pestalocijs ^{mu} pazaudēja valsts varas labvēlību. Pestalocijs turpretim nevarēja grozīt

savas iestādes kārtību un atteikties no audzēkņu industriālās nodarbināšanas, jo ar to būtu sagrauta viņa audzināšanas ideja.^{7/}

Tā Pestalocijs ar savu pirmo audzināšanas iestādi piedzīvoja neveiksmi. Neveiksmes iemesls bija, varbūt, Pestalocija organizācijas spēju trūkums, varbūt, arī paša pasākuma nedrošie saimnieciskie pamati. Šiem jautājumiem Pestalocija domāšanas attīstība maz nozīmes. Protams, neveiksme viņu dziļi sāpināja, bet tā ierosināja un ^{veicināja} atraisīja viņa ^{domu turpmāko attīstību} pedagoģisko un filozofisko domāšanu, kas izpaudās veselā rakstu virknē, sākot ar "Vientuļa vakara stundu". Mēģināsim sekot šai Pestalocija domāšanas attīstības gaitai.

1. "Kāda vientuļa vakara stunda".

Iepazīstoties ar "Vientuļa vakara stundas" saturu, rodas pārlicība, kā, atskatīdamies uz savu pirmā audzināšanas pasākuma drupām, Pestalocijs ir jutis sevi tieksmi un pienākumu ^(atklātībai) noskaidrot ^{us nodomus} savas darbības ^{un savas ierūsās iestādes nosvērto audzināšanas mērķus} motīvus. Neihofas iestādes pastāvēšanas laikā viņam bija maz laika domāt par šo ^(mērķu un nodomu) motīvu (apgaismošanu un noskaidrošanu, kaut gan viņam pašam tie šķita skaidri un saprotami. Cik lielā mērā viņš bija pārprasts un pat pavisam nesaprasts, par to liecināja skarbā kritika par viņa darbību pēc iestādes sabrukuma. Tagad Pestalocijs atzina par nepieciešamu bez kautrēšanās pasacīt, ka tas darbs, kurā viņš bija cietis neveiksmi, tomēr bija jādara. Pie tam Pestalocijs "Vientuļa vakara stundā" mazāk runā par sava darba grūtībām, bet gan vairāk par audzināšanas ideāliem, vērodams audzināšanas mērķus cilvēka a u g s t ā k ā s d a b a s aspektā. Iedomādamies cilvēkus, kādiem tiem vajadzētu būt, ja ar audzināšanu būtu iespējams nodrošināt a u g s t ā k ā s d a b a s virskundzību par z e m ā k o d a b u, Pestalocijs savā audzināšanas problēmā nonāk pat tiktāl, ka d a b u viņš iedomājas kā personu un uzrunā ar - tu.^{8/} Vēlāk ar d a b a s jēdzienu mainās D i e v a jēdziens. Uz to norāda teikums: "Dieva Tēva klātbūtne cilvēku mājokļos - Dievs manas būtības dziļumos, - tas ir d a b a s spēks." Šāda jēdzienu personificēšana ir zīmīga netik vien Pestalocijam, tā raksturo 18. gadsimta dzīves izjūtas metafizisko noskaņu vispār. Fr. Delekāts te saskata Ipatnēju jēdzienu mitoloģiju, kas radusies tad, kad tradicionālais Dieva jēdziens palicis nedrošs. "Tas pats, kas sakāms par Pestalocija d a b u, attiecināms arī uz Kanta p r ā t u / Ver - nunft/, Fichtes absolūto " e s ", Hegela absolūto g a r u. Leibnics runā tikai par D i e v u, Spinoza ar matemātisku noteiktību - par "Deus sive natura".^{9/} Līdzīgi izteicas arī Šellings par d a b u Dievībā, no kurās rodas neapzinīga intelligence ar dziņu pēc augstākas

svaša iestādes kritiku un atteikties no sudzēkņu industrijas nodarbi-
 šāns, jo ar to būtu asgrūts viņa sudzānsāns idejs. ^V
 Tā Pestloocija ar savu pirmo sudzānsāns iestādi pīdēzivoja
 neveikami. Neveikams iemēls bijis, varbūt, Pestloocija organizācijās
 spēju trūkums, varbūt, arī pašs šāsākums nedrošie esamnieciskie pamati.
 šiem jāatstājam Pestloocija domānses attīstībai maz nosīmes. Protams,
 neveikams viņu daļi spīnājs, bet tā ierosinājs un strīstījs viņa
 pedagoģisko un filozofisko domānsu, kas izpaužas vesēls rakstu virk-
 nē, askot ar "Vientuļa vakars stunda". Mēģināsim sekot šai Pestloocija
 domānses attīstības gaitai.

1. "Kada vientuļa vakars stunda"

Izpatoties ar "Vientuļa vakars stunda" astūru, rogas pār-
 liecība, ka, atskatīdamies uz sava pirmo sudzānsāns pasākumu grupām,
 Pestloocija ir jutis sevi tiekami un pienākumu noskaidrot sava gar-
 dīsa motīvu. Neīhoas iestādes pastāvēnses laiks viņam bija maz lai-
 ka domāt par šo motīvu spīstānsu un noskaidrošānu, kaut gan viņam
 pašam tie šīta skaidri un asprotami. Cik liels mērs viņš bija pār-
 grasts un pat pavīsam nespēsts, par to liecinājs skarbē kritiķis špar
 viņa darbību pēc iestādes asbrūkuma. Tagad Pestloocija stāns par nepie-
 cīšānu bez kautrēnses pascoit, ka tas garba, kužs viņš bija cietis
 neveikami, tomēr bija jādars. Pie tam Pestloocija "Vientuļa vakars stun-
 da" mazāk runā par sava garba grūtībām, bet gan vairāk par sudzānsā-
 ns idešiem, vērodamas sudzānsāns mērķus cilvēks a u g a t a k a s
 d a s a spēkta. Iedomādamies cilvēkus, kādiem tiem vajadzētu būt,
 ja ar sudzānsānu būtu iespējams nodrošināt a u g a t a k a s a -
 p a s a virakundzību par a e m k o d a b u, Pestloocija sava sudzā-
 nsāns problēma nonāk pat tiklā, ka d a b u viņš iedomājas kā per-
 sonu un varnā ar - tu. ⁸ Vēlāk ar d a s a jādzīenn mainās D i e v a
 jēdzīens. Uz to norāda tekums: "Dievs Tavs kīstbūtne cilvēku mājok-
 ļos - Dievs manas būtības daļums, - tas ir d a s a spēks." Šāds
 jēdzīennu personificēns ir zīmīgs netik vien Pestloocijam, tā rakstu-

to 18. kadu simtēgs daives izjūtas metafizisko noskaņu vispār. R. Dele-
 vīrtības sava ideālo nodrošina u neatkarīgas no tā vai tās
 kāda te asakts dārtājs jēdzīennu mīdloģijs, kas radusies tad, kad
 kāds reāls ir ne. Tās tomēr irut kā virtūtes. Piemēram,
 tradīcionāls Dievs jēdzīens palicis nedrošs. "Tas pats, kas askāms
 taisnību nekārai pasaulē, bet cilveks irut taisnību
 par Pestloocija d a s a attiecīnāms arī uz Kantu p r e t u. Ver-
 virtūtu tēr tur, kur valda vīstulāpa notānsība. Tās ir -
 nūrti Rīches apolito "e a". "Nēgēls apolito e a r u Leibnīca
 jūt virtūtu kā vīro vajadzī / Zemsollendos / pretēje ke-
 runā tiksi par D i e v u. Spīnozas ar matemātiskū notekību - par
 ālojai irai. Gara saistības ar virtūtu pasauli notic
 "Dievs sive natura". Līdzīgi jēdzīens arī šēllīgs par d a b u
 gara iruta, asa acinājuma dirde, kā s atpēn m virtūbēm
 Dīarā no kurās rogas nespēnses jūtīgēns s dzīnnu pēc sūstāks
 reālajā pasaulē. Šis Mirtgijūh = Vernohman, Tūna
 Vermunjs jēdzīennam. (Šis Form eines inneren Vernohmens.) Vermunft.

pilnīgākas dzīves ,jeb, lietojot mūsu laika filozofisko izteiksmi,ar dziņu pēc vērtību realizēšanas dzīvē.

Pestalocija domāšanā tomēr vēl viscaur vērojams centrālo jēdzienu norobežotības trūkums,jo tiklab prāts /Vernunft/, e s , g a r s, kā arī d a b a viņam ir pa daļai metafiziski jēdzieni,jo,pēc viņa domām,ejot pa metafiziskās domāšanas ceļu,sākam ticēt,ka " mana iekšējā d a b a pati mani novedīs pie patiesības".^{10/}Tā ir Pestalocijam,kā to jau redzējam,visai svarīga d a b a s jēdziena pazīme,bet blakus šim ceļam pastāv otrs,kas noved pie atziņas,ka tikai iepazīdamies ar dzīvi cilvēks mācās sevi pazīt.Abu ceļu izejas punkti ir identiski,un abi ceļi noved pie viena un tā paša mērķa.

Virzoties uz priekšu pa šiem ceļiem dabā un dzīvē,vērojama organiska augšana,kas norisinās lēni un pakāpeniski. "Tu neveido cilvēku neaptveramā ātrumā,un tavs dēls,daba,ir ierobežots.Viņa runa ir lietu atziņas seku izteiksme .Bet ja cilvēki tavas kārtības gaitas neievēro un steidzas uz priekšu,tad viņi sagrauj sevī savu iekšējo spēku".^{11/}Ista izglītība un attīstība sākas tad,kad cilvēks sāk just sakarību ar savu apkārtni,kuŗā valda dabas kārtība.Tas var notikt pilnīgi neapzinīgi,jo zīdāinis,piemēram,neapzinās,ka mātes gādību par viņu noteic augstākais d a b a s likums.^{12/} Bet šim stāvoklim seko apzinīgi audzināšanas faktori.Īstā audzināšana ir nomodā arī par "reālsakarību" / ^{al}Rel^{al}verbindung/ ar apkārtnes lietām un ^{drīves}parādībām,kas asina novērošanas spējas un ar laiku dod iespēju skatīt pasauli harmoniskā kārtībā,bet no otras puses arī pats cilvēks nonāk līdz savu spēku harmoniskai attīstībai.~~To Pestalocijs grib panākt ar audzināšanu.~~"Iekšējās izjūtas " vadīts cilvēks nonāk pie "iekšējā miera",kā istas izglītības gala mērķa."Vientuļa vakara stundā" vairākkārt minētā "iekšējā izjūta" / das innere Gefühl/ tāpat Pestalocijam ir ceļa rādītāja cilvēka attīstības gaitā. Tiecoties ^(audzināšanā)no vienas puses uz reālsakarību ar lietām un ^{drīves}parādībām,bet no otras puses sekojot iekšējai izjūtai,Pestalocijs grib rādīt,ka ^{un attīstoties}neaugot ~~objektīvajā garā~~ cilvēks atrodas gan realitātes,gan ideālitates ^{ai}sferā.^{13/}

Tālāk,iepazīstoties ar "Vientuļa vakara stundas" saturu,sastopam vēl otru ļoti svarīgu audzināšanas ideju.Tā ir "individuāluzdevuma " ideja,kas līdz pat mūsu dienām vēl nav pietiekoši noskaidrota. Nav domājams,ka Pestalocijs šo ideju būtu sapratis franču revolūcijas visu cilvēku vienlīdzības garā.Viņa uztvēruma pamatā arvien paliek d a b a kā organisms,kas uztur spēkā tiklab kārtu atšķirību,kā arī tradīcijas un iedzimtību .Kalpošana ir vājā sociālā cilvēka īstais

d a b a s uzdevums", vai arī : "kārtu atšķirības pamatā ir cilvēka daba." ^{14/} Tāda pašā nozīmē ir arī Leibnics sapratis atsevišķās monādes attiecības pret centrālo monādi. Šādas domas vērojamas vācu filozofijā vispār. Citādi tas ir angļu un franču filozofiskajā domāšanā, kaut gan arī te viss nav pakļauts vienlīdzības radikālismam. Anglijā blakus demokrātiskajai vienlīdzībai vēl pastāv feodālo tiesību un tradīciju atliekas. Arī Francijā, kā liekas, šīs pretešķības vēl nav izlīdzinātas. Amerikā, kur vēsturisko tradīciju nebija, radikālais individualisms ir izveidojis norobežotu un kārtās iedalītu plutokrātiju, kas pēc pasaules kara vērojama arī Vakarēiropā. ^{15/} Nav tomēr domājams, ka Pestalocija "individuāluzdevuma" ideja būtu tradicionālo kārtu attaisnojums. Tāda gadījumā Pestalocijs būtu atstājis neievērotu, humānitātes ideju, kas nekādā ziņā nav pieļaujams, jo visa viņa dzīve bija šīs idejas apgarota. Tāmdēļ "individuāluzdevums" jāsaprot kā cilvēces ideja, kas nepaļauj garām atsevišķo cilvēku savstarpējai atšķirībai. Šāds uztvērums ir katrā ziņā dziļāks un pareizāks nekā franču revolūcijas radikālās vienlīdzības un brālības idejas. To pastiprina "Vientuļa vakara stundā" izteiktās domas, ka cilvēka izglītība ir augstāk vērtējama nekā kārtas un aroda izglītība. Ar to tuvojamies Pestalocija domu īstajam saturam, ka n a b a d z i g a i s a u d z i n ā m s n a b a d z i b a i. Šai īsajā formulējumā Pestalocijs grib teikt, ka cilvēkam jāpilda pienākumi dažādās vietās un ka šo pienākumu pildīšanai ir vajadzīgas arī dažādas spējas. Cilvēks var atrasties savu uzdevumu augstumos tikai tad, ja spējas, ko prasa pienākuma pildīšana, atbilst viņa d a b a i. Tāmdēļ audzināšanai jābūt nomodā par to, lai tā ar varu neatrautu cilvēku no viņa "individuāluzdevumu" noteicējiem apstākļiem. Ja tas notiek, tad dzīvei pietrūkst pamata, un cilvēkam jāiet bojā. Te vērojami centieni nostiprināt netik vien ģimenes dzīvi, bet visu sociālo dzīvi tās organiskajā sakarībā. Šais centienos pirmajā vietā izvirzīta tautas nabadzīgo slāņu audzināšana, pie kam prasība, ka nabadzīgais audzināms nabadzībai, nav jāsaprot kā kārtas audzināšanas atzīšana. Domājams, ka Pestalocijs būs nojautis briesmas, kādas draud nabadzīgajam bērnam, kad tas no savas trūcīgās apkārtnes nonāk labdarīgās audzināšanas iestādē, kur viņš uzaug pārtībā, bet fiziskā bezdarbībā. Šai audzināšanai nav nekā kopēja ar apstākļiem un apkaimi, no kuras bērns ņemts, un tomēr pēc vairākiem gadiem audzēknis tiek nodots savai apkaimē atpakaļ. Sarautās saites nav vairs atjaunojamas. Ko viņš lai iesāk ?

Ideja - (gr. *liddle, attels*) No *lona* u. *departa* laisim *kādas*
 lietas *piramgattels*, *ko joms veido*, *prēmstots*, *jeidona* *butiba*.
Atgriežas *pie Platona* - *nemainīgie* *pirmotnījie* *lietu*
attēli *polijētīvis* *idrācīlisms* / *lādītātē* *tīkai* *nepīdīngas*
inas *Uatseramas* *idejas* *tīkai* *gavāji* - *ar* *anāmīnī*.
Aristotelis - *idejas* *ir* *tīkai* *radītāji* *prīncipi* *pasīas* *lūtas*.
Kants - *Ideja* - *Vernunftbegriff* - *prata* *jēdums*, *kas* *pa*
celas *pāre* *pīerādī* *Viņa* *3* *transcendentāles* *idejas*: *D.* *brī*
vība *memīntība*. *Herbart*: *5* *idejas*. *Hegels* *hiposta*
ze *ideju* *ka* *memīgo* *potero*. *Tā* *eksīstē* - *un* *sīk* *tad*
in *īhrom*. *Anders* *sīm* " *ka* *daba* *in* " *fūr* *sich* " *kā* *gars*.
Fuoll - *ideja* *nav* *mīra* *īrosa* *īra* *būt* *īdēvīnūm* *vertība*,
īesīja, *nīhīnīnībī*, *īesībī*.
īesījī, *īesīkī*, *īesīnīkī* - *īesīja*: *īesījī* *ar* *daba*,
īesījī, *īesījī*.

ka cilvēces ideja, kas nepiet garām staeviš ko cilvēku savstarpē-
 jai atšķirībai. Šāda natvērums ir katrs aips daļīks un pīerīkīks
 nekā franču revolūcījas radikālis vīenīdīzības un pīrīlības īdejas.
 To pīstīpīnī " Vīentūjs vīkars stūndā " īstīkīts dīmas, ka c ī l -
 v ē k a ī z ē l ī t ī b a ī r a u g a t ā k v ā r t ē j a m a n e k ā k ā r t a s u n a r o -
 d a ī z l ī t ī b a . A r t o t v o j ā m i e s P e s t a l o c ī j a s d o m u l a t a j a m a t u r a m , k a
 n a b a d a z ī g a ī s a n d a z ī n ā m a n a b a d a z ī b a ī . Š a ī
 īstīe formulētīms Pēstaločījas grīp tēkt, ka cilvēkam jāpīlīda pīenā-
 kumī dāšādās vīetās un ka šo pīenākumu pīlīdīšanī īr vārdīgās grī-
 dāšādās spējas. Cilvēks var īstīstīes savu nādvīnūm a u g a t a m o s t ī k a ī
 tad, īe spējas, ko pīras pīenākuma pīlīdīšana, atpīlīst vīpā d a b a ī .
 Tādēļ sūdzīnāšanī jābūt nomodā par to, lai tās ar varu nēstīntu
 cilvēku no vīpā " īndīvīdūālīzādvīnūm " notīcījīem spēstīkīēm. J a t a s
 notīek, tad dāvēl pīetrūkst pīemīte, un cilvēkam jāīet dījīe. T e v ē r o -
 j ā m ī c e n t r ā l n ī n o s t ī p r ī n ā t n e t ī k v ī e n g ī m e n a s d ā v ī , b e t v ī e n s o c ī a l o
 dā v ī t ā s o r g ā n ā k ā j ā s a k ā r ī b ā . Š a ī s a ī c e n t r ā l n o s t ī p r ī n ā t v ī e t ā ī z v ī r z ī -
 t e t a t a s n a b a d ā z ī g o a l ā p ū s u d z ī n ā š ā n a , p ī e k a m p r a s ā b a , k a n a b a d ā z ī g a ī s
 sūdzīnāma nābādāībā, nav jāspīrot kā kārtas sūdzīnāšana stāīšana.
 D o m ā j ā m a , k a P e s t a l o c ī j a s p ū s n o j ā u t ā ī s p r ī e m ā m , k ā d ā s g r ā n d n a b a d ā z ī g ā -
 j ā m b ē r n ā m , k ā d t a s n o s a v a s t r ī c o ī g ā s a p k ā r t n e s n o n ā k ī s d a r ī g ā s
 sūdzīnāšana īstādē, kur vīpā nāzūg pīrtīcībē, b e t t ī k ā k ā b e d ā r ī b ī -
 b a . Š a ī s a ī sūdzīnāšanī nav nekā kopējs ar spēstīkīēm un spēkāmī, n o k u -
 j ā s b ē r n a p e m t a , u n t o m ē r p e c v a ī r ā k ī e m g a d ī e m sūdzīkīnā tīk n o d o t a
 s a v a ī s p k ā m e ī a t p e k ā j . G a r a n t ā s a ī t e s n a v v a ī r a s t ā j a n o j ā m a s . K o

Viņš tā Pestalocijam rodas domas, ka nabadzīgais ir audzināms saviem apstākļiem un saviem dzīves uzdevumiem.^{16/} Šīs domas izpaužas rakstā "Ansichten und Erfahrungen", kur viņš sūdzas par to, ka "svētīgā nabadzība", kas šo jauko vārdu nes no Kristus laikiem, tagadnes kultūras dzīvē ir atstāta novārtā. Šāda neverība pret nabadzīgajiem, liedzot zemākajiem tautas slāņiem atbilstošas izglītības iespējamības, apdraud visu tagadnes kultūras dzīvi. Cilvēka "individuāluzdevuma" ideja tā tad saistās ar prasību, ka katram saskaņā ar viņa apstākļiem un spējām jāsasniedz pēdējais un augstākais izglītības mērķis. Ar to jānodrošina arī nabadzīgo tautas slāņu dzīve, radot iespējas katram attaisnot un piepildīt savu dzīves uzdevumu. Varētu domāt, ka šis uzdevums ir veikts,

ja izra 2. 1 "Linharda un Gertrūde", 2. daļa un II daļa, 1. sējuma Hummeli.

Izra Žurnāla "Erinnerer" 1766. gada gājuma IX un X burtnīcā atrodams apcerējums ar virsrakstu "Kristīgā ciema ideja". Apcerējuma autors parakstījies ar "T" burtu. Tas ir runa par priekšniekiem un apakšniekiem, bagātiem un nabīgiem, par mācītāju, dievkalpojumiem un skolu. Autors cenšas tēlot, kādām vajadzētu būt šīm personām un iestādēm, lai tās attaisnotu apcerējuma virsrakstā minēto ideju. Domājams, ka Pestalocijs šo rakstu kā "Patriotu" pulciņa biedrs un žurnāla abonents bija lasījis, pie kam šis apcerējums varēja Pestalocijā modināt pārdomas, ierosināt raisīšanos valā, no Ruso idejām un ievadīt viņu turpmākajā attīstības posmā - "Linharda un Gertrūde" izteiktajās idejās. Ruso savā "Emīli" cenšas tēlot atsevišķa cilvēka izglītības gaitu. "Kristīgā ciema" autors - vienkāršas tautas cilvēku kopas ideālu. Vērojot novienas puses atsevišķa cilvēka audzināšanas gaitu, no otras - cilvēku kopas audzināšanas ideālu, Pestalocijs "Linharda un Gertrūde" grib rādīt, ka panīcis ciems var pārveidoties par kristīgu ciemu. Pestalocija dzīves gaitas liecina, ka viņš savas tautas lauku laudis ir labi pazinis, bet šī pazīšana, kas liekas, ^{atliecas} vairāk ziņējas uz viņu nodarbošanos un saimnieciskajām interesēm. Viņš bija maldījies, iedomādamies, ka "Linharda un Gertrūde" būs istā tautas grāmata, un ka tauta, šo grāmatu lasīdama, nā labosies. Tas nenotika. Tomēr mērķis bija sasniegts citā virzienā: izglītojo pilsoņu aprindās atklājas grūtības, ar kādām jāstopas tautas audzināšanā. Pestalocija "Linharda un Gertrūdi" atzina par istu audzināšanas romānu, gluži tāpat kā Ruso "Emīli". Abu starpā tomēr ir ist atšķirība. Ruso savu Emīli gandrīz pilnīgi norobežo no sabiedrības un grib rādīt atsevišķa cilvēka ideālas audzināšanas paraugu. Pestalocija intereses pie šāda atsevišķa cilvēka audzināšanas parauga nesaistās.

o-
cijs vēl "Linharda un Gertrūdes" pirmajā un otrajā daļā noteiktas

atbildes nedod, jo labais un ļaunais te viņam vēl ir asi pretstati, kas kā divas pasaules ir atdalītas viena no otras. Tas ietekmē arī romāna ^{ai} estētisko formu: pārvaldnieks Hummelis nedaudz karriķēts, bet mācītāja un skolotāja darbība pārāk ideālizēta. Dzīves īstenībai atbilst Ģertrūde un dažas blakus personas. Asā atšķirība augstākās un zemākās dabas starpā ietekmē arī Arnera metodes, ar kuņģam viņš domā zemniekus labot. Lai panāktu l a b o , viņš lieto spaidus. Viņš neaudzina, bet piespiež. Te vēl vērojams Ciriches "Patriotu" pulciņa domāšanas veids. Raugoties no kultūrkritikas viedokļa, pārvaldnieks Hummelis ir nelietis, bet mācītājs, skolotājs un Ģertrūde ideālākie cilvēki, kādus vien var iedomāties. Bet ar šo konstatējumu vien vēl nav atrisināta romānā izvirzītā problēma, kas noved pie dziļāka dzīves uztvēruma. Skaidrība šai jautājumā jāmeklē turpmākajos Pestalocija rakstos.

3. "Likumdošana un bērnu slepkavība".

Pestalocijs savā romānā "Linhards un Ģertrūde" tēlo reālo dzīvi. Tomēr neviens rakstnieks, ^{ai} pedagogs vai filozofs nevar būt savos darbos tik reāls, kā pati dzīve. Šis atstatums no dzīves realisma var būt lielāks vai mazāks. No vienas puses rakstnieks un domātājs var nonākt teoretiskās abstrakcijās un savā tēlojumā pacelties pārāk augstā fantazijas lidojumā, kur nav vairs nekādu sakaru ar reālo dzīvi. No otras puses viņš var nogrimt dzīves problēmatikā un zaudēt savu veidotāju un ierosinātāju spēku. Šādas svārstības vērojamas arī Pestalocija darbībā un domāšanā. Šo svārstību dēļ Eduards Šprangers dažus viņa darbus apzīmē par grūtākajiem 18. gadu simteņa ražojumiem. ^{18/} Pestalocijā darbībā ir gadījumi, kur viņš pilnīgi nogrimst dzīves realismā. Tā tas bija ap 1780. gadu, par ko liecina Nikolovijam rakstītā vēstule, kad viņš bija pabeidzis "Linharda un Ģertrūdes" pirmo daļu. Šai vēstulē Pestalocijs raksta, ka viņu ir pārņēmusi jauna kaislība - satricināt kārtību, kas cilvēku gremdē dzīves dubļos. Viņš grib meklēt līdzekļus, lai no šādām parādībām atbrīvotos. Domājot par šīm bēdīgajām dzīves parādībām, Pestalocijam liekas, ka viņš pats "nogrimst it kā purvā". Augstākās dabas zvaigznes, kas tik jauki mirdzēja "Vientuļa vakara stundā", tagad cita pēc cita apdziest. Viņš savos dzīves parādību vērojumos nonāk un apstājas pie baigā jautājuma - bērnu slepkavības: nelaulāta māte savu bērnu drīz pēc piedzimšanas nonāvē. Pestalocija priekšā divējādi viedokļi: valsts viedoklis, kas uz likuma pamata noziedzīgo māti soda, un nelaimīgās mātes viedoklis, kas izmisuma brīdī kritusi noziegumā. Pestalocijs kā cilvēku mīletājs nevar paiet garām

nelaimīgā ^{īpaši} mātes ^{visu} viedoklim un atrod, ka nelaulāto māti uz noziegumu pavedina kauna jūtas. Bet jaunavas kauna jūtas ir "cilvēka dabas reālprasība." Arī bez visa tā vainojama nav sieviete vien. Valstij gluži tāds pats bērns slepkava, ^{19/} jauneklis, kas apmierina savas dabas dziņas un nekļūst tēvs, kā arī jaunava, kas piekopj dzimuma dzīvi un izvairās no bērniem. Šos jautājumus valsts nespēj pakļaut soda likumam. Tā rodas stāvoklis, kas, pēc Pestalocija domām, veidina bērnu slepkavību. "Valsts nedrīkst savas stīgas par augstu skaņot. Tā nedrīkst kļūt par tikumības skolotāju", ^{20/} jo ar to "parādības, kuŗu pamatā ir mūsu dabas un cilvēces reālprasības, savā gala rezultātā noved cilvēkus necilvēcības dziļumos". Te Pestalociju redzam modernās valsts iekārtas sludinātāja lomā, bet ar to viņš nonāk pretrunā pats ar sevi, jo vecā kristīgā valsts sodīja nelaulātas mātes ar nolūku stiprināt ģimenes dzīvi. Bet ģimeni arī Pestalocijs gribēja sargāt ar visiem iespējamajiem līdzekļiem, jo māja un ģimene viņam ir pirmais un gandrīz vienīgais labās audzināšanas pamats. Tāmdēļ viņš neatzīst par pareizu atradeņu un zīdaiņu patversmju atvēršanu, jo, pēc viņa domām, šādas iestādes veicina "ārlaulības dzīvi, bez bērnu laulības" un atstāj nevēlamu iespāidu arī uz nācīgas lauku jaunatni. Ar šādu argumentāciju Pestalocijs nonāk strupceļā. Kā lai valsts vienā un tai pašā laikā likumdošanas ceļā sargā laulības svētumu un ģimenes dzīvi, paliekot nevainojama bērnu slepkavības veicināšana? Šā jautājuma Pestalocijs neatrisina, bet apmierinās ar illūziju, kaut varētu cilvēkam noliegt "apmierināt savas jutekliskās tieksmes", ^{20/} bet ar to nekas nav panākts, jo tā ir dabas dziņa.

Tā nonākam atkal pie d a b a s jēdziena, kuŗā jau sāk saplūst kopā labais un ļaunais, vēlamais un nevēlamais. "Līnhardā un Ģertrūde" šīs divas pasaules vēl bija šķirtas. Hummeļa rīcībā ļaunums izpaužas kā ļaunās gribas sekas. Par to viņš nicināms un nievājams. Pavisam citādi Pestalocijs izturas pret bērnu bēdētāju. Viņš cenšas pierādīt, ka nelaulātā māte nemaz negrib savu bērnu nogalināt, To darot viņa ir nonākusi ārprāta stāvoklī un nezina, ko dara, tāmdēļ arī nevar nest atbildību par savu rīcību.

Šiem Pestalocija prātojumiem maz nozīmes valsts tiesību un sodu teorijā, vēl mazāk audzināšanā, bet tie liecina, ka viņa pasaules uzskats ir sācis šķobīties. Augstākajā dabā ielaužas zemākā daba, dziņu dzīve un prasa savas tiesības. Pestalocijs gan vēl tic, ka augstākā daba aptver visu dzīvi un ka katrā atsevišķā cilvēkā, šī

augstākā d a b a ir pārsvarā, tomēr, salīdzinot ar uzskatu, kāds izpaužas " Linhardā un Ģertrūdē", viņš ir ticis labu soli uz priekšu. Tur varējām vērot, ka ļaunums ir kaut kas sevi apvienots. Varējām pat iedomāties, kā, atbrīvojot ciemu no Hummeļa iespaida, tur valdītu miers, saticība un laime. Jautājumā par bērnu slepkavību Pestalocijs redz, cik cieši ir ļaunums un noziegums saistīts ar sabiedrisko dzīvi, kaut gan ļaunums un nozieguma ieviešanos tautas dzīvē viņš vēro tikai vienā atsevišķā parādībā - tapušās un topošās cilvēku bērna dzīvības iznīcināšanā.

Ka jau tas sagaidāms, Pestalocija skats nepaliek sastindzis pie vienas dzīves ēnas puses. Viņš redz ļaunumu visā tā dažādībā. Kā cilvēku mīlētājs viņš vēro noziedzniekus, vājprātīgos un laikmeta humanitātes apgarots redz arī viņos cilvēkus. "Arī visdziļāk pagrimušā cilvēka attēls ir labs un cienīgs nostāties cilvēku novērotāja priekšā, gluži tāpat kā to cilvēku attēls, kas nonakuši reti sasniedzamos augstumos. Es milu vispār cilvēci un mācos to pazīt bez spārnēm un rāgēm ...trako nama vārgulis ir cilvēks, gluži tāpat kā es..." Pestalocijs tic, ka katrā cilvēkā atrodami augstākās dabas iedīgļi. Tamdēļ viņš prasa vislielāko apdomu tur, kur, sodot rupjus noziedzniekus, jautājums nonāk līdz cilvēka dzīvības iznīcināšanai. Viņš noraida bargos iebiedēšanas sodus, bet aizrāda, ka humanitātes ideja tomēr nepieļauj atstāt pārkāpēju nesodītu, jo ar to būtu izdzēsta un zaudēta vērtību realizācija. Pievienojoties 18. gadu simteņa tiesību zinātņu modernajam virzienam, Pestalocijs atzīst tikai labošanas sodus. Arī vecā, bargā viduslaiku tiesa negribēja iznīcināt cilvēku, bet tikai atbrīvot cilvēka dievišķo daļu, nemirstīgo dvēseli no grēcīgās miesas. Pestalocijs nāk ar padomiem, kā likuma pārkāpēji padarāmi par derīgiem zemes dzīves sabiedrības locekļiem. Lai to panāktu, tad jāatceļ mūža ieslodzījumi, jāierīko cietumu darbnīcas, jāapgādā ieslodzīto ģimenes, jāindividuālizē soda veids, raugoties pēc uzvešanās, pakāpeniski jāatvieglina soda izvešana u. t. t. Tās visas ir prasības, kas mūsu dienās pazīstamas tiesu praksē. Pestalocijs pats šos labošanas papēmienus tomēr min tikai kā pagaidu līdzekļus. Pēc viņa domām, ideāla likumdošana var panākt pilnīgu noziedzību izbeigšanos. Te svarīgs uzdevums sociālpedagogiskai audzināšanai, kas tautai pakāpeniski spēj nodrošināt labāku dzīvi. Ta redzam, ka Pestalocijs arvien vēl tic cilvēka spējai realizēt vērtības un ^{reizē ar to arī} ideālajai valstij, kas būtu Dieva valstība virs zemes.

4. "Linharda un Ģertrūde," III un IV daļa. "Kristaps un Elza."

Jau iepriekšējā nodalījumā vērojām svārstības Pestalocija pasaules uzskatā ~~zīmējoties uz~~ ^{par} attiecībām l a b ā un ļ a u n ā starpā. Sajukums un neskaidrība šai jautājumā vērojama arī otrā tautas grāmatā "Kristaps un Elza", kur viņš jau gandrīz zaudē cerību šai jautājumā tikt pie skaidrības. Viņš ir zaudējis jaunības ideālo optimismu, kas mirdzēja "Vientuļa vakara stundā" un atspoguļojās "Linharda un Ģertrūdes" I un II daļā. Ka tas tiešām tā, par to liecina kāda vieta "Gulbja dziesmā", kur viņš paskaidro, ka grāmata "Kristaps un Elza" rakstīta nolūkā novērst aplamības, kas sastopamas "Linharda un Ģertrūdes" I daļā, jo šai romānā esot tēloti " savdabīgi, īpatnēji cilvēki." Ar to Pestalocijs pārvelk svitru visam tam, kas šai grāmatā nemaz nav aplams, pie kam nebūt nav noliedzama viņa tēloto personu tipoloģiskā nozīme. Pestalocija apjukums un satrauktais stāvoklis ir vērojams arī "Kristapa un Elzas" ^{ai} estētiskajā formā. Tur virknējas dažādi motīvi, bet bez noteiktas domu kārtības. Lasītājs nonāk it kā miglā un apjuk, gluži tāpat kā Pestalocijs pats.

Šis iekšējais apjukums un neskaidrības laikmets Pestalocija dzīvē turpinās kādus piecus gadus. Sākums šim pārveidošanās procesam vērojams jau "Linharda un Ģertrūdes" otrās daļas beigās, kad Arners baznīcā pret Hummeli vērstas mācītāja svētrunas laikā iegrimst dziļās pārdomās. "Viņš jūtas kā cilvēks, kas stāv uz kāpnēm un jūt, ka zemes pamati sāk grīļoties... Izbrīnā viņš nāk uz domām, ka viņam nepieciešama tuvāka iepazīšanās ar ciema ļaudīm un viņu dzīves apstākļiem, tikai tad radīsies skaidrība, ar ko būtu jāiesāk un kas viņa labos nodomus varētu veicināt." ^{21/}

Te vērojams lielās pārveidošanās sākums. Arners sāk saprast, ka ar ļaunuma parādību atklāšanu vien ciema ļaužu dzīvē vēl nekas nav panākts. Tagad jāiesāk domāt par ciema audzināšanu uz labu. Arī ļaunuma nosodīšanai maz nozīmes. Lai lielo mērķi sasniegtu, jāiesāk ar maziem darbiem. Tas Arneram vienam pašam nav pa spēkam. Viņam vajadzīgi uzticami palīgi. Te romāna gaitā attīstās darbība pretējā virzienā. I un II daļā dižciltīgais zemes kungs grib vadīt tautu no savas pils augstumiem, III un IV daļā viņš sāk audzināšanas darbu no ciema ļaužu zemajam mītnēm. Te daudz traucējumu, daudz sīku darbu un uzdevumu. Šo uzdevumu veikšanai Pestalocijs ievieš romāna gaitā jaunu personu - leitnantu Glifiju, kas uzņemas ciema skolotāja pienākumus. Šī persona Pestalocijam ir vajadzīga, lai ievadītu tautas audzināšanas

jauno virzienu un korigētu to, kas vairs nesaskan ar viņa ieskatiem. To redzam jau no ^{aj} Isā Glifija raksturojuma: "Viņš nav jūsmotājs un nīst sapņotājus ar visām viņu svārstīgajām noskaņām, kas drīz paceļ cilvēku svētlaimības augstumos, bet tad atkal gremdē nelaiimes dziļumos." Tāds svārstīgu jūtu un noskaņu cilvēks bija Pestalocijs pats. To viņš tagad atzīst kā trūkumu savās rakstura īpašībās. Viņš grib tagad būt tāds, kāds ir viņa tēlotājs skolotājs Glifijs. Viņš redz tagad trūkumus netik vien sevī, bet arī citās personās un apstākļos. Tie viņam romāna pirmajā un otrajā daļā bija vēl apslēpti. Tagad viņa skats ir kļuvis gaišāks. Viņš skatās uz dzīvi un cilvēkiem citādā apgaismojumā. Jaunais pasaules uzskats izpaužas Glifija novērojumos un darbībā, kas vairs nesaskan ar Arnera un mācītāja ieskatiem. Tā Glifijam ir drosme pasacīt Arneram, ka visus humānos centienus traucē augstāko aprindu dzīves nedarīgais paraugs, bet mācītājam, divatā esot, Glifijs pasaka acīs, ka viņš nav spējīgs no cilvēkiem nekā laba izveidot un ka viņš ar savu mācību tikai viņus sabojā^{22//}. Te vērojama Pestalocija antipatija pret pārmērīgu morālizēšanu. Glifijs ir daudz saudzīgāks pret ciema ļaudīm. Viņš neuztraucas, vērodams cilvēka dzīvi arī ļaunumu, zinādams, ka no ļaunuma grūti izvairīties. Uz dzīvi un cilvēkiem viņš skatās no reālisma viedokļa. Tā Pestalocijs arvien vairāk attālinās no savu jaunības gadu optimisma, ka vienmēr un visur var cerēt uz l a b ā uzvaru. Tagad viņš tuvojas pārliecībai, ka arī dzīvnieka dabai cilvēkā ir liels spēks. "Linharda un Gertrūdes" III un IV daļā viņš vairs nerunā par to, ka cilvēki "labprāt ir labi un labprāt atkal labi top", bet katrā izdevīgā gadījumā rāda, ka cilvēkiem ir tieksme arvien no jauna krist ļaunumā, pie tam tas ^{attiecas} zīmējas netik vien uz Hummeli un citiem pazīstamiem blēžiem, bet uz visu ciemu. Tamdēļ lasītāju nebūt nepārsteidz ciema skolotāja Glifija filozofija, kas ir pavisam citāda nekā "Vientuļa vakara stundā" izteiktās domas. "Cilvēks savā d a b ā, ja viņš uzaug atstāts savā vaļā, ir kūtirs, nezinātājs, pārsteidzīgs, neapdomīgs, vieglprātīgs, lētticīgs, bailīgs, bez mēra negalīgs un kārīgs; cīnoties ar briesmām un pretešķībām, kas traucē un ierobežo viņa dzenulus un kāribas, viņš kļūst liks un kropls, viltīgs, neuzticīgs, patvarīgs, pārdrošs, atriebīgs un nežēlīgs, Tas ir cilvēks savā d a b ā, ja tas uzaug savā vaļā; laupīšana viņam gluži tas pats, kas ēšana, slepkavošana - tas pats, kas gulēšana. Viņa dabas tiesības ir viņa vajadzības, tiesību pamats - viņa iegribas, viņa prasību robežas ir viņa kūtirs un neiespējamība tālāko sasniegt." Šie

vārdi, kuŗus Pestalocijs liek Glifija mutē, ir rupji un skarbi, bet skaidri un noteikti. Tie atgādina gandrīz Hobesa mācību par cilvēku primitīvo dabas dzīvi, kur norisinās bellum omnium contra omnes. ⁽¹⁵⁸⁸⁻¹⁶⁷⁹⁾ 23/ *Cilv. daba - sevi uzturēt un sagādāt barību.*

Pestalocijam tomēr nav nekā kopēja ar Hobesa mācību, jo, pirmkārt, viņam nekā nedod teoretisks apgalvojums, bet, otrkārt, Hobesa praktiskie secinājumi ir tieši pretēji Pestalocija uzskatam. Hobess redz valsts varā leviatānu. Atsevišķo cilvēku dzīvnieciskās dabas dēļ valsts vara nevar un negrib būt citāda kā liels dzīvnieks, kas aprij mazos. Pestalocijs turpretim vēl "Linharda un Ģertrūdes" III un IV daļā grib redzēt valstī/ lielo audzinātāju, kas no cilvēka "izveido kaut ko pavisam citu nekā viņš ir savā dabā." 24/ Ar to ir noraidīts vecais valsts funkciju uztverums - tikai sodīt nepaklausīgos, neprasot, lai valsts arī tikumiski ietekmētu. Pēc Pestalocija domām, audzināšanas nolūkiem var noderēt tikai skaidrs un neviltots ieskats dzīņu dzīves dzīvnieciskajos iedīgļos, kuŗiem blakus meklējami labie pasākumi visām dzīves formām. No otras puses, katrai likumdošanai jāpatur acu priekšā tikumiskie mērķi. Tas uzdevums ir cilvēku " viņa iekšējā būtībā pārskatīt un pārveidot." Lai tas būtu iespējams, tad blakus dzīvnieciskās dabas iedīgļiem jāatrod pieskares punkti pārskatīšanas un pārveidošanas darbības sākumam.

Te nonākam pie diviem jautājumiem. Pirmais no tiem ir: kā saprotams šis kopējais dzīvnieciskais un tikumiskais, kas atbilstams cilvēkam? Otrs jautājums: kādi praktiski uzdevumi būtu jāveic likumdevējam, ja tas gribētu pildīt šo jauno ^{ai} pedagogisko ieskatā prasības?

Atbilde uz pirmo jautājumu Pestalocijam vēl ir neskaidra, jo viņš nešķir dabiskā cilvēka no i d e ā l u un v ē r t i b u cilvēka. Tas, ko viņš saka, ir sarežģīts d a b a s jēdzienu savirknējums, 25/ kur mainās cits ar citu dažādi dabas jēdzieni, bet vērojams, ka Pestalocijs noteikti respektē zemākās dabas pamtdziņas, kuŗas nedrīkst ar dzelzāņu varu ierobežot. ^{Par} Zīmējoties uz audzināšanas praktiskajiem uzdevumiem, Pestalocijam ir jau lielāka skaidrība: dzīves ļaunums nav novēršams ar uztraukumu un liekiem vārdiem. Vadot uz labu, jāradā l a - b ā paraugs. "Nekāda skaidrība neradīsies, ja aprakstīs nakti un tēlos tās ēnu melnās krāsās, tikai tad, kad iededzinās gaismu, būs iespējams rādīt, kas ir nakts." 26/ Sakarā ar šo jauno ^{ai} pedagogisko atziņu, arī Arnera metodes uzrāda progresu. Viņš savā darbībā vairs nelieto spaidus un varas līdzekļus. Arners ir gan vēl arvien visa audzināšanas darba idejiskais vadītājs, bet ideju realizētājs ir Glifijs, kuŗa darbību atbalsta daži viņa draugi. Visa ^{ai} pedagogiskā darbība pamazām ievirzās šau-

rākā gultnē. Rodas prasība atvērt skolu, lai veicinātu jaunatnes gara attīstību un ievadišanu labos tikumos un paradumos. ~~Te vērojami Pestalocija centieni nodrošināt jaunatnei ieaugšanu objektīvajā garā.~~ Rūpēs un gādībā par tautas dzīvi Pestalocijs vēl paredz dažādus, labi pārdomātus līdzekļus tikumiskā stāvokļa uzturēšanai un pacelšanai. Par tādiem atzīstami: ciema pārvaldes padome, darbu kārtības grāmata, agrār-reforma, parādu registers, veikalu grāmatas, jauna tiesas procesa kārtība, likumi pret zādībām un dzimuma dziņu, dievkalpojumu un svinību kārtība u. t. t.^{27/} Te gan arī vēl sastopams šis tas, kas neietelp valsts likumdošanas funkcijās, tomēr Pestalocijam jau ir lielāka skaidrība par to, ko valsts audzināšanas ziņā spēj un kas tai nav pa spēkam. Šai skaidrošanās procesā Pestalociju vēl arvien vada cildenā likumdevēja ideja. Viņš vēl arvien tic, ka tagadnes valsts reiz nonāks ideālā stāvoklī un būs spējīga vadīt un kārtot arī valsts pilsoņu audzināšanas funkcijas, gluži tāpat kā to paredzēja Plātons savā ideālajā valstī.

Ja uz īsu brīdi apstājamies, lai mestu skatu Pestalocija idejiskajos sasniegumos, tad jāatzīst, ka Pestalocijs atkal ir ticis soli uz priekšu, atzīdams ~~netik vien~~ ^{arī} dzīvnieciskos dzeņus, ~~bet arī~~ ^{tāpat kā} augstākās cilvēka nojautas - tieksmes uz vērtībām par audzināšanas izejas punktu. Nenoskaidrots paliek jautājums, kādā mērā ar kādiem līdzekļiem un pa kādu ceļu ejot audzināšanai ir iespējams savu mērķi sasniegt.

Nojaušams, ka rakstot "Linharda un Ģertrūdes" III un IV daļu, Pestalociju šis jautājums plaši nodarbina, jo nonākot pie secinājuma, ka cilvēka dabas pamatā ir netik vien dzīvnieciskās dziņas, bet arī cilvēka augstākās nojautas, tas kļūst vēl akūtāks un izvirzās vēl noteiktākā formulējumā: kādā kārtā vispār ir iespējama cilvēka audzināšana uz labu? Pestalocijs, meklēdams atbildi uz šo jautājumu, grib būt vairāk padoma devējs, mazāk rāvējs un pavēlētājs. Šādu audzināšanas taktiku piekopj Glifijs. Viņš nelieto varu un spaidus, bet uzticas audzināšanas ierosmes spēkam, kas ievada un nosaka iekšējo pārveidošanos. Te jau vērojama cilvēka patstāvīgās pašizveidošanās likumības nojauta, kas kā autonomis spēks noteic cilvēka augšanu un viņa dzīves gaitas. Kā šis garīgais autonomais spēks izpaužas uz ārieni, to Pestalocijs rāda Arnera slimības laikā: daži ciema ļaudis apvienojas, lai patstāvīgi turpinātu Arnera uzsākto audzināšanas darbu. Bet Arners izveseļojas, un turpmākajā romāna darbības norisē nav iespējams novērot, kas būtu noticis, ja viņa uzsāktais darbs veidotos un attīstītos tālāk bez viņa vadības.

Pestalocijs, kā redzams, gan sāk jau kaut ko nojaust no cilvēka garīgās attīstības autonomās likumības, bet domas par šo likumību ir vēl neskaidras. Bija vajadzīgi vēl piedzīvojumi un novērojumi, kas rāda, kā cilvēki veido un kārto savu dzīvi tais gadījumos, kad tie nesāņem pavēles un aizliegumus no augšas, bet patstāvīgi un neatkarīgi izkopj sevi un savas dzīves kārtību un likumību.

5. "Linharda un Ģertrūde". Otrais izdevums.

Jaunais izdevums parādās atklātībā pārstrādāts un saīsināts ar dzīvākiem darbības norises tēlojumiem, pie kam dažu personu raksturojumi iegūst spilgtāku izteiksmi. Idejiskais saturs nav daudz mainījies. Vērojami tikai franču revolūcijas iespaidi, kas izpaužas it kā nemiera un steigas pilnā tēlojumā. Grūti nāteikt, kas Pestalociju ierosināja uz romāna pārstrādāšanu. Varbūt, viņš vēl reiz pastiprinātā kārtā gribēja atgādināt romāna saturā izteiktās ^{domas} idejas, lai, iededzinātu svēto uguni... un rādītu savos pamatos satricinātajai cilvēku sabiedrībai līdzekļus, ar kuriem vienīgi ir iespējama glābšanās".^{28/} No otras puses vērojama it kā atkāpšanās tendence no augstajiem ideāliem un samierināšanās ar tuvā un iespējamo, ko diktē viņa piedzīvojumos un novērojumos izsmalcinātā atbildības sajūta, lai kaut cik izlīdzinātu attiecības zemāko tautā^{as} slāņu un dižciltīgo starpā, pret kuriem viņš agrāk bija izteicies diezgan asi, viņš savu toni mīkstina, par ko liecina uz dižciltīgajiem zīmētie siltie vārdi romāna beigās.^{29/}

Tas tomēr nav galvenais. Romāna darbības gaitā nojaušams kaut kas cits, dziļāks, svarīgāks. Pestalocija kultūrfilozofiskā domāšana tuvojas savam noslēgumam, kas vērojams divos virzienos: pirmkārt, skats uz cilvēkiem un dzīvi top drūmāks, pesimistiskāks. Arnera darbību traucē bez gala daudz šķēršļi un kavekļi. Liekas, ka cilvēkiem trūkst netik vien spēju, bet arī gribas censties uz l a b o . Šai spēju un gribas trūkumā viņi arī nekautrējas atzities: "To pasaule nemaz nevarētu panest, ja viss ietu pa pareizo ceļu".^{30/} Tā jaunais kļūst par nepieciešamu dzīves principu un l a b ā ierosinātāju.

Otrkārt, skaidri vērojams, ka Pestalocijs pamazām atkāpjas no ideālās valsts un ideālā likumdevēja idejas, nonākot pie secinājuma, ka likumdošanas ceļā nemaz nav jācenšas sasniegt augstākos audzināšanas mērķus. To Pestalocijs tagad atzīst par lieku un nevajadzīgu.

Pestalocija valsts pamatā nav arī tautas brīvība. Viņš skaidri pasaka: "Ticība, ka tauta ar brīvību var radīt sev labāku kārtību un labākus dzīves apstākļus nekā ar valdības gādību, ir sapnis... Tas, ko

tagad runā, ir sapnis, kas tautu samaitā: cilvēks ir brīvs. Cilvēks nav brīvs. Ķēniņš ir vergs, un pilsonis kalpo. Viņš ^(nav kā cilvēks/brīvs) piedzimis. Viņš ir piedzimis kā bērns, lai viņu ar pakļaušanu un padevību izglītotu līdz tai brīvības un dzīves stāvokļa pakāpei, pēc kuŗas viņš, raugoties pēc savas kārtas, apstākļiem un spējām ar savu gudrību nobrieduma pakāpē var tikt".^{31/} Pestalocijam, kā redzams, nebija vēl skaidrības par to, ko mēs saucam par finalitāti, nostādot to pretim kauzalitātei. Mēs zinām, ka ^(savā rīcībā) cilvēks ir brīvs, pārvēršot kauzālās norises finālas, kas pazīstamas Vunta ^(inteksmē) apzīmējumā kā mērķu heterogonija.^{32/} ^(blakus efektē mērķu pīrēstotā)

Lūzums vērojams arī, Pestalocija tīri praktiskajās audzināšanas un mācības idejās. Tā Glifijs sāk kritizēt pats savus darbību ^{ieskatus} mēģinājumus uz reliģijas mācību. Agrāk viņš vairākkārt pilnīgi noliedza parasto reliģijas mācību, tagad viņš atzīst, ka tā ir bijusi kļūda. Viņu īpatnēja kārtā atbalsta kalps Josts, kas atrod, ka reliģijas mācības pamati nebūt nav noliedzami, jo "cilvēks savā dabā ir tik nošērojama būte, ka viņam reliģija ir vajadzīga kā narkoze, lai panestu dzīves grūtības un pārspētu savas vājas".^{33/} Nostājoties uz līdzīga viedokļa, Glifijs pat pieļauj ka viņa palīgskolotāja Margrieta, ticēdama pati rēģiem, to nenoliedz arī savā mācības darbā, jo "visas cilvēka zināšanas pa pusei ir maldi"... Pestalocijs nonāk pie secinājuma, ka uz dzīvi jāskatās ar laipnu, pacietīgu un saudzīgu skatu, neuzliekot par daudz augstas prasības, jo Arners tagad ik dienas redz, ka neraugoties uz visu grūpību un gādību, viņa centieni nerasniedz mērķi. Nerasniedz mērķi tamdēļ, ka ^{us} daudziem, pat viņam ^{us} tuvu stāvošiem cilvēkiem ^(ietekmē) atkarība no zemākās dabas ir daudz stiprāka nekā izglītības sasniegumi,^{34/} jo visur tur, kur viņš ^{ie} vajadzēja nākt sabiedrībā ar sava pārākuma labo paraugu, viņi lieto spaidus un rupjo varu. Tā tad nav nekādas drošības, ka ^(cilvēki dzīvē viņa) pašizliedzīgos centienus, rūpīgi ^(novērtēs un ievēros.) pārdomātos noteikumos un labos likumos arī mērķtiecīgi izlietos. Tie var tikai sagatavot zemi, bet vai labā sēkla šai zemē augs un nesīs augļus, uz to nevar palauties. Tā Pestalocija dzīves un pasaules uzskatā arvien vairāk zūd illuzoriskie ideāli. Atrazdamies stāvoklī, kur it kā aptumšojas viņa jaunības dienu cerības, viņš sevi mierina ar jaunu atziņu, ka katru reizi arī nemaz nav vajadzīgs sasniegt augstāko un tālāko mērķi, bet cilvēks var apmierināties ar tuvāko mērķu sasniegšanu. Tā tāluma ideālu vietā pakāpeniski stājas tuvuma ideāli.^{35/}

6. "Pētījumi par dabas gaitu cilvēka attīstībā".

Pie šā darba mums jāpakavējas, lai noskaidrotu Pestalocija atsacīšanos no augstāko mērķu sasniegšanas un samierināšanos ar ikdienišķo,

tuvo un iespējamo. Citiem vārdiem - atsacīšanos no tālajiem un augstajiem ideāliem par labu tuvajiem ideāliem.

Pēc visa priekšrevolūcijas gados pārdzīvotā, sevi uzņemtā un dziļas pārdomās pārstrādātā nav jābrīnās par to, ka franču revolūcija Pestalociju sevišķi nepārsteidza. Kaut gan revolūcijas laikā viņš jūtās atbrīvots no bezdarbības un pildīja pat politiskus pienākumus, vēlāk viņš tomēr, kā liekas, savu politisko darbību nožēloja^{36/}, jo savu iedomāto uzdevumu - noskaidrot un izlīdzināt pārāk asās pretešības viņš nebija spējīgs izpildīt. Neveiksmes tomēr padara cilvēka skatu asāku un kritiskāku. Revolūcijas laika piedzīvojumi un novērojumi liek arī Pestalocijam pilnīgi atteikties no ideālas valsts un ideālā likumdevēja idejas. "Ir un paliek patiesība: cilvēks būdams cilvēks, arvien savās domās, runā un darbībā jūtīsies kā sava fiziskā pārsvara varas nesējs".^{37/} Turklāt Pestalocijs tagad nonāk pie ieskats, ka veltīgi ir visi "filozofiskie un teologiskie eksperimenti" valdnieku audzināšanā, jo jaunais valdnieks, saņēmis savās rokās varu, ar saviem ieaudzinātajiem ideāliem nekā nezina iesākt, gluži tāpat kā zemes kungs "Linhardā un Gertrūdē". Fenelonu un viņa daudzus cienītājus viņš atzīst tikai par "pusizglītotiem cilvēkiem"^{38/}. Redzam, ka revolūcijas gaitas straujo politisko un sociālo pārmaiņu laikā Pestalocijs vēl vairāk respektē cilvēka zemākās dabas būtību. Tagad viņš nonāk pie secinājuma, ka valsts un sabiedriskā dzīve ir neatdalāmi saaugusi ar cilvēka dzīvniecisko dabu, kas traucē viņa ideālos centienus.

Atskatoties atpakaļ, varam jau vērot Pestalocija raksturīgo attīstības gaitu. Viņa izejas punkts bija cilvēka augstākās dabas tīrā ideja, kā to arī Ruso bija iedomājies. Jo vairāk viņš iedziļinājās dzīves parādībās, jo skaidrāka viņam kļuva nojauta par cilvēka dzīvniecisko dabu. Viņš vēl ticēja ideālai valstij un ideālai sabiedrībai. Tad nāca franču revolūcija, ko daudzi apsveica kā savu cerību piepildījumu - ideālās valsts sākumu. Cerību piepildījuma vietā bija jāpiedzīvo dziļa vilšanās, jo jaunie varas nesēji nebija labāki, bet gan daudz brutālāki nekā vecie. Par brīvību nevarēja būt runa. Beidzot no sajukuma pāri visu galvām pacēlās varas cilvēks, kas draudēja savai varai pakļaut visu Eiropu. Tas iedvesa bailes, bet modināja pārliecību, ka valsts un sabiedriskā dzīve nevar iztikt bez varas normām. Šīs domas Pestalocijs attīsta tālāk. Viņš redz, ka sabiedriskās dzīves pamatā ir cilvēka atkarība no varas, jo varas apveltītais it kā aizstāv to, kas pats nespēj aizstāvēties. Pestalocijs atzīst, ka valsts var gan aizstāvēt savus pilsoņus, uzlabot dzīves apstākļus un veicināt tikumību, bet pēc visa tā, ko viņš ir novērojis un piedzi-

vojis, viņš domā, ka tas tā nenotiek,^{39/} un ka valstis nestāv savu uzdevumu augstumos.

Nostāja pret valsts varu Pestalocijam, kā redzams, radusies satrauktā garastāvoklī, jo savus ieskatus šai ziņā viņš pats drīz vien atzīst par vienpusīgiem. Ja valsts nestāv savu uzdevumu augstumos, ta tas vēl nenozīmē, ka tā vispār nespēj rūpēties par savu pilsoņu audzināšanu. Lai valsts spētu audzināt, kā to vēlas Pestalocijs, tad šādiem viņa nolūkiem vairāk atbilst valsts ar stipru varu. Viņš noraida katru nodomu un mēģinājumu vājināt valsts varu, jo novājināta valsts nespēj nekā panākt savu pilsoņu labklājības un tikumības paaugstināšanu.

Tamēļ pakārtošanos valsts varai Pestalocijs cieš kā mazāko dzīves ļaunumu. Viņš meklē cilvēka dzīves paraugus tālajā pagātnē. Viņš ideālā skatījumā tur redz stāvokli, kad cilvēks ir bijis brīvs no tagadnes dzīves tumšajām ēnām un ciešanām. Visai raksturīgi šīs pašas domas atgādina parastās pagātnē par labu noskaņotās sarunas un gaišās atmiņas par vecajiem labajiem laikiem. Šīs atmiņas savukārt atkal modina cerības uz ~~labākiem laikiem un gaišāku nākamību~~, kur tumšās tagadnes ēnas atkal zudīs, *(un tauta piedrīvos laimīgus laikus.)* Sakarā ar šādu domāšanas veidu Pestalocijs savos "Pētījumos" izšķir trejādus stāvokļus: cilvēka "dabas stāvokli", "sabiedrisko stāvokli" un "tikumisko stāvokli".^{40/}

Cilvēka "dabas stāvokli" Pestalocijs mēģina pat aprakstīt ticēdams, ka tāds stāvoklis tiešām kādreiz ir bijis: "Dabas stāvoklis vārda patiesajā nozīmē ir nesabojāta dzīvnieciskā stāvokļa augstākā pakāpe. Cilvēks šai stāvoklī ir tīrais sava instinkta bērns. Šis instinkts viņu vienkārši un bez pārdomām vada uz katru juteklisko baudu".^{41/} Tādā stāvoklī cilvēks gan nekad nav bijis, tomēr vērojams, ka Pestalociju mazāk interesē pats šai gadījumā domātais cilvēces aizvēstures laikmets, bet gan kaut kas cits: viņu interesē cilvēces attīstības ideja, kas saistās ar kultūrfilozofisko un reliģisko domāšanu. Viņa uzmanību valdzina cilvēka atrašanās "viņpus labā un ļaunā", tikai ne Nicšes, *(1844.-1900.)* bet vecā paradīzes stāsta nozīmē, par ko liecina teikums viņa aprakstā: "Dabas cilvēks nezina, kas ir Dievs un kas ir grēks".^{42/} Tālak Pestalocijs vēl runā par aizliegtajiem augļiem, kurus dēļ cilvēks zaudējis paradīzes laimību.

Tā ka Pestalocija domāšanā ar dabas stāvokli saistās cilvēces attīstības ideja, tad šai stāvoklī jau atrodami arī iedīgļi no visa tā, par ko cilvēkam jātop sabiedriskajā stāvoklī. Vajadzīgi tikai izdevīgi apstākļi šo iedīgļu attīstībai. Tas ir tieksmes uz vērtībām un ideāliem. Kamēr šie iedīgļi atrodas sastinguma stāvoklī un vērtību

tieksmes vēl nav pamodušās, tikmēr Pestalocijs redz cilvēkā "dzivniecību". Šī "dzivniecība" no vienas puses raksturota, kā "bezrūpība" un "atrašanās viņpus labā un ļaunā", bet no otras puses, kā ista dzivniecisko instinktu patvaļa un nenormēta dziņu dzīve, kas tagadnes dzīves kārtībā vairs nav pieļaujama.^{43/} Šī hipoteze nav izsekojama, jo te vērojama tikai domu rotāšanās ar varbūtībām.

Zīmīgs tomēr ir Pestalocija dabas tiesību izskaidrojums, šai sakarībā Pestalocijs raksta: "Tiesību jēdzienu gandrīz nemaz nav iespējams saistīt ar nesamaitāto dabas stāvokli, gluži tāpat, kā to nav iespējams saistīt ar bērības stāvokļa bezrūpību. Bez netaisnības apziņas un beznetaisnības izjūtas tiesību apziņa nemaz nevar rasties. Tāmdēļ katrs tiesību jēdziens ir sabiedriska jēdziens, un katra tiesību izjūta ir sabiedriska izjūta. Tā tad dabas tiesību jēdziens ir īstenībā tikai maldī."^{44/}

Kaut gan Pestalocijs patlaban citētajā formulējumā tiesību izjūtu saprot tikai kā sabiedrisku izjūtu, turpmākajā domu attīstības gaitā šāda tiesību jēdziena izpratne izrādās jau par šauru. Pestalocija tiesību jēdziena sakne īstenībā atrodama tikai trešajā - tikumiskās attīstības stāvoklī, jo savos "Pētījumos" viņš tālāk raksta: "Es varu tikai kā tikumiska būte pats ar savu gribu nonākt līdz tai atziņai, ka labāki ir netaisnību ciest nekā netaisnību darīt".^{45/} Šis pašas domas izteicis jau Platons savos dialogos, uzsverot, ka pilsoņi nav likuma, bet t a i s n i b a s bērni, saprotot taisnību, kā lietu sevi. Tomēr katrs atsevišķais cilvēks nedrīkst likuma pazudināt, jo ar to būtu apdraudēta valsts, tāmdēļ ļaunu nedrīkst darīt, ja arī pašam būtu ļaunums jācieš.^{46/}

Pestalocija domas par pašu tikumību sākumā tomēr vēl ir neskaidras un maldīgas. Pēc viņa ieskata, tikumība neizaug no sabiedriskā stāvokļa, jo te cilvēks seko savām dzivnieciskās labklājības tieksmēm. *No šā ieskata viņš*
~~Tāmdēļ Pestalocijs~~ secina: "Es esmu tikumisks spēks tikai ar to, ko es panāku pats sevi".^{47/} *Ar to ir teints*
~~Te Pestalocijs~~ uzsver, ka tikumība ir individuāla un nepastāv divu starpā. Nu rodas jautājums, kādā stāvoklī tagad nonāk ģimene? Reizē ar to mostas šaubas, vai Pestalocijs, ģimenes cildinātais un dievinātais, vispār varēja tā domāt. Tik asa pretruna nav pieļaujama, un tāmdēļ jānāk pie secinājuma, ka te paspīd no Fichtes dzirdētais "absolūtais es", kas ar Pestalocija paša mācību grūti saskanojams.^{48/}

Nav šaubu, ka sarunās ar Fichti Pestalocijs iepazīnās ar Kanta

brīvības ideju un tikumiskā pienākuma jēdzienu. Protams, ka šī iepazīšanās notika Fichtes apgaismojumā, kurā ētiskais individuālisms un absolūtisms toreiz vēl bija diezgan neizkopts. Pestalocijs tomēr arēji noteiktos formulējumus uzņem savos domu variantos kā tīru mācību. Kad Fichtes filozofija bija nonākusi nobrieduma stāvoklī, tā Pestalocijam nebija nedz saprotama, nedz pieņemama. Tikumības individuāla rakstura uzsvēršana no Pestalocija puses izskaidrojama ar to, ka viņš gribēja tikai noliegt tikumības sociologisko pamatojumu. Pie tam Fichtes ietekmēts viņš aizraujas un apraksta tikumību kā antisociālu atsevišķā cilvēka izturēšanās veidu, kam nav nekādu sakaru ar vispārīgo dzīvi.

Ka viņš īstenībā ^{gan} tā nedoma, ~~par~~ to liecina viņa aizrādījums, ka sabiedriskais stāvoklis prasa tikumisko, un cilvēks, juzdams sabiedriskā stāvokļa noteikumus, kļūst tikumīgs. Bez tam tikumiskais stāvoklis pats par sevi nemaz nevar eksistēt, jo tikumi dzimst dualismā, ne monismā, un tikumiskās tieksmes var sevi attaisnot un parādīt savu spēku tikai sabiedrībā. Tā tad tikai sabiedriskais stāvoklis nodrošina iespēju cilvēka tikumiskajai audzināšanai, kur rodas un savu darbību attīsta brīvas ~~personības~~ personības. Bet personības jēdziens nesaistās ar "esa" jēdzienu vien, - vajadzīgi arī "tu" un "viņš". Fichte turpretim ar savu "es" jēdzienu atrodas izolētā stāvoklī, kur "es" apzinās sevi kā subjektu. Pestalocijs ar šādu stāvokli nevar apmierināties. Viņš ar savu audzināšanu grib pacelt individu pāri subjekta un "esa" stāvoklim personības stāvokli, nodrošinot sakarus ar augstākajām vērtībām, vispirmajā kārtā - ar ētiskajām vērtībām. Bet Pestalocijs arī saprot, ka cilvēka tikumība nekad nevar būt pilnīga. Tai ir savas robežas, jo tikumiskie centieni tikai retos gadījumos saistās ar lieliem un izciliem varoņdarbiem. Šie centieni pa lielākai daļai attaisnojas un vainagojas sasniegumiem vienkāršajās ikdienas dzīves attiecībās, tur, kur "es saskaņā ar savas atziņas pakāpi savu tīro gribu - labu darīt saistu ar saviem dzīves apstākļiem un kā tēvs, dēls, priekšnieks, apakšnieks... cenšos visās šajās attiecībās meklēt netik vien savu labumu, bet apmierināt arī to vajadzības, kuriem es pēc savas pārlicības esmu palīdzību, atbalstu un padomu, kā arī paklausību, uzticību un padevību parādā".^{49/} Tā tad, tur kur ir modusies vērtību izjūta cilvēks, cenšamies pēc l a b ā, nebūt nerīkojas pret savu ^(gribu pretī) gribu, bet tikumiskai darbībai ^{te} ir labprātības un patikas ^{pi} priekškaņa; ^{ta} kas zīmīgā kārtā raksturo tikumiskas personības ^(gribas virzienu, kas vairojams vīna) rosību un darbību. Par to, lai tieksmes

uz tikumību neizsīktu, jāgādā katrai valdībai un katrai valsts varai.

Te vairs ^{nav} runa par to, ka tikumība ir individuāla un nepastāv di-
 vu starpā. Šiem ieskatiem Pestalocijs jau ir pāri. Savas vērtību nojau-
 tas un tikumiskās gribas vadīts cilvēks, cīnīdamies ar savām juteklī-
 kajām dziņām, var labu darīt savā ģimenē un savā tuvākajā un tālākajā
 apkaimē, ar vienu vārdu - visur, kurš viņš atrodas. Bet viņš var, rau-
 goties pēc saviem dzīves apstākļiem, attiecīnāt savus tikumiskos cen-
 tienus tiklab uz saviem apakšniekiem, kā arī uz pāri viņam stāvošo
 likumu un valsts varu. Tā tikumiskais stāvoklis pilnā mērā iekaro vie-
 tu sabiedriskā stāvokļa centienos. Te izdarbojas cilvēka labākie spē-
 ki, ierādot pašmērķa ^u starpā vietu arī svešmērķiem, jeb - citiem vārdiem -
 uzņemot heteroteliju autotelijā, ko V. Sterns apzīmē par introcepciju.
 Pestalocija tikumiskās personības introcepcijā vērojami jau visi
 trīs V. Sterns uzrādītie svešmērķības veidi: hipertelijs, sintelijs un
 ideotelijs. Introcepcija hipertelijas centienos liek nojaust, ka cil-
 vēks ir netik vien viņam pārkārtotā veseluma daļa, bet ka viņš ir arī
 šā veseluma līdzdalībnieks. Introcepcija sintelijā norāda nevis tikai
 uz sevis nodošanos citiem, bet ^{arī} uz sevis pacelšanu un izdaiļošanu ar
 nodošanos citiem. Introcepcija ideotelijā nozīmē idejas parākuma
 atzišanu par punktuālo "esu", paceļot šo "esu" augstākā, pašizraudzi-
 to pienākumu labprātīga pildītāja stāvokli, citiem vārdiem - personi-
 bas stāvokli, kas, kā jau redzējām, ir Pestalocija ^{ai} pedagogisko centie-
 nu gala mērķis. 50/

L i t e r a t ū r a s a v o t i u n p i e z ī m e s :

1. Delekat, Fr. - Joh. Heinr. Pestalozzi. - 101. lp.
- ~~2. Schmidt, H. - Philosophisches Wörterbuch. Kröner, Leipzig, 9. Aufl. 1934. - 433. lp; arī - Eislers Handwörterbuch der Philosophie. Mittler u. S., Berlin; Aufl. 1922. - 419. lp.~~
2. Schmidt, H. - Philosophisches Wörterbuch. Kröner, Leipzig, 9. Aufl. 1934. - 433. lp; arī - Eislers Handwörterbuch der Philosophie. Mittler u. S., Berlin; Aufl. 1922. - 419. lp.
3. Celms, T. - Dabas fenomēns un dabas reālitate. Daugava, 1939. I - 67. lp.
4. Hartmann, N. - Das Problem... 216. lp.
5. Delekat, Fr. - Joh. Heinr. Pestalozzi. - 7. lp.
6. Guyer, W. - Pestalozzi. Huber u. Co, Frauenfeld - Leipzig 41. u. 42. lp.
7. Seyffarth. - I 194. lp. 8. Ibid - ^{III 314, 321.} I 275. lp.
9. Delekat, Fr. - 121. lp. 10. Seyffarth - I ^{Abendstunde 315} 269. lp. 11. Ibid - I ^{III - 314} 267. lp.
12. Seyffarth ^{IX - 148} - I 266. lp. 13. Hartmann, N. - Das Problem... 137. lp.
14. Seyffarth - VI 39. lp. 15. Delekat - 126. lp.
16. Seyffarth - IX 274. lp. "Ansichten und Erfahrungen".

Der Einfluss der Dienstbarkeit auf den Landmann. Ein Solweiser-Blatt. 1782.
Ansichten und Erfahrungen die Idee der Elementarbildung betreffend.

17. Ibid - II 349.lp. *Richard und Gertrud*
18. Spranger, E.- Pestalozzis "Nachforschungen". Berlin 1935. Verl. der Akademie der Wissenschaft - 3. lp. *Richard u. Gertrud... III*
19. Seyffarth V 369.lp. *Ueber Gesetzgebung und Minderjährigk.* *Sp.* *Richard u. Gertrud... III*
20. Ibid- V 367.lp. *Sp.*
21. Ibid - IV 299.lp. *Richard u. Gertrud... IV*
22. Ibid - IV 417.lp. *Richard u. Gertrud... III*
23. Delekat- 170.lp. *Richard u. Gertrud... III*
24. Seyffarth-IV 532.lp. *Richard u. Gertrud... IV*
25. Ibid - IV 532.lp. *Richard u. Gertrud... IV*
26. Ibid - IV 418.lp. *Richard u. Gertrud... III*
27. Ibid - IV 564-578.lp. *Richard u. Gertrud... IV*
28. Ibid - VII 368.lp. *Richard u. Gertrud... III*
29. Ibid- VII 336., 340., 351.lp. *Sp. - III d.*
30. Ibid - VII 237.lp. *Sp. - II d.*
31. Ibid- VII 180.lp. *Sp. - I d.*
32. Wundt, W.- Grundriss der Psychologie, 1902.- 400.lp.
33. Seyffarth - V 58., 205., 217. - VII 165.lp. *Christ u. Elise* *Richard u. Gertrud 2. ind. II d.* *Richard u. Gertrud 2. ind. III d.*
34. Ibid- VII 319.lp.
35. Salidz. Hartmann, N.-Zur Grundlegung der Ontologie. Walter de Gruyter, Berlin u. Leipzig 1935.-319.lp.
36. Seyffarth - IX 20.lp. *Wie Gertrud... I. ind.*
37. Ibid- VIII 34.lp. *Ja oder nein. (Revolutionsschriften)* *Sp.*
38. Ibid - VIII 28.lp.
39. Ibid - VII 399.lp. *Maine Nachforschungen...* *Sp.*
40. Ibid -VII 436-437.lp. *Sp.*
41. Ibid-VII 438.lp. *Sp.*
42. Ibid-VII 438.lp.
43. Salidz. Spranger, E.-Pestalozzis "Nachforschungen", eine Analyse. Berlin, 1935.- 10.lp.
44. Seyffarth- VII 441.lp. *Sp.*
45. Ibid -VII 441.lp. *Sp.*
46. Stenzel, J.- Platon der Erzieher. Meiner, Leipzig 1938.-301.lp. Ari-Platons, -Sokrates aizstav.runa, Kritons, Faidons. Tulk. Fr. Garais, izd. A. Gulbis Riga, 81-82.lp.
47. Seyffarth-VII 483.lp.
48. Pestalocijs iepazinās ar Fichti 1793.gadā Richtersvilā.
49. Seyffarth - VII 473.lp. *Sp.*
50. Stern, W.- Die menschliche Persönlichkeit. Joh. Ambr. Barth, Leipzig, III Aufl. 1923.-58.lp.

III P E S T A L O C I J A R E L I Ģ I J A.

Religiskās audzināšanas ziņā Pestalocijs, kā 18. gadu simteņa bērns, piederēja laikmetam, kur dažus religiskus paradumus vēl ieska-
tīja par pilnīgi saaugušiem ar dziīvi. Bez tiem mājas un ģimenes dzīve
nemaz nebija domājama. Pie šādiem paradumiem piederēja kopējā ģimenes
lūgšana, ko Pestalocijs turēja augstā cieņā tiklab savā ģimenes, kā
arī savu audzināšanas iestāžu dzīvē un darba gaitā. Šo paradumu Pesta-
locijs raksturīgi attēlo "Ģertrūdes dzīvojamās istabas" aprakstā.

Ģimenes un mājas saimes kopējo lūgšanu ieviešanās dzīvē jāat-
zīst par reformācijas nopelni tautas audzināšanā. Šis paradums iero-
sināja religiskas pārdomas un veicināja iedziļināšanos svetaļos rak-
stos. Cilvēki, kas ar bībeles lasīšanu bija ieguvuši vispusīgu dzīves
gudrību, tai laikā nebija retums, bet sastopami arī vēl mūsu dienās.
Tandēļ Pestalocijs bija pat ar mieru attaisnot atsacīšanos no audzi-
nāšanas ziņā derīgu grāmatu lasīšanas, ja tikai māte ar bērniem lasī-
ja bibeli un kopā ar viņiem ritos un vakaros lūdza Dievu. Religijas
apgarotajā dzīvē Pestalocijs pats bija tādā mērā ieaudzis, ka religi-
jas filozofijas teoretiskās problēmas viņa nevaldzināja. Nekādi pie-
rādījumi par Dieva esamību viņam nebija vajadzīgi. Viņa neinteresēja
jautājumi par Dieva substanciālitāti. Tā laika teologiskajā racionā-
lismā viņš saskatīja lielu vienpusību, bet cilvēkus, kas iedomājās, ka
viss ir pierādāms prāta slēdzieniem, viņš atzina par nenormāliem.
Pestalocija uzmanību mazāk saistīja religiskās dogmas, bet gan vairāk -
baznīcas iekšējā religiskā dzīve. Jau Neihofas dzīves un darba posmā
Pestalocijs vēroja, ka apkārtnes zemnieki dzīvo māņticībā, bet izgli-
totie tikai ārēji pieķeras religiskajam ^{jau} dogmām. Viņš domā, ka šis parā-
dības izaug no vienas un tās pašas saknes. "Galvā ieņemtie Dieva tē-
li ... nav ne par matu labāki un cilvēka dabai nekaitīgāki par pagā-
nu akmeņa un koka elkiem".^{1/} Šie vārdi jau diezgan zīmīgi raksturo
Pestalocija jaunības gadu religiju, kurā vērojama no vienas puses
novēršanās no oficiālās baznīcas dogmatikas, bet no otras puses -
neierobežota religisko simbolu noraidīšana, bez kuriem toreizējā tau-
tas religiskā dzīve nebija isti domājama. Par zināmu vienpusību Šveī-
ces ^{oficiālās} baznīcas dzīvē, ^(kā arī par to, ka tauta ar savu bāznu nelija spmērīnāta) liecina tas, ka blakus protestantu oficiālajai ga-
ridzniecībai ^{varēja} savu pašdarbību plaši attīstīja ^t pietistu slādinātāji,
pie kam vērojama vēl viena gluži jauna parādība: kaut gan sabiedrības
plašākā daļa turas pie baznīcas tradīcijām, šur tur, varbūt, sakarā ar
franču revolūcijas ieskaņām, tautā sāk iespiesties teoretiskais un

praktiskais ateisms.^{2/} Tiklīdz to manija Pestalocijs, viņš savu izturēšanos pret oficiālo baznīcu mainīja pēdējai par kabu, lai ar savu baznīcas kritiku neveicinātu ateistu mērķus.

Izvairīšanās no baznīcas kritikas tomēr nenozīmēja samierināšanos ar oficiālo baznīcu. Viņa personīgā reliģiskā pārliecība un ikdienas paradumi liecina vairāk par nosvēršanos uz piētisma pusi. Nav nosakāms, kurš piētisma virziens Pestalocijam bijis tuvāks, jo tiklab hernhūtisms, kā arī Spēnera un Frankes virziens daudzajās sektēs bija dažādi niansēts. Viņa reliģiskā pārliecība ir vairāk sintetiskas dabas, radusies uz novērojumu pamata, pie kam viņš neapstājas pie atsevišķām parādībām, bet cenšas uztvert raksturīgo un tipisko. *klaujas os virzienos sev tuvo un raksturīgo* Ta itin zīmīgi tā laika piētistus raksturo tas, ko Kristaps par viņiem stāsta skolotājam Glifijam, apliecinot, ka pie viņiem varot atrast padomu un mierinājumu un ka viņi esot pret rupjībām un varas darbiem, kas citās vietās ciema ļaudis novedot līdz dzīvnieku stāvoklim. Pestalocijs vēro arī piētistu "nopietnību, godīgumu un samnieciskās zināšanas" un tādēļ nav apmierināt^s ar to, ka viņu centienus neatzīst un tos pat ierobežo. Kā vienīgo nevēlamo parādību Pestalocijs piētismā redz atdalīšanās un norobežošanās tieksmi, pirmkārt, individuāli, mēģinot ^a savu iekšējo dzīvi atbrīvot no sakarības ar vispārīgās dzīves parādībām un attiecībām, otrkārt, cenšoties savā brālībā izolēties, ar to it kā pieskaitot ^{jau} sevi Dieva izredzētiem.

Blakus šim virzienam "Linharda un Ģertrūdes" I un II daļā vērojams cits tautas dievticības tips: rupjā zemnieku reliģiozitāte ar ticību personīgajam velnam un ietiepīgu pieķeršanos katķismam, nesaprotot pašas mācības dziļākā saturu. Par šīm parādībām Pestalocijs, kā jau redzējām, sākumā ironizē, bet vēlāk, saskaņā ar pieaugošo pesimisma noskaņu un franču revolūcijas iespaidiem, "Linharda un Ģertrūdes" otrajā izdevumā tautas masu māņticību atzīst par mazāko ļaunumu. Lielāks ļaunums viņa acīs tagad ir tautām draudošais ateisms.

Sakarā ar to Pestalocijs tomēr dziļi izjūt oficiālās baznīcas ēnas puses. Visa ļaunuma sakni viņš redz "liekvārdībā" /Maulbrauchen/ un garīdzniecības varas karē /Geist der Pfaffheit/. Ko nozīmē "liekvārdība", Pestalocijs rāda leitnanta Glifija pastāstījumā par savu bijušo priekšnieku, kas aiz sīkstulības saviem ļaudīm ieturējis algas, bet teicis viņiem dedzīgas patriotiskas runas. Klausoties leitnanta stāstā, visi smeļ. Nesmeļ tikai mācītājs apzi-

nādamies, ka arī viņa darbībā ir momenti, kur viņš "tukšām vārdu pamācībām trūcīgajai tautai norāda uz mūžīgo ķēniņu un mūžīgo tēvzemi". Liekvārdība katrreiz neizpaužas šādā rupjā veidā, bet par bīstamu Pestalocijs atzīst arī kanceles retoriku, tiklab "dzirkstošo un dārdošo, kā arī glāmojošo un liekuļojošo", nerunājot par "naža likšanu pie rikles". (Visos šajos gadījumos klausītāji nedabū dzirdēt nekā no tā, kas viņiem varētu noderēt atsevišķajos dzīves vajadzību gadījumos.) Pestalocija spriedums par ^{tā laika} (toreizējiem) garīdzniekiem ir ass un noteikts: viņu lielākā daļa nemaz nepazīst cilvēkus, bet tikai eņģelus vai velnus. Bet ja viņi gribētu pazīt cilvēkus, tad tas viņiem būtu iespējams, ^{tikai tad} ja viņi nespredikotu. Tās ir tās pašas domas, ^{kurās} savā laikā izteicis Luters, runādams par nabaga dvēselēm, ^{kurās} tikai iebiedē, ^{neviens} bet nesaka, kur lai viņas atrod mieru. Te jautājums Istenībā grozās ap protestantiskās baznīcas reliģisko praksi, kur svarīgākā vieta ierādīta "vārdam". Izrādās, ka pēc divi ar pus simts gadiem lielā reformatora ideja- vārda spēks, par ko viņš bija nesatricināmi pārliecināts, bija nonācis tādā ~~nevērta~~ stāvoklī, ka to jau sajuta kā reliģiskās dzīves traucētāju.

Lai nerastos pārpratumi, tad šai pašai sakarībā jāizrāda, ka Pestalocijs liekvārdības jēdzienu attiecināja netik vien uz baznīcas audzināšanu, bet "liekvārdību" viņš necieta arī skolas mācībā un audzināšanā, zinātnieku priekšnesumos, grāmatās un it sevišķi preses periodiskajos izdevumos, atrodot, ^t ka "ievadrakstu automāti ir vēl bīstamāki nekā kanceles gramofoni". ^{3/} Acīm redzot te jautājums grozās ap vispārīgu kultūras parādību. Modernās dzīves sarežģītajos apstākļos vērojamas arvien lielākas grūtības nodrošināt sakarus teorijas un prakses starpā. Nav tomēr noliedzams, ka nogrimšana teorijā tur, kur jābūtu prakse, jāatzīst par vienpusīgu, kaut gan pati dzīve veicina šādu vienpusību, un neviens kultūras cilvēks no tās nav pilnīgi brīvs. Arī Pestalocijs pats nespēja no šīs vienpusības pilnīgi izvairīties. (Kad pretinieku liekvārdība apdraudēja viņa audzināšanas iestādi Ivertā, viņš Niderera personā atrada vīru, kas liekvārdības uzbrukumus atsita ar liekvārdību. Šai ziņā Pestalocijs Nidereru pat apbrīnoja. Pēc būtības tā viņam tomēr bija nesimpatiska tiklab reliģiskajā dogmatikā, kā arī politikā un audzināšanā.)

Pestalocijs, kā jau minēju, apkaņo arī baznīcas un garīdzniecības tieksmes pēc varas / Geist der Pfaffheit/, jo, pēc viņa domām, ticības karu laikos baznīca un garīdzniecība bija atradusies par daudz bēdīgā lomā. Viņa norādījumi tomēr nav attiecināmi tikai uz pagātņi.

Viņš ir tais domās, ka varas tieksmes pieder pie baznīcas būtības, un ka šīs tieksmes ir sevišķi bīstamas, jo tās tver cilvēku visjūtīgākajā vietā. "Tu nem gūstā cilvēkus viņu lūgšanas stundā. Tu padari nevīrišķīgus valsts dēlus un iecel garīdzniekus par ķēniņiem", bet kad vara ir rokā, tad tu prasi apspiestajai tautai: "Vai tu zini manu tieību no galvas?" Te Pestalocijs neatrod vairs nekā kopēja ar Jēzus mācību.

Lai izsargātos no šādas varas, kas neveicina patiešo reliģisko audzināšanu, Pestalocijs "Linharda un Ģetrūdes" pirmajā izdevumā paredz reliģijas mācību bez katķisma un dogmatikas, kaut gan vēlāk šai ziņā savus ieskatus groza. Viņš noliedz reliģijā visu transcendentu, bet uzsver dievticībā mantotos tikumiskās dzīves motīvus, kur svarīga nozīme Jēzus dzīves paraugam. Noliegdams katru baznīcas varu, Pestalocijs tomēr domā uzticēt garīdzniecībai valsts "augstākās policijas" pienākumus reliģijas mācības uzraudzībā. Te vērojama netik vien apsveicama tolerance, bet arī cenšanās nodrošināt valstij kristīgas valsts raksturu. Tā būtu valsts dzīvē visai izdevīgi izmantota arī baznīca kā reliģiskās un tikumiskās audzināšanas faktors, ievadot tādā kārtā baznīcas varas tieksmes citā, tautas audzināšanai labvēlīgā virzienā.

Bet jau agrāk redzējām, ka kristīgās valsts ideja Pestalocijam ir pārejoša parādība. Sakarā ar to mainās arī ieskatī ^{par} ~~zīmējoties~~ uz reliģiju un reliģisko audzināšanu. Jo vairāk viņš atkāpjas no kristīgās valsts idejas, jo vairāk viņš atzīst tautas reliģiskās dzīves nozīmi dzīvniecisko dziņu apkaņošana, kaut šī reliģija arī ir nepilnīga. Cilvēks "grib Dievu būties, lai viņa dabas dzīvnieciskās dziņas viņa nenomāktā un neturētu necieņas stāvokli." ^{4/} Te dievbijībai, kā redzams, ir noteikts mērķis. Bet tas ir tikai viens uztvērums. Tālāk rodas atkal neskaidrība un pretrunas par Dieva priekšstatu cilvēkā. "Ja tu esi... muļķis, tavs Dievs algo tavu muļķību ar mūžīgo dzīvību un cilvēka prātu ar mūžīgo pazudināšanu. Ja tu esi tirans, tavs Dievs nepazīst neviena cita tikuma kā padevību, un eņģeļi klanās viņa troņa priekšā, gluži tāpat, kā tavi vergi tavā priekšā" ^{5/} Šai sajukumā rodas zināma skaidrība, ja arī reliģiskajā attīstībā mēģina saskatīt trīs "stāvokļus". Dzīvnieciskajā stāvokli cilvēkam nav nekādas reliģijas, un tā viņam arī nav vajadzīga, jo "dzīvnieciskā nevainība neupurē, nelūdz, nesvēti un nelād." ^{6/} Tas saprotams, tādēļ, ka tāds stāvoklis, kā jau redzējām, nemaz neeksistē. Kas ^{attiecos} ~~zīmējas~~ uz sabiedriskā stāvokļa reliģiju, tad Pestalocijs arvien asi uzbrūk valsts oficiālajai baznīcai, bet steidzas ar papildinājumu, kas izteikts šādos vārdos: "Nacionālā reliģija cilvēkam jāsaudzē istās reliģijas labā. Mērķa svarīguma dēļ jāsamierinās ar

nederīgo līdzekli". Kaut gan Pestalocijs nenoskaidro, kāda ir viņa istā reliģija, tomēr te atkal vērojamas mums jau pazīstamās domas: labāk dzīvot ar sliktu reliģiju, kaut tā arī būtu viltus āerocis valsts varas rokās, nekā bez reliģijas.

Reliģiskā dzīve, gluži tāpat kā tikumība, var attīstīties tikai sabiedrībā, bet valsts reliģija nevar cilvēku novest pie istas kristietības. Uz to jācenšas katram atsevišķam cilvēkam pašam par sevi, gluži tāpat kā uz tikumisko pilnību. Tā tad isto reliģiju, tāpat kā tikumību, Pestalocijs saprot tīri individuāli. (Ari) te vērojama Fichtes ietekme. Vai nu šā iemesla dēļ, vai arī sekojot laikmeta garam, Pestalocijs nonāk pie diviem reliģijas jēdzieniem: istas individualās reliģijas un valsts reliģijas. Individuālā reliģija, sargādama istas reliģijas raksturu, tomēr nevar palikt par atsevišķa cilvēka apslēptu noskaņu. Tā izpaužas uz ārieni, modina reliģisko noskaņu savā apkārtnē un sastopas ar šo noskaņu citos cilvēkos. Tā rodas reliģiskā apvienība, kur individuālā griba saistās ar kopgribu un parāda savu spēku uz ārieni sociālā darbībā.

Tā redzam, ka 18. gadu simteņa reliģiozitatē bija noticis lūzums. Šis lūzums nenāca negaidīts. Kultūrfilozofisks skats jau dažus gadu simtus iepriekš var vērot reliģiskajā domāšanā nosvēršanos uz subjektīvo pusi. Tā protestantisms vairs neatzīst pāvesta nemaldīgu un dievības pārstāvēniecību virs zemes. Zūd arī garīdznieka starpniecība: katrs cilvēks pats grib just sevi Dievu un runāt ar Dievu bez kādas starpniecības. Viduslaiku reliģiskais pasaules uzskats sāk šķobīties. Anzelma un Akvīnas Toma Dieva esamības pierādījumi zaudē nozīmi. Ticīgie tic Dievam bez kādiem pierādījumiem, bet viduslaiku logiskās formulas vairs nepārlicina. Ja arī Dekarts vēl šos Dieva esamības pierādījumus atkārtoti, tad tas izskaidrojams ar viņa scholastisko izglītību. Viņš tomēr jau redzēja un piedzīvoja, ka jaunajam virzienam zinātnē un mākslā, kas sāka ietekmēt dzīvi, nav vairs uzspiežama domāšana absolūtajās katēgorijās. Dievības ideja tādēļ vēl nezuda. Zuda tikai tās vienotais simbols, un radās ~~centieni~~ dievības ideju filozofiski noskaidrot. Ar laiku tomēr šur un tur prāti sāka nosvērties uz to pusi, ka šī ideja pilnīgi atmetama. Sākumā šādas domas radās atsevišķu materialistiski noskaņotu filozofu galvās, bet Pestalocija laikā ateisma idejas jau sāka ietekmēt tautu. Tā tomēr nebija vienāgā nelaime. Reizē ar to reliģiskajā domāšanā ieviešas vienpusīgs intelektuālisms. Tiešo reliģisko

izjūtu sāk apdraudēt Dieva idejas teoretiskās problēmas, ko veicina apgaismības laikmeta izglītība ar savu lozungu: sapere aude! Pestalocijs pats gan savā izglītības gaitā šai ziņā nebija cietis. Šim virzienam nepievienojās arī Ģēte. Tomēr ar oficiālo baznīcu ne vienam, ne otram nav vairs īsti pa ceļam. Bet Kants jau stāv tālu no pirmprotestantiskās dogmatikas un visu "statutāro" religiju jau uzskata kā neatbilstošu laikmetam.^{8/}

Tie bija pirmie mēģinājumi atbrīvoties no reliģijas dogmatikas, bet paturēt un pasargāt kristīgās ticības praktiskās vērtības. Tā jāsaprot arī "Linharda un Ģertrūdes" IV daļā ievietotā reliģiskās audzināšanas programma. Te Pestalocijs neinteresējas par teoretiskajām problēmām, bet gan cenšas pasargāt tautu no autoritatīvās teocentriskās audzināšanas, kas neveicina īsto kristietību un tautas tikumisko audzināšanu. Šā iemesla dēļ Pestalocijs nav samierināms ar oficiālo valsts baznīcu un reliģiskajā audzināšanā grib iet savus ceļus.

L i t e r a t ū r a s a v o t i u n p i e z ī m e s :

1. Seyffarth - IV 458.
Linh. u. Gertr. 1785. III d.
2. Ibid - VII 174.
Linh. u. Gertr. II d. II d.
3. Delekat, Fr. - Pestalozzi ... 224. lp.
4. Seyffarth - VII 414. lp.
Meine Nachforschungen...
5. Ibid - VII 416. lp.
Sp.
6. Ibid $\left\{ \begin{array}{l} \text{Sp.} \\ \text{Sp.} \end{array} \right.$ VII 505. lp.
7. Ibid $\left\{ \begin{array}{l} \text{Sp.} \\ \text{Sp.} \end{array} \right.$ VII 508. lp.
8. Salīdz. "Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft".

IV P E S T A L O C I J A   A U D Z I N Ā Š A N A S
M Ā C Ī B A.

Kā jau priekšvārdā minēts, Pestalocijs nav savas ^īpedagogiskās idejas sistematiski sakārtojis. Tās jāmeklē viņa ~~bel~~letristiskās rakstos un apcerējumos. Tā ka viņš stāvēja tuvu tautas dzīvei, kur tai laikā vēl trūka ^{attiecās}viēsnepieciešamākās mācības un audzināšanas, tad viņa audzināšanas mācība ^{attiecās}zīmējas vairāk uz lauku tautas elementāro izglītību.

Elementāro audzināšanu un elementāro mācību parastajā ikdienas dzīvē neuzskata par visai svarīgu jautājumu, bet diezgan bieži dzirdamas domas un spriedumi, ka te darbība ^{loti}zīmējas uz vienkāršām ^{a un}lietām ^{viegli saprotama}un parādībām. Uz to pusi, meklējot mācības darbībai izejas punktu un virzienu, nosvežas arī Komenska galvenās didaktikas prasības. Komenskss savā didaktikā prasa: propiora ante remotiora, generalia ante specialia, regularia ante irregularia,^{1/} bet mūsu laika didaktikas mācības grāmatas šīs tezes arvien mēdz izteikt vairākos variantos apmēram šādiem vārdiem: no tuvā uz tālo, no vispārīgā ~~uz~~ atsevišķo, no vienkāršā uz salikto, no vieglā uz grūto, no parastā uz neparasto u.t.t.^{2/} Iedziļinoties šais prasības, redzam, ka te kaut kas nav vēl pareizi, ka te kaut kas izteikts nepilnīgi. Prasība, ka elementārā mācība un audzināšana jāsāk ar tuvo, vispārīgo, vienkāršo, vieglo, parasto u.t.t., nav izteikts pats ~~sv~~arīgākais. Uz to, neatkarīgi no Komenska didaktikas tezēm, norāda Pestalocijs savā elementārās audzināšanas teorijā, par to rakstīdams " Gulbja dziesmā ". Viņa domas šai jautājumā tur apmēram šādas: ja runā par audzināšanas un mācības vienkāršīšanu, tad ar to nav teikts, ka viss vienkāršais ir jutekliski apjaušams. Jutekliskā apjauta ir tikai ārējā uzskate, kas nebūt vēl nenodrošina tuvo, vienkāršo un vispārīgo lietu skaidrību un izpratni. Lietu un parādību ~~psichis~~kais attēls, ko mantojam pieredzē var būt pavisam nepareizs, sakropļots un kļūdainis. No kļūdām var pasargāt tikai gara darbība, ~~bet kas gara darbība ir ierosināma ar uzskati jau mājas un ģimenes dzīvē, vērojot tuvāko apkārtmi.~~ Te Pestalocijs, kā redzams, runā par to, ka skolas mācības un audzināšanas sākums būs arvien sekmīgāks tad, ja bērni mājas un ģimenes dzīvē būs ^{jau}sakrajuši bagātīgu uzskates vielu un ievadīti ~~jau~~ gara attīstībā. Skolas uzdevums ir ^{urtvert}pieslēgties ^{so}šim attīstīb ^{as}sākumam un turpināt gara dzīves ~~ālāko~~ izveidošanos. Acīm redzot, Pestalocijs sagaida, lai mājas ~~un~~ audzināšana un ģimenes dzīve jau bērnus pieradina pie pašdarbīgas novērošanas un

ievada gara dzīvē, kurai pakārtojas praktiskais darbs un vēlāk arī aroda mācība. Tomēr vispārīgo izglītību nedrīkst no paša sākuma saprast vienpusīgi, jo Pestalocija izteiktās domas nebūt netraucē aroda mērķu realizēšana, ja tikai iešana šo mērķu virzienā notiek istajā vietā un istajā laikā. Ja "aroda un kārtas izglītībai arvien jāpaliek pakārtotai cilvēka izglītības vispārīgajam mērķim", tad tas vēl nenozīmē, ka arodam un kārtai audzināšanā vairs nav nekādas nozīmes. Raksturīga, kaut arī pakārtota nozīme Pestalocija audzināšanā, ^{raugoties uz dzīves mērķiem,} ~~zīmējoties uz audzināšanas mērķi~~ ir viņa "individualstāvoklim" un cilvēka dzīves apstākļiem. Tā "Vientuļa vakara stundā" lasām: "Nekas tā nesabojā dzīves mērķus, kā sapņotāji un visuzinātāji, bet neviens neveicina šos mērķus ^(sasmiešanos) vairāk kā modrie sīko ikdienas darbu darītāji, ~~tāndēļ~~ audzināšanai jābūt nomodā, lai tai būtu šai ziņā sakari ar tautas prasībām". ^{3/} Tā tad še redzam vienu no Pestalocija svarīgākajām audzināšanas idejām, kuras galvenā pazīme ir nesavtīga kalpošana tautas dzīves prasībām ar diferencēto ikdienas darbu.

Šāda Pestalocija audzināšanas mērķa nojauta saprotama, jo atmetot domas par cilvēka saistībām ar tiešajiem dzīves apstākļiem, atsevišķais cilvēks ^(izaugtā dzīvei nederīgs) tiktu izolēts, un tam zustu pamats zem kājām. Tikai atrazdamies konkrētā vēsturiskā ^(un dzīves apstākļu noteiktā) sakarībā ar savu apkārtni cilvēks var pilnīgi attīstīt un izveidot savus ^{spējas, ierindojot sevi} dziļāko saturu, ~~pildot savus pienākumus~~ ^{spējām atbilstošā pildīšanā} un baudot arī daudzējādi gandarījumu ^{par} šo pienākumu pildīšanā. Viena no lielajām apgaismības laikmeta kļūdām bija tā, ka šai laikmeta no cilvēcības abstraktā jēdziena attīstīja par daudz plašu kultu un ar to cilvēkam atņēma determinēšanās iespējas uz praktisko dzīvi, apkārtni, tautu un valsti, tās prasībām un vajadzībām. Atstājot novārtā šos pozitīvos momentus, cilvēks nonāca abstraktā vienpusībā. Internacionālo apgaismības ideju pārstāvji arvien ir noskatījušies ar vienaldzību uz tiem, kas savus garīgos cilvēces ideālus centās attiecināt uz tautu, tēvzemi, darbu, arodu, nenojaušot, kāda dziļa ^(gara attīstība) nozīme ir šim pieticīgajām ^{prasībām} ~~tieksmēm~~. Šais gara dziļumos ir pratis ieskatīties Pestalocijs, likdams garam darboties par svētību tautas dzīvei un veicinādams jaunatnes ^{audzināšanu} ~~ieaugšanu~~ ^{tautas dzīves prasību pildīšanai. Šāda audzināšana} objektīvajā garā. ~~Ši ieaugšana objektīvajā garā var sekmīgi norisināties tikai tad, ja cilvēku krietni audzina ģimenē un labi māca skolā,~~ ^(Jau agri pieradinot pie darba un labiem ieradumiem) "Cilvēks, kas nav klusībā stiprinājis savas atziņas un nav licis tās noteiktā darbā, bet tikai vieglā lidojumā iepazīties ar zināšanām, pazaudē dabas nosprausto ceļu, noteikto, modro, uzmanīgo skatu, mierīgo, kluso, prieka pilno patiesības izjūtu". ^{4/ Zaudējot dabas} ~~tāndēļ~~ ^{nosprausto ceļu un prieka pilno patiesības izjūtu cilvēks nonāk izslaidīgā paviršībā un zaudē arī iespēju savā gara veidojumā tikt pie istas}

izglītības, jo

dzīvē visur vērojams likums: "Kas savā gara veidojumā nav izglī-
tots cilvēks, tam ^{arī} vien trūkst pamata, lai kārtīgi pildītu savus
pienākumus". 5/ Tā tad cilvēks veido savu dzīvi un attiecības ar
apkārtni un citiem cilvēkiem, lai šais attiecībās pārveidotu pats
sevi; viņš kārto dzīvi, lai šai dzīvē pats sevi no jauna radītu.

Šī jaunradītā dzīve ir viņa gara ^{savukārt nodrošina viņam} dzīve, kas tiecas arvien uz priek-
ieaugšanu tautas dzīvē kur viņš ar savām izskoptajām spējām pa-
šu un uz augšu, lai ieaugtu objektīvajā gara un pāceltos vērtību
nāšumu ^{pildīšanā} kalpo savas laimības vai plašākās ap-
pasaulē. ^{Kārtus vajadzībām.}

veida praktiskā
svarīga nojūma
dzīves prasību
pildīšanā un
sava stāvokļa
nodrošināšanā

Šai ieaugšanas gaitā Pestalocijs saskata dažādu spēku dar-
bību, bet šis viņa spēka iedalījums neienes viņa mācībā nekā jau-
na, tamdēļ tam varam paiet garām. Nozīmīgāks ir Pestalocija no-
rādījums uz to, ka katrs cilvēks savā individuālajā stāvokli
ieņem tikai šauru ierobežotu vietu un no šejienes kārto attiecī-
bas ar dzīves bezgalīgo dažādību, cik un kā tas atbilst katra stā-
vokļa prasībām. Kārtojot šīs attiecības, cilvēks nonāk dzīves
notikumu straumē. Viņš sāk "orientēties pasaulē". Līdzdalība no-
tikumu gaitā, aizraušanās, emocionālie transcendentie akti, per-
sonas ekspansija savā dzīves novadā, - visas šīs attiecības norā-
da uz g a r u. Gars pārdzīvo, darbojas, cieš, nes atbildību,
un visa šī līdzdalība risinās ^{pārindivīduālā} ai ^{ai} interpersonālā sfērā, pie kam nav
noliedzams, ka šaisfērai atkal savukārt ir garīga veidojuma rak-
sturs. Šī ^{āda} kopējā gara dzīve, kas paceļas pāri indivīdiem, tos vie-
no, vada un nodrošina tiem augšanas un diferencēšanās pamatu, ir
objektīvā gara dzīve, pie kam daudzkārt personālā gara svarīgā-
kās pazīmes nav radušās viņā pašā, bet gan iemantotas no objek-
tīvā gara, par pēdējo pat nekā nezinot. Katrs atsevišķais cil-
vēks atrod šo garu un tā veidojumus, kas savukārt atkal pārveido
gara nesējus cilvēkus visās viņu apvienībās. 7/ ^{darbības novados}

Šo objektīvā gara audzinošo nozīmi ir nojautis arī
Pestalocijs, kaut gan viņš to nesauc vārdā un neatdala no perso-
nālā gara. Tā Pestalocijs ar savu audzināšanu ^{viņš} grib panākt, lai
katrs pilsonis dzīvotu intensīvu v a l s t s, un nācījas dzīvi
un saskaņā ar savu kārtu un stāvokli pildītu noteiktus aroda
uzdevumus, ^{veicinot ar to dzīves pācelsam un uzplaušsam} Valsti nerada daba, bet gars. Valsts institūcijas ir
Pestalocija audzināšanas mērķu apgaismošānei var nodrošināt šīs
gan izdomājums, bet viss šis izdomājums tiek lēnā procesā izmē-
ģināts, pārveidots un arvien no jauna pārbaudīts. Darbojoties
līdz indivīdu gribai un intelligencei, norisinās dzīves apvienī-
bas pašveidošanās. Bet šī pašveidošanās, ko noteic gars, ir un pa-

liek tās kolektīvās formas pārveidošanās, kas ^{pārņemta} izaug no organiskās dzīves, gluži tāpat, kā tas redzams ģimenē, kā šaurākajā apvienībā, kas sakņojas vitālajā asins ^{radniecība} sakarībā, un kuņas pārveidošanos arī noteic tikai cilvēka gars. ^{8/}

Šādu pārveidošanos, ko noteic ģimenes auzīnāšanas gars, Pestalocijs rāda savās vēstulēs ^{grāmatu izdevējam} Gesneram "Kā Ģertrūde savus bērnus māca". Ģertrūde savu dzīvojamo istabu ir pārvērtusi par Dieva svētīcu, kur viņa pati līdzīgi Dieva saulei iet savas gaitas: "Tava acs neredz neviena viņas soļa, un tava auss nedzird viņas kustības; bet, saulei norietot, tu zini, ka viņa atkal uzlēks un sildīs zemi, līdz tās augļi nogatavosies". Tāpat arī Ģertrūdes darbā nav vērojams nekas sevišķs, bet - "māja māca ar savu dzīvo darbu, ne ar vārdiem. Tā v i n g r i n a bērna paklausību, par to nerunājot; tā p i e r a d i n a bērnu strādāt bez pavēlēm; tā m ā c a bērniem vecākus mīlēt bez kādiem gudriem paskaidrojumiem. Šī dabiskā mācība nekādā ziņā ^{stājama} nav aizvieto ~~jama~~ ar māksloto skolas darbu. Ģimenes mācībai arvien jāpaliek bērnu auzīnāšanas kodolā. Par skolmeistera darbu var Dievam pateikties, ja tas no šā kodola attīsta labu skolu. ^{9/}

Atzīstot mājas auzīnāšanu par visas auzīnāšanas pamatu un paredzot, ka turpmākās izglītības gaitas no šā kodola attīstīs labu skolu, mums jānoskaidro vēl jautājums: kad īsti sākas auzīnāšana kārtai un arodam? No līdzšinējās Pestalocija ^{ai} pedagoģiskās sistēmas analīzes jau varam puslīdz droši secināt, ka pirmajā auzīnāšanas periodā - ģimenes auzīnāšanā kārtas un aroda pazīmes, izņemot vispārīgas dabas vingrinājumus darbā, metodiski apzināta veidā nav vērojams, bet apkārtnes ietekme šai ziņā jau pati par sevi nebūs noliedzama zīdaiņa un mazbērna attīstības posmam sekojošos bērības un pusaudžu gados, kur auzīnā ^{exni} mo jau ietver sevī tuvākās apkārtnes dzīves un darba kārtību, paradumi, tradīcijas, kā arī īpatnējā darba gaitas radītā noskaņa un dzīves ritms.

Visos savos rakstos Pestalocijs runā par "dzīvojamās istabas gaisa" pārņemšanu uz skolu, kad tā stājas blakus mājas auzīnāšanai. Uzsvērot ģimenes auzīnāšanu, tomēr jau ir zināmā mērā izšķirts arī kārtas un aroda auzīnāšanas jautājums, jo ģimenes dzīvē bērnam jāstājas ar visiem individuālā stāvokļa kārtas un aroda dzīves faktoriem, kas netieši un neapzināti darbojas auzīnāšanas gaitā līdz. Pati ģimene ar savu kārtību jau ir audzēknim kaut kas no paša sākuma d o t s, un šo pozitīvo, konkrēto un arī sociāli noteikto

raksturu tai neviens nevar atņemt. Tas nedrīkst notikt arī tad, kad dzimtas audzināšanas vietā stājas skola, alumnāts, institūts vai kāda cita veida audzināšanas iestāde. Tāmdēļ prasība pēc vispārīgas un vienādas skolas visām sabiedrības šķirām it kā īsti nesaskan ar Pestalocija mācības garu, un šādi nodomi viņa rakstos tieši nekur nav saskatāmi. (Ievērojot viņa ideju apgaismojumā ne visai konsekvento jēdzienisko precizitāti, tik tālu taisnība būs Vigetam,^{10/} ka Pestalocija cilvēka audzināšanas uztvērums, kā to patlaban centāties raksturot, nekādā ziņā nenoliedz, bet varbūt drīzāk prasa atsevišķo audzināšanu īpašās kārtas skolās / Standeschulen /, ^{Svarīgs viens} tikai ^{ar to} ierobežojumu^s, ka šādā sociālajam stāvoklim atbilstošā skolā nedrīkstētu ~~neattaisnojama kārtā~~ priekšlaicīgi izvirzīties redzamā vietā sociāliem ^{10/} apstākļiem ^{neattaisnojami} pielaiktie metodiskie nolūki,^{11/} Mēdz ^{uz kā morāda Pestalocija turpmāk citēta angļu kārta izglītības kritika} aizrādīt, ka Pestalocijs pats tomēr ar sevišķu uzupurēšanos esot nodevies nabadzīgo lauku iedzīvotāju bērnu audzināšanai, kur arī saskatāmas kārtas audzināšanas parciālās tendences. Šo aizrādījumu atspēkojot varam tomēr teikt, ka ar šiem pakalpojumiem nabadzīgo ļaužu bērniem, Pestalocijs nenonāk pretrunā pats ar sevi, jo šai sociālajā ^{Kas skar citu kārta jaunatnes audzināšanu} novadā parciālās tendences ^{vērojamas} vismazāk. Tā savā Neihofas audzināšanas iestādē Pestalocijs ^{tipai} redz, ^{un vēro} ka nav nekādas iespējas nabadzīgos, pakļidušos bērnus atbrīvot no viņu kārtas un stāvokļa važām, tāmdēļ viņš cenšas izkopt viņu individuālas veiksmes kalpošanai savai apkārtnē, saskatīdams šai kalpošanā "individuāl-uzdevuma" pildīšanu. Vispirms Pestalocijs vingrina bērnus fiziskajā darbā, lai jau bērnībā attīstītu spējas un veiksmes, kas nepieciešamas vēlāk izraudzītā aroda pienākumu pildīšanā. Bez tam Pestalocijam te atklājās plašs darba lauks un izdevība krāt novērojumus un piedzīvojumus, kas zīmējas uz vispārīgo elementāro izglītību. Pestalocijs pat ir tai pārliecībā, ka viņš, audzinādams nabadzīgo iedzīvotāju bērnus, piekopj vispārīgo izglītību: "Vai jūs to neredzat, cilvēki, un vai jūs to nejūtat, zemes dēli, ka jūsu augstāko kārtu piederīgie savā izglītībā pazaudēs savus iekšējos spēkus? Vai tu neredzi, cilvēce, ka nogrimšana tukšā un trulā uzpūtībā nenes nekādas svētības ne viņiem pašiem, ne arī zemāk stāvošajai tautai? Vai tu to nejūti, zeme, ka cilvēki novēršas no mājas apstākļu tīrās svētības un aizraujas trakulīgā, ^{tu} visājojošā ārējā spožumā, lai spīdētu ar savām zināšanām un apmierinātu savu godkarību".^{12/}

Te zināmā mērā vērojams Ruso dabas ideālisma iespaids, pieņemot par patiesību, ka lauksaimniecība prasa tādu darbu, kam pēc savas

būtības ir visvairāk vispārcilvēcisks raksturs, un ka tādēļ tas noder jau pats par sevi kā vērtīgs audzināšanas faktors, bet vispirmajā kārtā - kā vingrinājumu un mēģinājumu novads cilvēka fiziskajā un garīgajā attīstībā, neizslēdzot arī rakstura audzināšanu. Šai jautājumā var domas dalīties, bet te būs laba tiesa patiesības, par ko no jauna liecību dod tas, kā arī mūsu valsts jaunatnes audzināšanā pēc vairāk kā simts gadiem no tā laika, kad atskānēja Pestalocija mācība, visai sekmīgi izmanto lauksaimniecības darbu kā audzināšanas līdzekli. Kas ^{attiecas} zīmējas uz ģimenes audzināšanu, tad te nav noliedzama ~~īpatnēja~~ vingrinājumu un paradumu ieaudzinašanas ^{vispārinājums} universalitāte. Ja Pestalocijs te vairāk patur acu priekšā lauku iedzīvotāju dzimtas, tad tas notiek tādēļ, ka lauku dzīves apstākļos gandrīz katra ģimene ir saistīta pie zemes un lauksaimniecības darba. Tādēļ šādos apstākļos vispilnīgāk izmantojamas šā, toreiz vēl vienkārša un nemakslotā dzīves un darba novada audzināšanas vērtības.

Tādas ir Pestalocija domas mājas un ģimenes audzināšanas jautājumā, bet apstākļi kļūst sarežģītāki, parejot uz audzināšanas un skolas mācības augstākajām pakāpēm. ~~Kaut gan~~ Pestalocijs vēlas, lai viss audzināšanas darbs norisinātos dzīvojamās istabas gaisā, un šis gaiss pārnesams arī uz skolas augstākajām pakāpēm, ~~tomēr~~ jo tālāk uz augšu, jo vairāk nozīmes izglītības gaitā iegūst mācība, ^{ar savu saturu un skolotāja personu} kur arī notiek ieaugšana objektīvajā garā. Te Pestalocija domas, ^{gan} ~~kā~~ ^{īstiektas citiem vārdiem} saskan ar Nik. Hartmaņa garīgās iras problēmu, kas atrod, ka mācības iestādēs īstenībā mācības noteicējs ir objektīvais gars skolotāju personā un mācības priekšmetu viela.^{13/} Pēc Pestalocija domām tomēr nav jāatstāj novārtā ģimenes audzināšanas pasākumi un paradumi, kur plaša nozīme ierosmei uz darbu. Ģimenes audzināšanas paradumiem arvien ir vieta blakus skolas mācībām, nenoliedzot iespējas šos pasākumus izlietot, piekopt un attīstīt arī pašā skolas mācības darbā. Ar šē minētiem motīviem, nerunājot par daudziem citiem blakus apstākļiem, arī izskaidrojams tas, ka Pestalocijs savos praktiskās ^{ai} pedagogijas plānos un pasākumos pa lielākai daļai arvien ir paredzējis audzināšanas izkopšanu institūtos un alumnātos, kas ar savu iekārtu un raksturu atgādina ģimenes audzināšanu plašākā mērogā, bet kur sekmīgi attīstās arī audzināšanas kopgars, kas veicina ieaugšanu objektīvajā garā.

Tā kā Pestalocija audzināšanas teorija vairāk saistās ar

vienkāršās tautas jaunatnes aprindām, kas savu dzīvi turpmāk nodrošinās tikai ar savu darbu, tad kļūst saprotams, ka vispārīgajā skolas izglītībā jānoskaidro arī kārtas un aroda pienākumu pildīšanas nepieciešamība, bet pati aroda mācība seko skolas laikam. Tādēļ Pestalocijs asi uzstājas pret "sapņotājiem par cilvēces vispārīgajiem mērķiem" un prasa tautas izglītību, kas spēj apmierināt "tautas sīkās un vienkāršās vajadzības", *ar to no jauna uzsverotam pareisi organizētas tautskolas mērķi.*
(Svarīgi)

L i t e r a t ū r a s a v o t i u n p i e z ī m e s.

1. Otto, E.- Allgemeine Unterrichtslehre. Walter de Gruyter, Berlin 1933.- 147.lp.
2. Comenius, J.A. - Didactica magna - für den Schulgebrauch von Altemöller, Schöningh-Padeborn 1918. XVII 134.lp.
3. Pestalozzi, J.H. - Die Abendstunde ... Schrödel's pädag.Klassiker 1903. - 30.lp.
4. Ibid.- 29.lp.- citādā redakcijā tas pašas domas izteiktas R.Dinklera - Quellen ...Abendstunde... 72.u.73. lp.
5. Pestalozzi, J.H.- Die Abendstunde... 49.lp.
- ~~6. Hartmann, N.- Das Problem ... 79.lp.~~
salīdz. 151, 152.
7. Ibid. - ~~166~~ lp.
8. Ibid. - 181.lp.
9. Pestalozzi, J.H.- Die Abendstunde... Christoph und Else, 14.
10. Wiget, Th. - Pestalozzi und Herbart. Jahrbuch des Vereins für wissenschaftliche Pädagogik XXIV 221.lp.
11. Pestalozzi, J.H.- Abendstunde... 66.lp.
12. Ibid. - 71. lp.
13. Hartmann, N.- Das Problem... 218.lp.

V P E S T A L O C I J A   A U D Z I N Ā Š A N A S U N   M Ā C Ī B A S   M E T O D E .

Pestalocija metodes uzdevumi ir ļoti plaši. Viņš savu metodi grib attiecināt uz visiem cilvēka dzīves centieniem un pienākumiem. Kaut gan metodes veidojumā viscaur pirmajā vietā izvirzīti didaktikas viedokļi, Pestalocijs tomēr arvien un visur cenšas rādīt, kādā kārtā atsevišķā cilvēka gars var nonākt attiecības netik vien ar visiem mācības, bet arī ar visiem dzīves darba un pienākumu novadiem. Tagadnes filozofijas izteiksmē runājot, Pestalocijs grib ievadīt cilvēka subjektīvo garu objektīvajā garā un iepazīstināt cilvēku ar viņam nepieciešamajām gara objektīvajām.^{1/} Ar to Pestalocija metode iegūst universālu raksturu. Par to jūsmo arī daudzi viņa tā laika cienītāji. Tā, piemēram, J. Grāzers raksta: "Ir tikai viena mācības darba metode, kas noteiktā izveidojumā pieskaņojas mācības priekšmetam un skolnieka attīstības pakāpei. Tikai viens līdz šim ir šādu mācības metoāi nojautis, un tas ir godbijības cienīgais Pestalocijs."^{2/} Šīs pašas domas pastiprina H. Stefānijs, rakstīdams: "Var būt tikai viena pareiza metode, tāpat kā divus punktus var savienot tikai viena taisne. Pareiza metode ved pa taisnāko ceļu pie augstākā mācības mērķa, nodrošina gara spēku attīstību un noraida pie malas visu, kas novirzās no šā dabas vienkāršā gājiena."^{3/}

Pestalocijs pats tomēr ir domājis citādi. Savā darbībā viņš pārliecinājās, ka šādu metodes universālitāti grūti sasniegt. Vispirms jau viņam vienam pašam, neraugoties uz viņa lielajām darba spējām, tomēr nebija iespējams visus savus teoretiski apsvērtos nodomus izmēģināt praksē. Bet viņa mācības spēku starpā bija tiklab spēju, kā arī centības ziņā dažādi gari, kas nebija pakļaujami vienam virzienam. Tādēļ, savas darbības vēlākajā posmā viņš nonāk pie secinājuma, ka elementārizglītībai pilnīgi atbilstoša audzināšanas un mācības metode nemaz nav domājama. Pievienojoties šim Pestalocija pašā izteiktajām domām, tomēr nav jāaizraujas līdz pretējai galējībai un jāiedomājas, ka tādā gadījumā viņa metodei nav vairs nekādas nozīmes. Sava daļas taisnības arvien vēl paliek Pestalocija mācekļiem un cienītājiem, kas viņa metodi ir augsti vērtējuši. Viņi ir nojautuši Pestalocija metodes problēmā augstāku ideju, kas ierosinājuši viņu domāt gan par tautas reliģisko, tikumisko un sociālo dzīvi un valsts iekārtu, gan arī par visiem skolas mācības priekšmetiem un to metodēm. Pestalocijs savā cilvēka mīlestībā ir jutis sevi neatvairāmu

ur iespējamo

pētnību

pienākumu vadīt tautas audzināšanu un izglītību ~~objektīva~~ gara ~~vir-~~
 zienā. Pie tam viņš ir bijis skaidrībā par to, ka garu nevar mantot, ^{bet ka}
 tas ^{gars} ir jāpārņem, jāiegūst, jāizcīna, garā jāieaug. Šāda ^{objektīva} ~~objektīva~~ gara
 pārņemšana jau gan pa daļai notiek jaunatnei ieaugot tautas valodā,
 tikumos un tradīcijās, kaut gan arī te nevar iztikt bez pamācībām un
 vingrinājumiem. Pestalocijs, ^{tomēr} ~~tomēr~~ ^{atsakās} ~~atsakās~~ ^{no savas metodes universā-}
 lisma, un ^{visus savus spēkus un uzmanību koncentrē} ~~skolas mācības un~~ ^{skolas mācības un}
 audzināšanas darbā, itin pareizi apzinādamies, ka zināšanas visgrūtāk
 pārņemamas, jo atziņas savā specifiskajā uztvērumā tradē vismazāk.
 Mūsu dienās ^u garīgās iras modernās problēmas norāda uz to, ka mācības
 un audzināšanas iestāžu jēgu noteic paša objektīvā gara autonomā ten-
 dence - veicināt atsevišķā individa "tapšanu par cilvēku". Īsts sko-
 lotājs un audzinātājs ir tas cilvēks, kurā iemiesojas un izdarbojas ^{šis}
 objektīvais gars. Tāds skolotājs pilda gara dzīves misiju, un, ciktāl
 viņš pats to apzinās, ^{viņš} ~~viņš~~ arī izraugās līdzekļus sava uzdevuma pildī-
 šanai. ^{5/} Tāds ir bijis Pestalocijs. Neatvairāma tieksme un centienos
 uz cilvēcisko pilnību viņš meklē ^{līdzekļus, kā vislabāk mācīt un audzi-}
 nāt tautas jaunatni. Šais meklējumos, brūņodamies dažādiem mācības un
 audzināšanas paņēmieniem, viņš nonāk pie u z s k a t e s jēdziena.
 Šis jēdziens jau ~~viens~~ pats par sevi noteic viņa metodes vērtību.

A. "U z s k a t e s" j ē d z i e n s .

Uzskates jēdziens ir ļoti plašs. Paviršā izpratnē uzskate ir
 priekšmeta vizuāls uztvērums. Bet tā ir tikai uzskates ^{ai} fenomenālā pu-
 se, kas definējama kā sajūtu dažādības vienots juteklisks uztvērums
 telpa un laikā. Šādā nozīmē mēdz runāt par ārējo uzskati. Šo ārējo
 uzskati papildina iekšējā uzskate - kā paša novērotāja gara pārdzīvoju-
 mu, domu un jūtu ^{ierosa} uztvere.

A r i s t o t e l i s un scholastiķi jau apgalvo, ka domāšanai
 ir uzskates pamats. ^{6/} K a n t s uzskati no domāšanas atdala un redz
 uzskatē atziņas receptivitāti. Jēdzieni balstās uz aktīvām gara funk-
 cūjām, uzskate turpretim, būdama jutekliska, pamatojas uz afekcijām, jo
 viņa satur tikai veidu, "kāda kartā mūs priekšmeti aficē". ^{7/} Uzskate
 pašā vēl nav ne jēdzienu, ne domāšanas, un tā pati par sevi nespēj nodro-
 šināt atziņas, kaut gan tā ir atziņu veidošanai nepieciešama. "Prāts
 nespēj nekā uzskatīt, un jutekļi nespēj nekā domāt. Tikai abus apvieno-
 jot rodas atziņa. Domas bez satura ir tukšas, uzskate bez jēdzieniem
 ir akla". ^{8/} F i c h t e visai zīmīgi uztver uzskati kā es'a

neapzinīgu produkciju, kas tiecas uz iekšieni, bet tad atkal atgriežas ariens / die nach innen getrieben wird und dann zurückwirkt/.^{9/}

Visās šīs definīcijās jau lielākā vai mazākā mērā vērojams, ka ārējā uzskate ir tikai ^{ai}fenomens. Pati realitāte nav ar uzskati tve-
rāma. Pie tās varam nonākt tikai ar atzišanu. Vadišana no ^{ai}fenomena uz
realitāti ir metodes uzdevums. Ar uzskati uztverto ^{ai}fenomenu starpā
daudzkārt rodas pretruna, un domājais nonāk bezizejas stāvoklī - ro-
das aporija. Aporija atrisināma, uzstādot hipotēzi, kas jāizseko un
jāpārbauda; jāizdara verifikācija, pēc kam atkal notiek atgriešanās
pie uzskates parādībām - pie pieredzes. Ar to uzskate ir ieguvusi
realitātei atbilstošu
citu saturu.

Tā tad redzam, ka ~~pieredzē uzskatāmi dotās īpašības, tiklīdz~~
piedāvājot uzskatāmi dotās īpašības. pieredze
~~tās attiecinām uz pašu realitāti,~~ var novest pretrunās. Par to liecina
daudzi visiem zināmi piemēri: "pa daļai ūdenī iegremdēts spieķis re-
dzei dots kā laužts, taustās-kustības pieredzei - kā taisns. Ja abas
šīs īpašības attiecinā uz pašu spieķi, ir pretruna... No tālienes
noraugoties malkas ciršanā, pārdzīvo, ka cirvja dzirdamais ~~skat~~
pret koku ir vēlāks par redzamo". Ja kādu laiciņu kreiso roku patu-
ram aukstā ūdenī, labo roku siltā un pēc tam abas rokas nogremdējam
remdenā ūdenī, tad kreisajai rokai remdenais ūdens šķiet silts, laba-
jai - auksts. Ja šos datus attiecinātu uz ūdeni kā realitāti, būtu
jāatzīst, ka ūdens pēdējā traukā ir vienā un tai pašā laikā auksts
un silts. Šie piemēri, kuŗu skaitu var pēc patikšanas paplašināt, rāda,
"ka ja pieredzē tieši dotās īpašības attiecinā uz pašu realitāti,
pretrunas neizbēgamas. Lai no tām izbēgtu, mēdz iet tādu ceļu, ka īpa-
šības nepiedēvē vis realitātei pašai, bet tikai tās pieredzei, citādi
sakt: pieņem, ka tās pastāv tikai tādā realitātes attiecībā pret
apziņas subjektu, kādā realitāte sevi uzskatāmi pieteic apziņai, t. i.
ka tās pastāv tikai ^{ai}fenomenā. Līdz realitātei tad var tikt ne/vis
ar uzskati, bet tikai ar domāšanas palīdzību".^{10/}

Tamēļ mācot un audzinot nedrīkst apstāties pie uzskates
datiem. Jāiet tālāk no ^{ai}fenomena uz realitāti un tad atkal atpakaļ
no realitātes uz ^{ai}fenomenu. Te uzskatei pievienojas metode un tās
uzdevums. Sākas abstraktās domāšanas darbs. Šis domāšanas darbs nenor-
rit gludi, jo no datiem līdz realitātei ir tāļš ceļš. Gludi nenorrit
arī kontrole, jo domāšanas gaitā un ^hhipotēzēs var ieviesties kļūdas.
Tā Kopernīkam, kuŗa mācība zīmējās uz realitāti, ne uz ^{ai}fenomenu, bija
jāved sīva cīņa ar veco geocentrisko pasaules uzskatu, jo viņa mācība

par realitāti bija pilnīgā pretstatā ar to, ko deva fēnomen^{ai}s. Tāpēc bija jā rūpējas, "lai varētu izskaidrot fēnomen^{ai}u, t.i. lai varētu parādīt, kāpēc pie zemes kustības ap sevi un ap sauli mums, zemes apdzīvotājiem, jāredz pretējais."

Kā redzams, cilvēka centienos uz realitāti pieredzes datiem arvien piesaistās domāšana, kas var uzstādīt pieredzei pat pilnīgi pretējas hipotezes, "pasludinot pieredzi par šķitumu, kas neatbilst īstenībai."^{11/} Gadījumos, kur novērotājs apmierinās tikai ar pieredzi, un pieredze neierosina nekādas pārdomas, viņš paliek šķituma pasaulē un netiek tuvāk realitātei, kas diezgan bieži atrodas tālu no pieredzes datiem. Šādos gadījumos nevar būt runa par īstu un pilnīgu uzskati. Bet no otras puses domāšana "drikst uzņemties tikai tādas problēmas, ko uzdod pieredzes dati, un pieņemt tikai tādas at/rišinājumus, ar kuriem pašus pieredzes datus var apskaidrot."^{12/} Šai nolūkā bieži jāpārkāpj tiešās pieredzes robežas un jāpaceļas teoretiskās domāšanas augstumos, bet salīdzinājumu un eksperimentu ceļā arvien jāpārlicinās par domu gaitas un secinājumu pareizām attiecībām ar pieredzi. Tā tad pareizi saprasta un izveidota uzskate nostaigā divus ceļus: no fēnomen^{ai}a līdz realitātei un no realitātes līdz fēnomen^{ai}am. Tādēļ metodiski veidotā mācības darbā, izmantojot lietderīgi uzskati, vispirms jā rūpējas par pieredzes dotībām - fēnomen^{ai}iem, tad jāvada pie fēnomen^{ai}iem atbilstošās realitātes izpratnes un, beidzot, uz realitātes izpratnes pamata jānodarbojas ar fēnomen^{ai}u kritiku.

Tuvojoties Pestalocija uzskatei ar šādiem metodes viedokļiem, redzam, ka arī Pestalociju vairs neapmierina tāds mācības darbs, kur audzinātājs rūpējas tikai par to, lai audzēkņiem nodrošinātu bagātīgu pieredzi, un iedomājas, ka ar to ir pietiekoši gādāts par audzēkņu zināšanām. Viņa uzskates jēdziens ir daudz plašāks. Viņa uzskate ir līdzeklis, kā apgaismot pieredzes datiem atbilstošu realitātes izpratni. Uz to jau pa daļai norāda Pauls Nātorps paskaidrodams, ka Pestalocija u z s k a t e nebūt nenozīmē daudz attēlu, zīmējumu un sienas tāpeļu lietošanu. Tā nenozīmē arī pastiprinātu jutekļu nodarbīšanu.^{13/} Šāda veida uzskati jau labu laiku pirms Pestalocija prasīja Komensks. Tāpat arī filantropinisti atzina šādu uzskati par ļoti svarīgu mācības un audzināšanas principu, deklarējot, ka "pieredzes dotības ir vienīgais īsti esošais", citiem vārdiem, ka fēnomen^{ai}iem ir jau realitāte.^{14/}

Pestalocija u z s k a t e , kā redzams, atšķiras no filantropinistu uzskates, jo pēdējie Pestalocija virzienu, sevišķi sākumā, pat sīvi apka- roja. No tā redzams, ka Pestalocija uzskatei ir citāds, dziļāks saturs, ko filantropinisti sākumā pat nesaprata. Pestalocija uzskate nav tikai vienkārša pasīva jutekliska uztvere, bet pēc savas būtības - aktīva gara funkcija ar iekšēji noteiktu likumību.^{15/} Tā Pestalocija uzskate kļūst par ^{ai}pedaģoģisku problēmu. Šo uzskates problēmu cenšas atrisināt Herbarts ar savu mierā stāvošo un uz priekšu ejošo iedziļināšanos un apzināšanos. Herbarts atzīst Pestalocija metodi netik vien tamdēļ, ka tā nodrošina skolēnam jutekliskās apjautas, bet šīs metodes priekšrocības saskata tieši Pestalocija centienos ~~un pienākuma apziņā~~ ar uzskates mācību padarīt bagātāku bērna garu. Kā šis uzdevums atrisina- nams, to Pestalocijs rāda praktiskajā darbā, bet nedod šai "gara kon- struešanas" norisei pietiekoši teorētiska apgaismojuma.^{16/} Šo robu grib aizpildīt Herbarts ar savu formālo pakāpju mācību.

Natorps savukārt ir mēģinājis saskatīt Pestalocija mācība Kanta un jaunkantiešu ideālismu, kas tomēr pēc būtības ar Pestalocija mācību nesaskan. Te vērojamas pretešības. Jaunkantiešu ideālisms neat- zīst mūsu pasaules attēla veidošanā un audzināšanā psihiskās darbī- bas satura, bet gan teorētisku radišanas darbā, turpretim Pestalocija mācības pamatā ir tieši psihiskā darbība. Savu rakstu "Mētođe" viņš iesāk vārdiem: "Es gribu cilvēka mācību psihologizēt", un tālāk viņš, aizrāda, ka mācīšana, atstājot novārtā psihologiju, neizmanto "līdzekļus, kas... veicina jēdzienu noskaidrošanu." Tā tad Pestalocijs grib vei- cināt mācību un gara darbību, resp. nonākšanu augstākā garīgā irā ar psihisko darbību. Šādas domas ^{u pāreisiņu pastiprina} saskan ar moderno gara iras problēmu, jo arī pēc N. Hartmaņa ieskata, garīgā irā balstās uz psihiskās iras.^{17/}

Kanta un jaunkantiešu ideālisms E. Jenša /Jaensch/ apgaismojumā nezīmējas arī uz tuvo un ikdienišķo. Bet uz tālo, augsto un nesasniedzama. Tie nav Pestalocija darbība un centienos vērojami tuvuma ideāli, bet Kanta un jaunkantiešu raksturīgie tāluma ideāli.^{18/} Tamdēļ Pesta- locija centieni un darbība jānoskaidro citādi nekā to ir darijis Na- torps, jo jaunkantismā Pestalocija audzināšanas sistēma neiederas. Jaunkantisms nekur neiesāk ar zemes dzīvei tuvo, kas sastāda dvēseles dziļāko slāni, bet gan ar logisko apziņu, kas, kā iekšējai dvēseles dzi- vei tāla prasība, nemaz nav vispārināma. Šai sakarībā visai vērtīgas domas izsaka N. Hartmanis: "Diezgan plaši ir pazīstams uzskats, ka atzi- ņa esot saistīta ar logisko formu, ka tai ir sprieduma forma. Ar šādu

atziņas jēdzienu konkrētajā objektīvā gara problēmā nekas nav iesākams. Tas neatbilst atziņas īstenībai; pamata ^{ai}fenomens te ir aplami redzēts un aplami saprasts. Atziņas ^{ai}fenomenam ir iespējams tuvoties tikai no visa tā atsakoties. Jēdziens un spriedums ir tikai atzītā logiskais veidojums /Fassung des Erkannten/, bet ne pati atziņa. Atziņa ir ieskats irā, iras sevi /An sich/ uztvērums, skatījums /Einsicht, Erfassen, Schau/.^{19/} Pestalocijs domā, ka šis ceļš, kas ved pie atziņas, atrodams uzskatē.

Tā tad Pestalocija metodes centrālais jēdziens ir u z s k a t e, kas ^{attiecās} ~~zīmējas~~ netiek vien uz tuvumā atrodamo lietu un parādību juteklisko apjautu, bet ~~ši uzskate~~ reizē ir arī iekšējs pārdzīvojums. Atbildēdams filantropinistiem, kas atzina tikai ārējo juteklisko uzskati, Pestalocijs raksta: "Par iekšējās uzskates vārdu zobojas. Tas ir bēdīgi. Šo zobošanos es izskaidroju tā: ja mēs visi būtu akli, tad arī mēs, laikam, zobotos par ārējās uzskates ideju, kas mūsos rastos nezināmā kārtā pati no sevis, un to nosauktu par maldīgas iedomības sapni." Šo nezināmo uzskati veidotāju spēku Pestalocijs apzīmē par iekšējo uzskati. Tā tad ~~ā r ē j ā~~ un ~~i e k š ē j ā~~ uzskate Pestalocijam ir izglītības elementārlīdzekļi, kas uz visciešāko saistīti savā starpā. No tā redzams, ka u z s k a t e Pestalocijam nav pasīva jutekliska uztvere; tā nav satura ieliešana tukšā traukā, kur pašam traukam nav vairs nekādas nozīmes satura veidošanā. Šāda ieskata pamatā ir sen par nepareizu atzītā sensuālistiskā psihologija. Jutekliskā uzskate, kā to vēl redzēsim, aptver un nozīmē kaut ko vairāk un nevis to vien, ko mēs apjaušam ārpusaulē. Nav noliedzams, piemēram, ka mūsu acu darbībai ir svarīga nozīme jutekliskajā uzskatē, bet jau vecākie pētnieki, piemēram, Helmholtcs norāda uz to, ka pašas telpas un telpā esoše parādību uztverē vērojama garīgu procesu līdzdalība, kam sakars ar priekšstatu pasauli. un ~~intellektuālo darbību~~. Fiziologs Kriss /Kries/ papildina Helmholtca pētījumus un atrod, ka redzēto lietu telpiskajā apjautā priekšstatu procesiem ir tik plaša nozīme, ka vairs nevar būt runa ^{tīši} par telpas apjautu, bet gan par telpas kvantitatīvo priekšstatu. Jaunākie pētījumi šos Helmholtca un Krisa atzinumus pilnā mērā attaisno un pierāda, ka redzes apjautā jo plaši piedalās ārējo kair^{klū} ierosināti psihiski procesi, un pie tam bērnībā vēl daudz plašākā mērā nekā pieauguša cilvēka kārtā.^{20/}

[Tagadnes pētījumi bērnu, pusaudžu un jaunatnes psiholoģijā jau ir noveduši līdz noteiktākam ieskatam, ka bērna un pusaudža u z s k a t e dažādie dvēseles darbības procesi vēl ir harmoniski un organiski saistīti savā starpā.] ^{Tā} Bet arī Pestalocijs ir jau pareizi nojautis, ka u z s k a t e apvienotie ^{psihiskie} ~~dvēseles darbības~~ procesi jau sevi ieslēdz

ari intelektuālu rosību. Pēc Marburgas skolas hipotezes, "atsevišķa īpatņa un, domājams, arī visas cilvēces attīstības pamatā ir savs eidētisks posms, kad cilvēkam vēl nav ne priekšstatu, ne seku tēlu, bet to visu vietā ir vienīgi eidētisks redzējums. Tā ir pirmatnējā nediferencētā vienība, no kuŗas it kā šķirti zari izdiferencējas apjautas priekšstati."^{21/} Tā ir ontogenētiskās attīstības agrā forma.

Profesors R. Jirgens, interpretēdams šo Marburgas skolas hipotezi, izsaka domas, ka šīs pasaules celšanai eidētiskie pārdzīvojumi nav nepieciešami, un viņu trūkums neaizkavē apjautu veidošanos. Eidētiskā iedaba spēj apjautu likumību tikai kvantitatīvi kāpināt, bet ne kvalitatīvi grozīt vai atbēlt.^{22/} Ar to apjauta un reizē arī uzskate iegūst cilvēka attīstībā vispārīgas likumības nozīmi. Šo likumību Pestalocijs sāk izmantot mācības darbā noliekot psihisko darbību gara attīstības pamatā. Ceļš, pa kuŗu ejot Pestalocijs centās uzskati izmantot intelektuālās audzināšanas nolūkiem, vada jaunatni no pieredzes uz reālītāti un tad atkal no reālītātes uz pieredzi - fenomenu. Par to liecina viņa visai bieži lietojamā kvadrātu metode. Pestalocijs liek bērniem novērot vienkāršus priekšmetus: logus, durvis, galda virsmu, sienas plankumus, klasē ienestas koku lapas u. t. t. Te vērojama uzskate tās pieredzes pakāpē. Pēc tam Pestalocijs liek zīmēt uz klases tāpeles kvadrātu ar diagonālēm un kvadrāta plāksnē iezīmēt novērotā priekšmeta kontūras. To pašu liek Pestalocijs zīmēt arī skolēniem uz šīfera tāpelēm, pie kam salīdzinājumiem lieto arī grafētas caurspīdīga raga plāksnītes. Te uzskates mācībā vērojams ceļš uz reālītāti. Tad sākas kvadrāta salīdzināšana ar kontūru, līniju un punktu attiecību novērošana ar kvadrāta diagonālēm, trijstūriem un malām.^{23/} Te - pārbaude un reālītātes salīdzinājums ar fenomenu. Šāds salīdzinājums, pēc Pestalocija domām, vada bērna sajukušo uzskati pie skaidrības. Šīs domas ir tai ziņā interesantas, ka zinātnes attīstība ir gājusi tieši pa to pašu ceļu, lai ģeometriskās formas padarītu pieejamas racionālai izpratnei. Kvadrāta diagonāles veido taisnlenķa krustu. Tā ir figūra, ko ģeometrija liek ģeometrisko formu analīzes pamatā. Analīze norisinās, noteicot dotās figūras punktu attiecības ar krūsta taisnēm, koordinātēm. Šāds mācības veids tuvojas Kanta ieskatam, jo Kants metēmatikā redz atziņas pamatus. Tomēr arī šai gadījumā, kur radniecība liekas visai tuva, Pestalocijs atšķiras no Kanta. Kanta pieredzes pamatā ir spriedumi, šai gadījumā matēmatikas sintētiskie spriedumi a priori. Pestalocija u z s k a -

t e nav pieredze Kanta un jaunkantiešu nozīmē. Tā nebalstās uz spriedumiem līdzīgi Kanta pieredzei, bet gluži otrādi - pati ir spriedumu pamats.

Pestalocijs, cik vērojams, nekad nebija mācījis analitiska geometriju. Viņu tomēr neatlaidīgi nodarbina domas par šo disciplīnu, un viņš to ieskata par savas ^{ai}pedagoģikas jaunatradumu. Šāds paralēlisms zinātniskos meklējumos visai zīmīgi norāda uz to, ka tieksmē no pieredzes uz realitāti slēpjas racionālās atziņas sākumi, kas ~~saistīti ar kvantitātes attiecībām~~, pie kam pieredze noder arī par darbības dzenuļi un izejas punktu. Tā, piemēram, bērns, ieguvīš kaut cik skaidrus pieredzes tēlus, cenšas tos redzamā veidā attēlot zīmējumos un valodas izteiksmē, ar ko ir veicināta arī domāšana. Šim nolūkam kalpo Pestalocija "Uzskates ābece" piemēri, no kur^{as satura}iem minēšu tikai vienu ^{25/} ar virsrakstu "Pūpēdis un zāle." Pūpēdis sacīja uz zāli: es izaugu acumirkli, bet tev vajadzīga visa vasara, lai tu būtu tas, par ko es kļūstu vienā acumirkli. Taisnība, atbildēja zāle, kamēr es iegūstu vērtību, tava nevērtība var simtreiz rasties un simtreiz atkal zust /^{ai}fenomens/. Mūsu laikmeta mākslotās parādības, kas ^{te}ārti rošas un ātri zūd, salīdzinot ar nemainīgo, mūžīgo, paliekošo un patieso cilvēka dabas spēku attīstību /gara darbības ierosinājums virzienā uz realitāti/ ir nožēlojams pūpēdis, kas no mēsliem rodas vienā naktī un drīz pazūd, kamēr vērtīgajiem stadiem viņu augšanai vajadzīgi gadi / pārbaude, verifikācija/. Šos piemērus var vēl pastiprināt ar Pestalocija mēģinājumiem lietot uzskati dabas mācībās un geografijā. Tā skolotājs Toblers, iepazīstinādams skolēnus ar Šveices geologiju staigā ar viņiem brīvajā dabā pa kalniem un ielejām / pieredze/. Tad uzdod jautājumu: kas atrodas zemē zem mūsu kājām? /aporija/. Lai nonāktu pie jautājuma atrisinājuma, skolēni nāk ar ierosinājumu apskatīt nogruvuša kalna nogāzi, kur vērojami zemes slāņi, pie kam skolotājs dod tiem nosaukumus /reālitate/. Beidzot visi aiziet pie upes un stāvajā krastā vēl reiz aplūko pavasara ūdeņu noskalotās un skaidri saredzamās formācijas, atkārtojot pie tam skolotāja paskaidrojumus /pārbaude/. ^{26/}

Tā tad redzam, ka jutekliskā uzskate, kā mūsu pirmo izglītības soļu sākums un izejas punkts, kurā vērojama mūsu dvēseles dzīves dažādo rosmju kopdarbība harmoniskā, organiskā vienībā, pēc Pestalocija domām, vada mūs tālāk, ierosinādama garīgo attīstību. Cik ^{taču un augstu smadzeņu}plaša ir šī darbība, par to liecina šis aizrādījums. Pēc pirmā acu uzmetiena nekur nevarēs atrast lielāku atšķirību, kā salīdzinot kāda priekšmeta kontūru un cilvēka attiecības ar Dievu. Pirmā ~~attiecība~~ pieder pilnīgi ār pasaulei, otrā -

attiecības

un augstāko

uz tālāko. Tomēr attiecībās ar tuvāko jutekliskajā apjautā ir dotas reize arī jau attiecības ar tālāko. Kad bērnam ir izdevies kāds darbs, piemēram, kādas kontūras zīmējums, viņā rodas pilnības nojauta, un reizē ar to ir līdzināts ceļš uz visaugstāko pilnību, dievišķas būtības nojautu.

Šāda veida uzskati Pestalocijs raksturo 13. un 14. vēstulē Ģenerālam: ^{27/} māte rāda bērnam Dievu pasaules attēlā, viņa rāda Dievu bērna zīmēšanā, mērīšanā, skaitīšanā, viņa rāda Dievu katrā bērna spējā. Tagad bērns redz Dievu sevis piepildīšanā, bet sevis piepildīšanas likums ir viņa vadības un audzināšanas likums; to viņš atzīst pirmajā pareizi uzvilktajā līnijā; pirmajā pareizi izrunātajā vārdā mostas viņa krūtīs augstā likuma nojauta: "Esiet pilnīgi, kā jūsu Tēvs debesis ir pilnīgs." Jaunlaiku psiholoģijas materiāli par bērnu dievības jēdzienu liecina, ka Pestalocija domas ir pareizas: Dievs bērniem ir pilnības un vērtīguma jēdziens. Pie tam Pestalocija nojauta ir zināmā mērā attaisnojusies jaunlaiku zinātnē arī ^{attiecoties} zīmējoties uz viņa uzskates jēdzienu vispār. Ja mūsu dienu ^{ai} pedagoģiskajā psiholoģijā, kā jau redzējam, ir runa par eidētiku, tad ar to ir stipri uzsvērtā uzskates darbība, kas izrādās daudz bagātāka nekā par to līdz šim domāja. Pēdējo gadu eksperimentālās psiholoģijas pētījumi konstatē veselās bērnu ^{uzskates} pārdzīvojumu klases, kas izskaidrojamas ar uzskati un kam bērna garīgajā attīstībā un viņa ārējās un iekšējās pasaules veidošanā ir ļoti svarīga nozīme. Netik vien eidētiku, bet katra normāla bērna un jaunieša attīstībā šim uzskates pārdzīvojumu klasēm tagad piešķir nenoliedzamas līdzdarbības nozīmi. ^{28/} Šais pētījumos atklājas dvēseles dzīvē necerēta uzskates darbības bagātība, kas kalpo augstāko garīgo spēju attīstībai *un ierosināšanai*.

Taisnība ir bijusi arī Pestalocija aizrādījumiem, ka uzskate - tāda nozīmē, kā viņš to saprata - parastajā audzināšanā paliek novārtā. Neraugoties uz to, ka Pestalocija mācība ir jau pazīstama vairāk kā simts gadu, tas pats sakāms arī vēl tagad, jo daudzi bērni neuzrāda nekā no tā, kas būtu mantots uzskates ceļā, turpretim ir sastopami bērni, kuŗos jau pēc īsas sarunas skaidri vērojamas "uzskates ziņā" pareizas mācības un audzināšanas sekas ar vērtīgiem sasniegumiem. ^{29/}

Tā tad, pēc Pestalocija domām, uzskates virzienā ievadītā dvēseles dzīve ir attīstības izejas forma, kas sevī slēpj vēlāko vispusīgo attīstību, kuŗas kodols ir jutekliskās uzskates ierosinātie pārdzīvojumi. Pie šiem pārdzīvojumiem pieder arī uzskates ievadītā atzīšana un domāšana, kas, sākdamās bērnībā, turpinās vēlākajā dzīvē. Tā Ģe-

te savā laikā ir bijis pārliecināts, ka viņa domāšana ir saistīta ar uzskati un otrādi - viņa uzskatē jau arvien bijusi domāšana. Tas ir domāšanas veids, ar kuŗu mēs arvien sastopamies bērnu pasaulē. Šī bērniņas uzskate tomēr visinsivākā kārtā ierosina uz darbību. Bērni svešos apstākļos bieži nonāk klusēšanas stāvoklī un nevar izrunāt ne vārda. Valodas izteiksmi uz izveicību viņi atgūst nonākot viņu uzskatei tuvā un radniecīgā vidē, attīstot pie tam savā darbībā apbrīnojamu rosību un uzrādot ^{vērtīgus} darba sasniegumus. Šādos gadījumos bērna dvēseles dzīvē vērojama harmoniska vienība, ko E. Jenšs apzīmē par "funkcionālarmoniju". Te visas darbības, sākot no zemākajām līdz augstākajām, norisinās vienotā kārtībā, ^{30/} pie kam galvenā likumība šai kārtībā arvien ir un paliek jēgas sakarība apjauto lietu ^{lietu} īstenības starpā, citiem vārdiem - ^{ai} fenomenu un reālītes starpā.

Dziļāk ieskatījušies Pestalocija uzskates jēdziena saturā, tagad varam teikt, ka uzskate sākas ar ārējo parādību pieskāri mūsu jutekļiem, bet reizē ar to notiek jauno iespaidu apzināšanās, pie kam apjautai pašai iet līdz kā piedeva īpatnēja garīga virziena izjūta, kas ierosina apziņas modrību. Šī virziena izjūta noteic, ka apjauta atsevišķos gadījumos nepaliek tikai vienas lietas vai parādības robežās, bet reizē satur jau sevi norādījumus uz visām kategorīali radniecīgām lietām un parādībām. Katra īsta uzskate uztver netik vien atsevišķu lietu, bet, Platona izteiksmē, reizē arī lietas īdeju. Īdejas vietā Pestalocijs runā par uzskates analogiju. "Beīdzot uzskates pieredze ir analogiska, jo tā māca pazīt arī tādas lietas, kas nekad tieši nav nonākušas līdz manai uzskatei /apjautai/, bet kuŗu līdzību es apstrahēju no citiem līdz manai īstajai uzskatei nonākušajiem priekšmetiem". Norādījumam uz "uzskates analogiju" kā uz pieredzes īekšējo konsekvenci ir svarīga didaktiska nozīme. To, kam īzdevies tikt uz pareizā ceļā, šī pieredze pati no sevis vada tālāk. Pestalocijs, gluži tāpat kā Leibnīcs, runā par to, ka uzskate sākumā ir "tumša" un "sajukusi" /Verworren/. Tas tomēr vēl nenozīmē, ka jutekliskā uztvere ir bijusi nepilnīga. Te vērojamas gluži pretējas parādības: jutekliskais īspaidis ir bijis pilnīgi skaidrs, uzskate tomēr ir tumša un neskaīdra un tamdēļ tāda, kas rada zināmu uztraukumu. Tā, piemēram, nakts laikā dzīrdētais troksnis ir bijis pilnīgi skaidrs, bet nezinot tā cēloni cilvēks nonāk apjukuma stāvoklī. Šāda uzskates neskaīdrība, kas ierosina uz jautājumiem un pārdomām, vērojama arī bērniņā. Ar saviem jutekļu orgāniem bērns uztver lielu vairumu dažādu īspaidu. Tā ir uzskates pirmē pakāpe - pieredze. Tiklīst viņš no-

nāk attīstības pakāpē, kur mostas garīgie spēki, viņš pastāvīgi jautā, pie kam vērojams, ka šos jautājumus ierosina vēlēšanās tikt pie uzskates skaidrības-realitātes izpratnes. Tā uzskates otrā pakāpē. Bet šī vēlēšanās ir saistīta ar jutekliskajā uztverē apslēpto kosmiskās kārtības izjūtu, kuŗā bērns, ejot savā attīstībā uz priekšu, tiecas ierindoties. Tiklīdz viņš kādu savas apkārtnes parādību ir izpratis, viņš apmierinās, pie kam atsevišķās pazīmes viņa uzmanību vairs nesaisīta. Tā, piemēram, ja bērns ir ticis skaidrībā, kādiem nolūkiem kalpo zirgs, tad bērnam zirga vietā var noderēt arī nedzīvas lietas, ja tās bērna iedomās pilda zirga funkcijas. Tas Pestalocija izteiksmē nozīmē iegaumēt un atšķirt "parādību negrozāmo un nemainīgo būtību no viņu nepastāvīgā maiņu stāvokļa", citiem vārdiem - atšķirt realitātes negrozāmo un nemainīgo būtību no tai atbilstošo fenomenu maiņu stāvokļa. Tā ir jau uzskates trešā pakāpē - pārbaude. Kas bērniem to iemāca, tas "vada viņus pie pareizās uzskates." Kas tā nedara, tas bērnam padara parādības par "maldu un māņu avotiem". 31/

Tā tad vispirms jā rūpējas par pilnīgu un pareizu juteklisko apjautu. No šīs pirmās pieredzes pakāpes, pēc Pestalocija domām, ved ceļš tieši uz realitāti un realitātei atbilstošo fenomenu kritiku. Lai šai ceļā cilvēks nenomaldītos, par to jābūt "metodei" nomodā. Metodes uzdevums ir rādīt bērnam pasauli tās reālajā būtībā. Ar uzskates palīdzību viņš pacelās savā izglītības gaitā no tieši apjaustā līdz pasaules visumam un kosma kārtības nojautai, pie kam uzskates jēdzienā arvien svarīga nozīme ir jutekliskajam. Uzskatē cilvēks uzsūc sev vajadzīgo garīgo barību no pasaules, kas atrodas ap viņu, gluži tāpat kā koks ar savām sīkajām saknēm, pieskardamies zemei, uzsūc no zemes sulu, kas vajadzīga viņa augšanai. Uzsvērdams izglītības gaitā juteklisko, Pestalocijs par pirmo uzskates objektu atzīst miesu, jo locekļu kustību ritmā viņš redz gara, dvēseles un miesas vienības saīses, ar to ir nodrošināta iespēja bērnu vadīt uz plašās dzīves funkciju sakarību, uz objektīvo garu un šā gara objektīvācijām. Te Pestalocijs no jauna atgādina N. Hartmaņa domas par to, ka garīgā irabalstas uz psihiskās, bet psihiskās iras pamatā ir organiskā iras. 32/

Ievadot audzināšanas gaitā bērnu dzīves funkciju sakarībā, Pestalocijs redz savā priekšā pasauli, kā lielu organismu. Patiesi izglītotais cilvēks nu ir tas, kas prot sevi ierindot šā lielā organisma attīstības gaitā. Te nepieciešama viņa paša līdzdarbība. Kļūst skaidrs, kādēļ Pestalocijs tik augsti vērtē bērna spontānos centie-

nus. Nekas nav panākams ar iekalšanu un ārējo parādību sarindošanu atmiņā, ja trūkst *Istās u z s k a t e s*. Bet tā nav ierosināma spaidu līdzekļiem. Te nevilšus rodas analogijas nojauta ar Platona "anamnesis" jēdzienu, par kuŗu arī Leibnics domā, ka, atbrīvojoties no mitoloģijas, viņā var atrast dziļu patiesību. Pestalocijs domā, ka izveicīgā mācības darbā, lietojot pareizu uzskati, bērns nojauš, ka tas, ko viņš redz, viņam nav nekā jauns, bet ka tas jau iepriekš ir viņā bijis.^{33/} Bērnā šis amamnesis stāvoklis un pārdzīvojums parādās acu uzliesmojumā tais gadījumos, kur viņš kaut ^{ko} ir pareizi sapratis, attēlojis vai atstāstījis. Tā ir tieša evidences izjūta, kas viņu pavada "ieskatoties objektīvajā pasaules struktūrā".^{34/} Protams, ka bērna spontānie spēki var attīstīties un izveidoties tikai pakāpeniski, tamdēļ Pestalocijs uzsver, ka izglītības gaitā nedrīkst nekā steidzināt, ka te jāvirzās uz priekšu pamazām, soli pa solim. Tur kur audzināšana aizraujas ar atsevišķu veiksmju izkopšanu, pazaudēdama pie tam *Istās* audzināšanas pamatus, tur cilvēku nevis izglīto, bet bojā. Šādas audzināšanas sekas ir nepareizs skats uz dzīvi un pasauli. *Istā* audzināšana arvien pieskaņojas "individualstāvoklim", kuŗā ir ietverti arī jau iepriekšējie attīstības posmi, un pielaiko savu darbību tai attīstības pakāpei, uz kuŗas atrodas audzināmais cilvēks. Pie tam nemaz nav vajadzīgs, ka katra monāde no tumšās un neskaidrās bērnišķīgās uzskates nonāk līdz augstai filozofiskai jēdzienu skaidrībai. "Metodes" uzdevums ir tieši pasargāt no tā, lai cilvēki, kas par filozofiem nav dzimuši, neiedomātos par tādiem kļūt. Tamdēļ universitāte nebūt nav visiem piemērotā izglītības iestāde. Tur cilvēki daudzkārt pazaudē spēku kalpot vienkāršajiem dzīves uzdevumiem un bieži vien izveidojas tikai par zinātnes diletantiem, palikdami savā attīstībā uz vietas, pie kam atgriešanās praktiskajā dzīvē un darbā arī wairs nav iespējama.^{35/} Palikdams uzticams saviem tuvuma ideāliem, Pestalocijs turas pie ieskata, ka izglītības gaitās vispār nav jāizraugās par daudz augsti mērķi, jo arī tur, kur cilvēka uzskates apmērs ir šaurs un ierobežots, viņš tomēr dzīvo izjustā sakarībā ar visiem un ar visumu. Mūžīgais un nemainīgais slēpjas arī elementos, bet velti to meklēt putekļos, kas paceļas gaisā un vējā nesti pazūd nezināmā virzienā. Tamdēļ arī lauku sētā uzaudzis zemnieks ir nereti daudz izglītotāks nekā dažs labs pilsētnieks, kas, iepazīties tikai ar dzīves ārējām parādībām, nejūt sev droša pamata zem kājām ne tikumiskās, ne sabiedriskās audzināšanas ziņā.

Ja Pestalocijs savas metodes problēmā meklē atbildi uz jautā-

jumu, par ko cilvēka bērns būtu jāizaudzina, tad, protams, šī atbilde varētu būt augsti kāpināta, ideāla. Bet kā tas ir iespējams, ja dzīves īstenībā šī iedomātā ideāla audzināšana nav sasniedzama un ja še nepalīdz arī visideālākā uzskate? Te u z s k a t e s jēdziens kļūst neskaidrs un nonāk svārstīgā stāvoklī. No vienas puses, tas ir sasniedzamā izglītības ideāla jēdziens / latviešu valodā mēs šai gadījumā lietotu ^{jamu} vārdu - uzskats /, no otras puses, tas ir visas attīstības un izglītības pamats un izejas punkts. Bet jau agrāk redzējām, ka uzskate ir attīstības un izglītības procesa nenoliedzamais darbīgais elements, kas ievada attīstību objektīvā gara virzienā. Nenoliedzot divas pirmās uzskates jēdziena definīcijas, uzskate kā darbīgais elements virzienā uz objektīvo garu vērojama katras mācības un audzināšanas, arī katras zinātnes pamatā. Rodas tikai jautājums, vai uzskate vienmēr un visur ļauj sevī izmantot metodes nolūkiem, vai tā ir metodizējama?

Nav jābrīnās par to, ka sakarā ar prasībām, kas ^{attiecas} ~~zīmējas~~ uz metodes uzdevumiem vispār, bet it sevišķi ^{attiecināties} ~~zīmējoties~~ uz tikumisko audzināšanu, arī pati metode bija spiesta piemēroties šo uzdevumu veikšanai, ietekmējot pie tam arī u z s k a t e s jēdzienam. Šīs ietekmes sekas ir uzskates jēdziena pārveidošanās, pie kam tas iegūst vērtīgu idejisku saturu: šai jēdzienā apvienojas miesīgais, dvēselīgais un garīgais, kas sevišķi vērojams Pestalocija vēstulē ^{tes} Kotas izdevumā, kur viņš izsaka šādas domas: "Mūsu jutekliskās dabas likumība saskaņā ar augstākās dabas prasībām jāpakārto mūsu tikumiskās un garīgās dzīves likumībai. Bez šādas pakārtošanās nav domājams, ka mūsu jutekliskā daba kādreiz spētu kā pienākas veicināt mūsu izglītību, vadot to virzienā ^{uz} ~~uz~~ isto cilvēcību." Tā tad tikai tur, kur viss jutekliskais iekļaujas tikumiskās un garīgās dzīves likumā, tur var būt runa par "metodi", tādā nozīmē kā to ir sapratis Pestalocijs. Bet ja tas tā, tad arī u z s k a t e s jēdziens, ^{attiecināts} ~~mazākais zīmējoties~~ uz tikumisko audzināšanu, iegūst citādu nozīmi. Uzskates pamatā nu vairs nevaram iedomāties katru savā apkārtne apjaušamu lietu un parādību, bet tikai tās lietas un parādības, kas iekļaujas tikumības likumā. Tādēļ metodes uzdevums ir - norobežoties no visa tā, kas atrodas pretrunā ar tikumības prasībām. Turpretim jā rūpējas par to, lai audzināšanas gaitā audzēknim būtu nodrošināta iespēja novērot un apjaust tādas lietas un parādības, kas saskan ar tikumiskās audzināšanas mērķiem. Ar to jautājums nonāk it kā pazīstamu domu sakarībā: jāgādā, ^{un labvēlīgiem} par izdevīgiem audzināšanas apstākļiem mājā un skolā.

Šādas idejas vadīts Pestalocijs mēģina visu savu metodi pārveidot un nostādīt uz jauniem pamatiem. Par to liecina viņa raksts: " Ansichten und Erfahrungen, die Idee der Elementarbildung betreffend". Pārorientēšanās un ieskatu maiņa tomēr Pestalociju noved strupceļā, jo u z s k a t e s jēdziena vietā tagad lietota "mīlestība", bet ar mīlestību atrisināmas ne izglītības, bet audzināšanas problēmas. Varbūt, ka taisni šā iemesla dēļ minētais raksts nav pabeigts. Uz to norāda Pestalocija atzinumi viņa turpmākajā darbībā.

Jau redzējam, ka viņa u z s k a t e zīmējas uz visiem mācības novadiem. Ta vienā un tai pašā laikā aptver tiklab reliģisko un tikumisko, kā arī intelektuālo izglītību un miesas attīstību. Pārorientēšanās metodes problēmā, aizvieto^{stājot} jēt uzskati ar mīlestības ideju, varēja ^{tu nodarēt} zīmēties tikai uz tikumisko ^{ajā} audzināšanu, bet turpmākie atzinumi elementārmetodes attīstības gaitā rodas intelektuālas izglītības novadā: aritmetikā, ģeografijā un dabas zinībās, arī valodas mācībā un zīmēšanā, kur uzskates ideja paliek spēkā. Ja zīmējoties ^{uz tiku-} misko ^{ajā} audzināšanu viņš atzina par pareizāku u z s k a t i ^{start} aizvietot ar "mīlestību", tad intelektuālas izglītības novadā rodas atklājums, "ka visas mūsu atziņas sākas ar skaitu, vārdu un formu." ^{36/} Ar "skaita" un "formas" elementiem gan "vārds", pēc pirmā acu uzmetiena, kā uzskates kategorija isti nesaistās, bet Pestalocijs šīs saistības nodrošina mācības priekšmetu sakarībā: skaits noder kā uzskates kategorija matematikai, forma - zīmēšanai un mērīšanai, vārds - skaņu, valodas, resp. vārdu un teikumu mācībai, kuŗai, pēc Pestalocija domām, pieslēdzas arī dabas un gara zinātnes priekšmetu mācība. Tagadnes zinātņu mācība, protams, ar valodu vien, kā metodoloģisku principu nevar apmierināties, bet Pestalocijs jau nedomā par akadēmiskās izglītības augstākajam pakāpēm, bet par bērnu mācīšanu un audzināšanu, gribēdams bērniem no dažādiem viedokļiem pakāpeniski un metoģiski rādīt pasaules būtības iekšējo vienību. Kā viņš saprot šo trīs kategoriju savstarpējās attiecības, to viņš paskaidro šādiem vārdiem: "formas un skaita uzskates iespāidi sākas agrāk nekā valodas uztvere, bet formas uzskates māksla un rēķināšanas māksla turpretim seko valodas mācībai." ^{37/} Tas saprotams tā, ka bērnam, aplūkojot priekšmetus, rodas skaita, formas un telpas ^{arēja uzskate} atziņa pirms viņš mācās runāt, bet runāt viņš iemācās agrāk nekā rēķināt un zīmēt. Tādēļ bērns, pirms viņš mācās rēķināt un zīmēt, jau jāievada valodas mācībā.

B. M e t o d e s   p r a k t i s k a i s
v e i d o j u m s   s k o l a s   m ā c i b a s
p r i e k š m e t o s.

1. Matēmatika.

Matēmatika ar savu apodiktiskās ticamības raksturu ir mācības priekšmets, kuŗa mācīšanās metodei svarīga nozīme. Te Pestalocijs ~~va-~~ rēja vislabāk parādīt arī sava u z s k a t e s principa nozīmi. ^{visi} Pestalocijs matēmatikā redz lielo brīnumu, kas pierāda, ka cilvēka domāšana attaisnojas reālajā pasaulē. Cilvēks, abstrakti domādams par pasaules procesiem, nonāk ar pēdējiem saskaņā. Rodas harmonija starp domāto un reālo kosmisko norisi. Šo harmoniju bērns mācās matēmatikā. Matēmatika kā mācības priekšmets kļūst par līdzekli, lai tuvotos šai kosmiskajai harmonijai. ~~Tamēļ, arī~~ Pestalocijs "metodi" neuzskata par kaut ko jaunu un nebijušu, bet tikai par matēmatikas pašas iekšējo likumību. Jo noteiktaka ir šīs likumības izpratne, jo labāka ir metode. ^{Šā iemesla dēļ} ~~Tamēļ~~ matēmatikas mācība pirmā vieta nebūt nav ierādāma izveicībai rīkoties ar skaitļiem un atrisināt sarežģītus uzdevumus, bet gan "kvantitātes garīgās būtības" uztveršanai. ^{38/} Vispirms ar uzskates palīdzību jāierosina novērojumi, un jāredz, kas ir "vairāk vai mazāk" un jānoskaidro, ka šīs vairākuma vai mazākuma attiecības vērojamas visur pasaules lietu kārtībā. ~~Tamēļ~~ matēmatikas pamatdarbības ir pieskaitīšana un atņemšana. Ar tām jāsāk matēmatikas mācība. Visas citas darbības bērns skolotāja vadībā attīstīs un izveidos patstāvīgi, nostādāmie uz šā matemātiskā pasaules kārtības pamata. Turpmākās matemātiskās darbības ir tikai pamatformas - "vairāk vai mazāk" vienkāršojums un saīsinājums. Tā reiziņāšana ir vienkāršota saskaitīšana, dalīšana - vienkāršota atņemšana. Šīs darbības noliek attiecībās visu to, kas pasaulē skaitāms un mērojams. Pestalocijs ar savu metodi matēmatikā skolotāja Šmita /Schmid/ vadībā tiešām sasniedza skolnieku attīstībā ievērojamus panākumus, kaut gan Šmits nemaz nebija sevišķi izveicīgs skolotājs.

2. Zīmēšana.

Zīmēšana kā skolas mācības priekšmets Pestalocija laikā bija citāds nekā tagad. Tas bija uz ciešāko saistīts ar formu mācību, bet formu mācība bija reizē zīmēšana un geometrija. No tā redzam, ka zīmēšana šādā nozīmē bija tirā ^{disciplīna} geometriskā zīmēšana. Tas nesaskanēja ar Pestalocija metodes pamata principiem šā priekšmeta mācīšanās. Viņš iedomājās zīmēšanu kā mācības priekšmetu, kuŗa galvenais saturs un mērķis nebija vis geometrisko formu atveidinašana, bet ievadišana telpas attiecību izjūtā. Te Pestalocija prasības visai zīmīgi raksturo viņa metodes

teorētisko pamatojumu. Skolotājs Toblers, kā izveicīgs zīmētājs, centās skolniekus sistematiski iepazīstināt ar dažādu priekšmetu zīmēšanas tehniku, atkāpdamies no ģeometrisku formu mācības, un domāja ar to pakalpot Pestalocija centieniem, bet šos centienus viņš nebija pareizi izpratis. Pestalocijs neinteresējās par to, cik labi uz zīmēts viss priekšmets. Viņa uzmanība ~~skaidrojāja~~ ^{skaidrojāja} tikai priekšmetu kontūras un līniju ritms, jo bērniem "jāmācās lasīt kontūras gluži tāpat kā vārdus."^{39/} No kontūrām uzmanību jāpārnēs uz pašiem priekšmetiem, jo viņa iedomātais mērķis bija iemācīt bērņus novērot un atrast kvantitātes attiecības reālo priekšmetu pasaulē, kas nekad neatbilst zīmējumam, kaut gan katrā kaut cik pareizi izpildītā zīmējumā pazīstam zīmētā priekšmeta attēlu. Te nozīme kontūrām, samēram un skaitam. Tā tad redzam jaunā uztvērumā seno grieķu mācību, ka kosma būtība atklājas skaitā un mērā. Arī te vērojama Pestalocija ^askarības nojauta jutekliskās apjautas un uzzīmētā attēla starpā, kur svarīga nozīme u z s k a t e i. Formas jutekliskā uztvere ar uzskates starpniecību nodrošina attiecīgā zīmējuma izpildīšanai vajadzīgo izveicību, ar ko lietas formu pārnēs uz attēlu. Mēģinājums šo norisi izskaidrot būtu ļoti sarežģīts un pie tam arī nepilnīgs. Te attiecības gluži tādas pašas, kā priekšmetu skaita un uz papīra rakstītā skaitļa starpā. Kāds sakars, piemēram, ir jūrai ar zilgano krāsas plankumu uz papīra gabala, kurā mēs tomēr saskatām jūras attēlu? Tas izskaidrojams tikai ar uzskati un prestabilēto harmoniju, *uz ko jau savā laikā norādīja Leibniss.*

3. Rakstīšana.

Ši pati likumība noteic arī rakstīt mācīšanas metodi. Sākumā jānodarbojas ar vingrinājumiem, lai ar acumēru un rokas izveicību piesavinātos rakstu zīmju pamatformas. Pēc tam viegli panākams glītums un pareizība atsevišķo burtu rakstīšanā. Zīmīgais Pestalocija metode ir tas, ka mācot rakstīt viņš meklē sakarību skaņas un rakstu zīmes starpā, *uz ko jau savā laikā aizrādīja Komenskis.* Ar to ir sakars domām par alfabēta izcelšanos, kas saskan ar Herdera šai jaunatājumā izteiktajām ^{īeni secinājumiem} domām: visas kultūras tautu valodas uzrāda apbrīnojamu alfabēta vienību. Šāda vienības pazīme norāda uz sakarību kultūras tautu valodu starpā, kurās pamatā ir domas par pirmalfabētu ar skaņām atbilstošām rakstu zīmēm. Kaut kas no tā ir uzglabājies visās valodās.^{40/} Kopējās un radniecīgās skaņas dažādajās valodās padara par iespējamu šo valodu iemācīšanos, pie kam saprotams, ka pilnīga fonētiska atšķirība valodu starpā jau aiz fizioloģiskiem

Iemesliem vien padarītu par pilnīgi neiespējamu vairāku valodu prasānu. Cilvēku valodas orgāniem ir nepieciešami pieturas punkti, kuŗus nodrošina dzimtās valodas skaņas. Jaunu skaņu veidojumu un pārveidojumu iespējamībām ir robežas, par kuŗām tālāk nevar iet. Aiz šā iemesla gandrīz visas valodas lieto tikai ierobežotu burtu skaitu, pie kam arī valodu skaņas, neraugoties uz fōnētiskās nokrāsas dažādību, tomēr ir samērā diezgan līdzīgas, un tamdēļ tās apzīmē vienādām rakstu zīmēm. Pestalocijs rakstu zīmēs nemeklē reālo priekšmetu attēlus, uz ko parasti norāda šo zīmju izcelšanās un attīstības gaitas pētnieki,^{41/} bet pirmatnējās rakstu zīmju formās Pestalocijs redz taisņu, līkņu, trijstūru un kvadrātu apvienojumus, no kuŗiem sastādās un attīstās burti. Nodarbošanās sākumā ar šo elementu un apvienojumu, bet vēlāk ar burtu, vārdu un saistīgu teikumu rakstīšanu modina bērnam iekšēju sakarības izjūtu skaņu un tām atbilstošo rakstu zīmju starpā. Tādā kārtā rakstīšanas vihgriņājumi nostiprina burtu nozīmi, kuŗos bērns atrod ausīm dzirdamās skaņas raksturīgo acīm redzamo zīmi. Pestalocija metode šai ziņā atgādina dažus mūsu dienu ^{ra}parakstiskos paņēmienu rakstīšanā, pie kuŗiem, piemēram, pieder aizrādījumi, ka mīgstinātais "r" ir "r" ar rocīnu, mīgstinātais "k" ir "k" ar ķepīnu u. t. t. Pestalocijs lieto arī norādījumus uz onomatopoētisko vārdu rakstību un burtu kā skaņu zīmju skarību ar vārdiem atbilstošajiem jēdzieniem.

No šā viedokļa raugoties, burti ir skaņu zīmes ar noteiktu jēgu, kas uzglabāta visā garajā rakstu zīmju attīstības gaitā. Šo jēgas izjūtu Pestalocijs grib modināt un uzturēt dzīvu katra bērna mācības gaitā. Rodas tikai jautājums, vai mācot rakstīt vispār ir iespējams atkārtot ilgstošo un gauso rakstu zīmju attīstības gaitu un vai šī attīstībaš ir uzskatāmi tverama. Ka Pestalocijs uz šo jautājumu skatās ļoti nopietni, par to liecina viņa prasība šo attīstību vēl reiz atkārtot augstākajā pakāpē, mācot glitrakstīšanu.^{42/} Viņš tomēr šai gadījumā ir tālu no domām par vienveidīgu normālu metodi, kas varētu noderēt visur un visos gadījumos, un tādu droši vien atzītu par bērna rokraksta bojāšanu. Piedzīvojumi liecina, ka rokraksta glitumu noteic tā individuālais veidojums, kas saskapots ar skolotāja aizrādījumiem - ievērot paralēlitāti elementu starpā, griezt vērību uz samērību daļu starpā u. t. t. Ar to individuālais rokraksts gan ievērojami mainās, bet iegūst pievilcīgumu un glitumu.^{43/}

4. Valodas mācība.

Pestalocijs paliek arī valodas mācībā uzticams savai metodei. Septītajā vēstulē Ģesneram viņš raksta: "Valoda visā pilnībā ir to iespaidu atspoguļojums, ko cilvēce ir uzņēmusi sevī, tādēļ es mēģinu ar valodas skaņām modināt iespaidus, ko šīs skaņas ietekmējušas un veidojušas cilvēkā. Valodas dāvana ir neapjaušama. Tā pieaugot savā saturā un pilnībā ar katru dienu arvien top lielāka, kuplāka un bagātāka. Tā dod bērnam īsos acumirkļos tikpat daudz, cik cilvēkam deviņi gadu tūkstoši".^{44/} Te Pestalocijs uzsver valodas jēgu un cilvēces attīstības gaitā izkopto saturu. Viņš ir pārliecināts, ka šis garīgais saturs seko valodas izglītībai kā neatņemama dāvana, kā neapšaubāms mantojums. Lai bērnu sagatavotu šā mantojuma saņemšanai, jā rūpējas par nepieciešamo vārdu krājumu, jā ieskolo valodas likumībā. Šo mērķu sasniegšanai viņš pirms valodas mācības grib mācīt runāt. Viņa runāšanas mācība sadalās trīs daļās: 1/ skaņu mācība valodas orgānu izkopšanai, 2/ vārdu mācība priekšmetu atšķiršanai un nosaukšanai un 3/ runas mācība izteiksmes vingrinājumiem par apkārtnes priekšmetiem un parādībām.^{45/}

Pestalocija aprakstītā skaņu mācība diezgan neskaidra, jo rodas nojauta, ka viņš grib iesākt ar skaņošanu. Tas nav labi saprotams. Ar skaņošanu būtu jā iesāk lasīšana, bet ne runāšana. Lai varētu skaņot, tad jau iepriekš jā prot runāt. Jāsaka, ka arī par pašu skaņošanu Pestalocijs vēl nav bijis īsti skaidrībā. Nenoliedzot viņa pareizās nojautas, ka balsieni un vārdi sastādās no skaņu elementiem, viņš, kā ^{ie} līkās, vārdā vēl arvien saskata burtu apvienojumu, un bērnu grib vadīt sintētiski no burta un balsienu un pēc tam uz vārdu. Par šādam kļūdām valodas mācībā nav jā brinās, jo, ^{gadās, ka,} piemēram, arī daži mūsu dienu skolas grammatiku rakstītāji runā par diftongiem tur, kur jā runā par diviem blakus stāvošiem burtiem.

Pestalocija skaņu mācība viņa ² septītās vēstules apgaismojumā neiztur, no ~~diktātikas~~ viedokļa raugoties, nekādas kritikas. Tādēļ var rasties domas, ka te viņš ir gribējis pavisam kaut ko citu un ka te skaidrība meklējama citā vietā. Šai sakarībā nozīmi iegūst Pestalocija cildinātā Apencellas zemniece, kas bērna šūpuli iekāra papīra putnu.^{46/} Tas it kā lidinājās bērna acu priekšā un saistīja viņa uzmanību. Ja māte pie tam vēl dziedāja kādu dziesmu, kas onomatopoētiski un ritmiski atgādināja lidošanu, tad ar to viņa modināja bērna jūtas un "metodiski" ievadīja skaņu mācībā. Ja vēl ievēro, ka lidošanas izjūtu atbalstīja šūpošana, tad te redzam vārdu: putns, spārns, lidošana

un šo trīs vārdu jēgu uztvertu ar mazākais trim jutekļu orgāniem, jo runa var būt vēl arī par taustes sajūtu. Te kļūst saprotams arī Pestalocija jēdziens "uzskates analogija". Ar to viņš ir gribējis teikt, ka dažādie jutekliskie iespaidi ir cits citam tuvi un radniecīgi, savstarpēji cits citu atbalsta un, veidojot jēgas apziņu, darbojas vienā virzienā. Kāda visam tam nozīme, par to Pestalocijs raksta Ģesneram: "Valodas sākums ir trokšņi un nenoteiktas skaņas. Skaņām attīstoties rodas noteikti vārdi. Noteiktie vārdi pakāpeniski saistīdamies izveido valodu. Šai attīstībai bija vajadzīgi gadu tūkstoši, lai cilvēce varētu nonākt līdz valodas pilnībai. To mēs tagad iemācāmies nedaudzos mēnešos, bet pie tam mēs drīkstam iet tikai to pašu vienīgo pareizo attīstības ceļu, pa kuŗu gājis cilvēks pirmo reizi." Te vērojamas Pestalocija rūpes un centieni, lai bērns pakāpeniski ieaugtu valodas objektīvajā garā. Šī ieaugšana nav steidzināma, jo arī dārznieks nedrīkst ziedlapiņas uzplēst, jo ar to viņš sabojā ziedu, bet viņam jāgādā, lai rozes pašas uzplaukst. Tāpat pamazām un pakāpeniski norisinās arī ieaugšana valodas objektīvajā garā. Šīs ieaugšanas sākumā neapšaubāmi ir vērojama uzskate. Jau vienkāršās skaņas, ar kuŗām bērns izpauž uz ārieni savus iespaidus, nonākot attiecībās ar apkārtnes priekšmetiem, ir mantotas u z s k a t e s ceļā. Šo uzskates didaktisko nozīmi skaņu mācībā Pestalocijs tēlo mātes sarunās ar bērnu, norādot uz to, ka šais sarunās māte iepazīstina bērnu ar tuvākās apkārtnes priekšmetiem un parādībām, kas ir daļa no dzīves un pasaules. Mātes balsī te bērns pirmo reizi dzird valodas skaņas tik tīri un skaidri, kā tas vēlāk, varbūt, nekad vairs neatkārtojas. Ieklausīšanos šai valodas izteiksmē, valodas harmonijā un ritmā Pestalocijs apzīmē par "dzirdes jēgu". Lai šo dzirdes jēgu stiprinātu, Pestalocijs ieteic skandināt bērna tuvumā zvaniņus un citas skanīgas rotaļu lietas, runāt, dziedāt, plaukšķināt, svilpot, stabulēt, lai bērns par šīm skaņām priecātos. Audzinātajam jā rūpējas arī par to, lai bērnu valdzinātu ar savas balss skaņu un vārdiem, kas plūst no lūpām.^{47/} Šādi vingrinājumi jālieto attīstības pakāpē, kad par nopietnu mācību šā vārda patiesajā nozīmē vēl nemaz nemēdz runāt. Nevar apšaubīt, ka šāda veida uzskate bērna dzīvē var noderēt kā ^{mācības} ~~izglītības~~ princips. Var rasties tikai domas par to, vai tā ir audzināšana, jo šai attīstības pakāpei mēs kaut ko līdzīgu redzam arī dzīvnieku valstī mātes un mazuļu attiecībās. Te šīs attiecības diktē instinkts. Audzināšana turpretim jāsaprot kā apzinīga iedarbība, kas ierosina audzināmo. Bet vai ar to netiek traucēta

attīstības prestabilētā harmonija? Šādas nojautas un šaubas slēpjas to skolotāju darbības un izturēšanās veidā, kas it kā baidās "audzināt", ļaujot valū aužekņa attīstības likumībai. Nav noliedzams ka te sava daļa taisnības. Šos jautājumus Pestalocijs tomēr nav izdomājis līdz galam. Jo viņa turpmākajām valodas mācības idejām maz sakara ar valodas attīstības pamatojumu un tamdēļ tām trūkst ierosinātāja spēka.

Te vispirms jāmin otrajā pakāpē - vārdu mācībā paredzētā vārdu anatliskā sadalīšana skaņās un vārdu sakārtošana noteiktos sarindojumos. Redzams, ka par izkoptu mācības metodi arī šai pakāpē vēl nevar būt runa, jo Pestalocijs pats visu to, ko viņš rakstījis par valodas attīstību un izkopšanu vēstulēs "Ka Gertrūde savus bērnus māca," nosauc par "chaotisku materiālu sakopojumu namam, ko vēlāk grib celt".^{48/} Visi viņa centieni nonākt šai mācības darba pakāpē līdz noteiktai likumībai nerasniedz mērķa, jo viņam neizdodas savu darbību ietvert bērna attīstībai atbilstošās formās. Tas pats sakāms arī par runāšanas vingrinājumiem trešajā pakāpē, kas kļūst garlaicīgi un bērniem nepanesami. Šādu neveiksmju iemesls ir Pestalocija nepedagogiskais uztverums, ka valodas mācība jāsāk ar sistematisku, bet ne epizodisku kursu. Mazo bērnu mācīšanā sistematiskais kurss var attīstību tikai traucēt.

Interesantāka un skaidrāk veidota ir Pestalocija valodas mācības gaita, kas seko runāšanas mācībai un kuņas mērķis ir ievadīt bērnu valodas jēgas objektīvajā sakarībā. Šo mērķi Pestalocijs grib sasniegt ar jēdzienu mācību. Viņš nojauš priekšmetu kategorizācijas vienības nozīmi un iepazīstināšanai ar vārdiem, kā atziņas secinājumiem to kategorizālajās vienības iedomājas lielu vokābulāru, kurā vārdi būtu sakopoti un sargrupēti. Šāda vokābulāra sastādīšanā arvien no jauna vingrinātos bērni paši. Iepriekš sastādītie vokābulāri kalpotu tikai skolotājiem salīdzināšanai un kontrolei. Grūpējamie vārdi noderētu visplašākā mērā kā paārrunu viela, kas izvirzītu bērnu acu priekšā visas pasaulē iespējamās lietas un parādības. Šai sakarībā bērni mācītos arī vēsturi, ģeogrāfiju un dabas mācības. Arī gramatika te atrastu savu isto vietu.^{49/} Te rodas jautājums, ko Pestalocijs grib panākt ar šo lielo jēdzienu definīciju un aprakstu daudzumu. Te, kā redzams, viņš grib nodarboties valodas mācībā ar visdažādāko priekšmetu, to īpašību un darbību aplūkošanu. Pati darbība pēc savas būtības atgādina kādreizējo mūsu pamatskolas apkārtnes mācību, tikai ar to starpību, ka Pestalocijs šo priekšmetu uztvēra daudz plašāki. Viņam šis mācības pamatā slēpās mums jau pazīstamās domas, ka valodā, kā uzskates nostiprinājumā, atspoguļojas

pasaules būtība. Šīs domas ir ļoti ^{pareizas} vērtīgas. Bērns tiešām, mācīdamies valodu, izkopj netik vien savu runas un izteikmes veidu, bet manto arī ieskatu lietās un parādībās, par kurām viņš izteic savus novērojumus un secinājumus.

Tiktāl jautājums būtu saprotams. Ar grūtībām jāstopas tikai domājot par valodas mācības un citu skolas priekšmetu metodisko veidojumu. Pestalocijs domā iztikt ar vienu un to pašu u z s k a t e s principu: valoda ietver un uzglabā sevi visus dzīves darba un zinātņu novadus. Tamdēļ Pestalocijs vispirms negrib atzīt mācības sadalījumu priekšmetos, jo tas, pēc viņa domām, traucē uzskates vienību. Viņš grib katru lietu pārrunāt, noliekot to attiecībā ar apkārtnes lietām un parādībām un panākt šo attiecību noskaidrošanu, cik plaši vien iespējams. Vispirms jau nemaz nav īsti nosakāms, kad un kādā kārtā šīs mērķis sasniedzams. Pie tam neviens priekšmets šai gadījumā, nenoliedzot pats sevi, nevar iztikt bez saviem īpatnējiem mērķiem. Sakarības noskaidrošana lietu un parādību starpā, kur Pestalocijs redz attiecības ar k o s m u, vien vēl nenodrošina atsevišķo mācības priekšmetu vietas izmantošanu mācības nolūkiem. Tā, piemēram, gramatikas uzdevums ir runas un rakstu izteiksmes normēšana. Pievienojoties dažām balsīm arī mūsu dienās, gramatikas mācību varētu atzīt par nevajadzīgu, ja pasaules prestībilētās harmonijas likumība būtu paredzējusi, ka visi cilvēki paši no sevis iemācās pareizi runāt un izteikties vārdos un rakstos. Tā ka tas tā nav, tad vajadzīga gramatika, kā atsevišķs mācības priekšmets. Tomēr arī te Pestalocija aizrādījumam taisnība, ka ar gramatikas likumiem vien nevienam bērnam nevar ieaudzināt valodas loģiskās struktūras izjūtu. Tas panākams tikai ar uzskati, runājot un rakstot. Tas pats sakāms arī par svešajām valodām, kurū ritmā un vārdu sarindojumā var iedzīvoties tikai runājot un dzirdot citus runājam, t. i. ^{attiecīgās} ieaugot valodas objektīvajā garā.

Valodas mācības jautājumos Pestalocijs palika uzticams savai pamata idejai līdz sirmam vecumam, uz ko norāda viņa "Gulbja dziesmas" saturs. Šai laikā viņš līdzīgi Ratkem un Komenskam vēl intensīvi domāja par svešvalodu mācības "normālmétodi" un dzīvi atbalstīja Montena /Montaigne/ domas, ka svešās valodas, cik vien iespējams, jāmāca tāpat, kā dzimtā valoda. No jauna viņš uzsver to, ka visām valodām ir kopējs jēgas saturs, jo citādi nemaz nebūtu iespējams svešās valodas iemācīties. Savu pārdomu beigās viņš tomēr nonāk pie secinājuma, ka arī noliekot valodas mācības pamatā visu valodu un kultūru kopējos jēgas elementus, "normālmétode", kas varētu noderēt katrā gadījumā visām valodām,

nav domājama. Te iespējami tikai vispārīgas dabas aizrādījumi: valodu mācoties nepieciešami runāšanu dzirdēt un pašam runāt; gramatikas likumi jāmacās vēlāk; runāšana jāsaista ar bērna apkārtnes uzskatāmiem priekšmetiem; jāsak ar konkrētiem substantīviem, pakāpeniski pievienojot īpašības un darbības / adjektīvus un verbusus /; kā pirmā jāmaca dzimtā valoda, tad citas dzīvās valodas, pēc tam mirušās valodas. Viss tas ārēji nav nekas jauns un oriģināls. Pēc būtības Pestalocija valodas mācības pamatideja ar to tomēr iegūst ^{vertīgu} papildinājumu, kam ^{nozīmi} nozīme valodas mācības praksē: svešvalodas un reizē ar to sakarā esošās svešās kultūras jēgu iespējams iegūt tikai pacietīgā, centīgā, līdz sīkumiem apzinīgā darbā, pie kam svešās valodas var izprast tikai tad, ja tās plūdina cauri dzimtajai valodai.

5. Ģeogrāfija un vēsture.

Sareģitaks kļūst jautājums, pārējot uz mācības priekšmetiem, kas iepazīstina ar ār pasauli un tautas vēsturi. Sākumā Pestalocijs turējās pie pārliecības, ka arī te viss panākams ar attiecīgajiem valodas jēdzieniem un to noskaidrošanu, ļaujot ~~tādā kārtā~~ priekšmetu vielai ^(lai tādā kārtā izveidotu istā dzīves un apkārtnes mācība) organiski izaugt no valodas mācības. Vēlāk tomēr radās vajadzība sarakstīt mācības grāmatas ģeogrāfijā un dabas mācībā. Tiklab šīs mācības grāmatas, kā arī praktiskais darbs Pestalocija institūtā liecina par to, ka ^{viena} ~~minēta~~, ^{jau} ~~mums~~ ^{uzskatāmi} ~~pazīstamā~~ mācības ~~un audzināšanas~~ pamatideja paliek spēkā. Tā, piemēram, ģeogrāfijas mācība, kā to jau agrāk redzējām, sākas brīvajā dabā, lai nostiprinātu pieredzi un asinātu bērna skatu zemes virsmas veidojuma dažādības un šīs dažādības seku novērošanā. Šis priekšmets atradās skolotāja Toblera rokās, kas sarunās ar bērniem bija izveidojis šā priekšmeta vielu. Tā Pauls Natorps stāsta par ģeografu Karli Riteru / Ritter /, kas, 1807. gadā nonācis Ivertā, jutās pārsteigts, atradams tik paraugveidīgu, praksē izveidotu ģeogrāfijas mācības vielu.^{50/} Salīdzinot ar filantropiņu mācības paņēmieniem, tas bija idejiski kaut kas jauns, jo filantropiņos visu mācības priekšmetu vielu un saturu noteica Bazedova sarakstītās elementārgrāmatas. Turpretim Pestalocija institūtā skolotājs Toblers pirmos ģeogrāfijas pamatus mācīja ^{uzskatāmi} brīvajā dabā, ^{lūdzot} ~~apskatot~~ zemes virsmu, zemes slāņu formācijas klintis un upju krastos, upju izcelšanos, upju sistēmas, cilvēka dzīves vietu, kopmītņu un pilsētu izcelšanās dabiskos iemeslus. No visa redzētā, aplūkotā un pārrunātā pakāpeniski izveidoja Ivertas apkārtnes reljefu. Tad pārgāja uz karti, kas pēc tam bija viegli saprotama. Tādā kārtā paplašinādami un nostiprinādami savu valodas izteiksmi, skolnieki izveidoja mācāmo vielu patstāvīgi mācīdamies. Par Ivertas institūta ģeogrāfijas mācības metodi

Riters izsakās ļoti atzinīgi un pie tam nenoliedz, ka iepaziēamies ar Pestalocija audzināšanas iestādes darbību, viņš ^{no}maņojis ierosinājumus turpmākajām pārdomām un pētījumiem savā specialitātē. Sākumā viņš ^{bija}pat gribējis apstrādāt ģeografijas vielu Pestalocija institūta garā, bet, stājoties pie šā nodoma realizēšanas, viņa darbības plāns paplašinājās un idejiski ieguva daudz pilnīgāku saturu nekā tas sākumā bija domāts. Sakarības uzturēšana ģeografijas mācībā ar valodas attīstību tāktal bija idejiski attaisnojusies un devusi pat vērtīgus ierosinājumus pirmajiem ģeografijas metodikas pamatu licējiem Riteram un vēlāk arī viņa skolniekam Heningam / Henning/. ^{51/}

Kas ^{attiecas}zīmējas uz vēstures mācību, tad nav noliedzams, ka tautas vēsturiskās pagātnes dzīve arī atspoguļojas valodā. Ja chronikas, piemēram, stāsta par latviešu valdniekiem /reges/ un vecājiem /seniores/ un ja mūsu valodā ir vārdi: valsts, valdīt, tiesa, tiesāt, sods u.t.t., tad šie vārdi, protams, atbilst noteiktiem jēdzieniem. Kļūst skaidrs, ka mums ir bijuši valdnieki un valstis un viss, kas ar to sakarā. Tomēr visu vēstures vielu no šiem jēdzieniem vien vēl nav iespējams attīstīt. Ja tas kaut kur notiek, tad ^{notu}redas nesakarīgu jēdzienu schēmas, kas ^{notu}jāiet- ^{stū}ver subjektīvi veidotā saturā. No tā ^{Pestalocijs}cietā vēstures mācība Pestalocija iestādē. Sekodams savai pamatidejai, viņš ^{Pestalocijs}iedomājās vēsturi mācīt ar tabulām un vārdu registriem. ^{52/} Protams, ka tāda metodiska ierobežojuma sekas bija nodarbošanās ar atsevišķiem jēdzieniem, kas noveda pie vienuspusīga didaktiska formalisma.

6. Fiziskā audzināšana.

Par fizisko audzināšanu Pestalocijs gan atstājis tikai dažas īsas piezīmes, tomēr arī šais piezīmes viņš turas pie saviem ieskatiem atbilstošas ^{m/}programmas. Viņa domas un aizrautājumi par miesas izglītību vairāk ^{attiecas}zīmējas uz tautas nabadzīgajiem slāņiem, kur neveselīgie dzīvokļi, trūcīgā barība un vienmuļās vienuspusīgās kustības darbā sistematiski sakropļo cilvēka augumu. ^{53/} Tomēr arī augstāko aprindu fiziskās audzināšanas līdzekļi: deju, divcīņu, jāšanu, airēšanu, medības u.t.t. viņš nebūt neatzīst par tādiem, kas nodrošina pareizu miesas attīstību, jo te par ^{fiziskās}miesas attīstības ideāliem kļūst: virves dejotājs, balerīna, boksa meistars ^{aprobats}un citi sporta rekordisti. Īstais fiziskās izglītības ideāls ir visu miesas spēju vispusīgā attīstība. Tas nav sasniedzams mākslīgi izdomātiem līdzekļiem. Nav jāaizmirst, ka jau mazais bērns tiecas pēc darbības, kas vislabāk novero jama rotaļu dzīvē. Šī kustības un darbības tieksme jānoliek miesas izglītības pamatā, jo tās mērķis ir pašizveidošanās ceļā

sagatavot bērnu viņa turpmākās dzīves uzdevumiem. Tas ir atzinums, ko vēlāk psihologiski apgaismo Gröss / Groos/ savā pašizveidošanās teorijā. Pestalocijs, protams, paliek uzticams saviem ieskatiem un atrod, ka rotaļdarbības ^{veidojama} darbojas ^{kas tiecas} prestabilētā harmonijā, izkopdama netik vien miesas spēkus, ^{harmoniskai iedoms} bet ievadīdama arī tikumisko un intelektuālo atziņu novadā un tādā kārtā sagatavodama bērnu nākamās dzīves pienākuma pildīšanai, ^{nodrošinot veselīgai miesas attīstībai arī veselīgu gara veidojumu.}

Pestalocijs te redz kā audzināšanas mērķis cilvēku, kas savās spējās ^{nos} nonāk līdz harmoniskai ^{iesdomājas} vienībai. Rodas tikai jautājums, kā šāda mērķa sasniegšanu var veicināt fiziskā audzināšana. Pestalocijs to domā panākt ar sakārtotām locekļu kustībām, lai ieaudzinātu "fizisko noskaņu" jeb "nervu taktu", kas nepieciešams, stājoties attiecībās ar objektīvo pasauli. ^{ilgā} 54/

Ivertas institūta vingrošanas stundās audzēkņiem bija jāizkopj visas tās locekļu kustības, kas vajadzīgas ^{darādajās} dzīves darbā gaitās. Tā ka cilvēku nodarbošanās veidi ir dažādi, tad arī šīm kustībām jābūt vispusīgām, šīs vispusības iespējas katrs bērns ^{jau} nes sevi līdz.

Tās jāizkopj, lai pieskaņotos dzīves uzdevumu pildīšanai. Kustību sagrupējumi un atkārtojumi atgādina kaut ko no viņa valodas mācības. Pamatideja katrā ziņā viena un tā pati: ^{Pie Pestalocija domām,} ^{finiņa audzināšana nodrošina arī harmonisku gara attīstību un veselīgu spēstību.}

Redzams, ka arī fiziskajā audzināšanā Pestalocijs paliek uzticams savai " metodei". Viņš nedomā par tautas militāro spēku stiprināšanu, lai izaudzinātu spēcīgus kara vīrus. Viņa ideāls nav arī izveicīgais sportists, bet gan vairāk grieķu kalokagatija, ^{ai} 55/ kur miesas izkopšana apvienojas ar daiļo un labo, tā tad - ar ^{ai} estētisko un etisko audzināšanu. Jautājums tomēr arī te nav tik vienkāršs. Grieķu kalokagatija ir turīgo aprindu izglītības ideāls. Estētiskā audzināšana te arī vairāk nosveras uz politiskās audzināšanas pusi. Kalokagatijas virzienā audzinātais cilvēks ir spējīgs paraugveidīgi iekārtot savu personīgo dzīvi, bet arī sekmīgi darboties un ziedot savus spēkus valsts un sabiedrības labā. Jā arī Pestalocija audzināšanas ideālā varam saskatīt kalokagatiju, tad, protams, šīs audzināšanas idejas viņš grib pārnest uz zemākajiem tautas slāņiem, uz nabadzīgās tautas jauniešiem, gribēdams arī tos padarīt par vērtīgiem valsts un sabiedrības locekļiem. Šai virzienā ^{gan} jau katru bērnu vada prestabilētā harmonijā, bet dzīve liek ceļā neskaitāmus šķēršļus un traucējumus. Pie šādiem traucējumiem pieder vienpusīgās kustības, nepareizs laika iedalījums, ^{ilga} sēdēšana skolas sēdēs, ^{bet smalkājos darbos arī nesvešīgi dzīves apstākļi} trūcīga barība u.t.t. Pestalocija fiziskās audzināšanas mērķis ir radīt līdzsvaru šiem traucējumiem ar sistematiski sakārtotiem miesas vingrinājumiem, pie tam rūpējoties arī par šo traucējumu novēršanu, lai

lidzinātu ceļu prestabilētās harmonijas likumībai cilvēka miesas un gara spēku attīstībā.

7. Reliģiskā un tikumiskā audzināšana.

Pestalocijs pazina tikai reliģiski pamatotu ētiku un tādēļ viņa ^{ai}pedagogiskajā domāšanā un praktiskajā darbā tikumiskā audzināšana ir apvienota ar reliģisko audzināšanu. Pestalocijam sakarība reliģijas un tikumības starpā ir tik cieša, ka arī tur, kur viņš runā par uzskates nozīmi izglītības gaitā, rodas jautājums, vai tikumiskā audzināšana vispār ir domājama kā atsevišķs uzdevums. Tāds jautājums var rasties itin vienkārši ^{jau}tādēļ, ka visa Pestalocija "metode" un ^{ar} viņa uzskate ir reliģiski pamatota. ^{izteic domas}Tā (13. un 14. vēstulē) Pestalocijs, ^{kā jau redzējam,} izteic domas, ka māte rāda bērnam Dievu visās savās mācībās: uzlecošajā saulē, putojošā strautā, koka šķiedrās, puķu košumā, rasas pilienos. ^{56/}

Kad māte māca bērnam runāt, zīmēt, rakstīt, rēķināt, tad viņa skaitā, formā un valodā rāda pasaules dievišķo attēlu, tās prestabilēto ^{ir}harmoniju. Tā, pēc Pestalocija domām, bērns izveido sevi tikumisku dzīves kārtību un izturēšanās veidu pret ārpasauli. Dievišķo ^{likumu}kārtību viņš atzīst pirmajā pareizi uzvilktajā līnijā, pirmajā pareizi izrunātajā vārdā. Viņa krūtīs ^{šā}mostas augstā likuma ~~noņauta~~ - censties pēc debesu Tēva pilnības. Ar šo likumu drīz vien saistās otrs: "Cilvēks nav pasaulē seviis dēļ, bet gan lai kopā ar saviem brāļiem, tīkdamies pēc pilnības, sasniegtu savu pilnību", ^{57/}

Vēl citā vietā Pestalocijs raksta: "Tā ka mana metode balstās uz katra atsevišķā cilvēka centieniem pēc pilnības, tad tai ir spēks, un tā veicina jau no bērna dienām šādas centības ieaudzinašanu katrā audzēknī". ^{58/}

Ja Pestalocija reliģijas un tikumības mācības starpā vērojama tik cieša sakarība un visa viņa metode ir reliģijas apdvesta, tad itin labi varam saprast, kādēļ viņa mācības iestādēs sākumā nemaz atsevišķas reliģijas mācības nebija, nebija arī ētikas mācības. Šīs mācības nozares nebija vajadzīgas, jo, pēc Pestalocija domām, tikumībai vajadzēja rasties kā u z s k a t e s sekām, bet Dieva jēdzienam metodiski mācītā bērna dvēselē ieaugt it kā pašam no sevis. ^{59/}

Jau agrāk redzējam, ka Pestalocijs neatzīst toreizējās oficiālās baznīcas liekvārdību un dogmatiskās mācības. Tam ir savs pamats, jo neviena dogma un neviena mācība nevar pilnīgi attēlot Dieva būtību, un neviens tikums neatbilst visā pilnībā tīrajai tikumības idejai. Bet arī bez visa tā Dieva uzskate nav pilnīga. Ja tā būtu pilnīga, tad nebūtu vajadzīgas ne dogmas, ne tikumības normas ar to tezēm un anti-tezēm. Tādēļ visur tur, kur domā par reliģijas ^{ai}pedagogiku šaurākajā

nozīmē, jānāk pie secinājuma, ka reliģiskā audzināšana ar tiro u z s k a t i vien nevar sasniegt savus mērķus. Reliģija pati kā tāda īstenībā nav mācāma. Reliģija jādzīvo, to nevar iemācīties. Ar mācīšanās no galvas var isto u z s k a t i aptumšot.

Kāds tad nu ir Pestalocija reliģiskās audzināšanas praktiskais izveidojums? Viņa institūta bija iekārtotas reliģijas mācības stundas tikai ar nolūku sagatavot audzēkņus konfirmācijai. Šīs stundas neskaitījās mācības plānā. Sagatavošana konfirmācijai bija uzticēta teologam Nidereram. Tomēr Pestalocijs atgādināja arvien Nidereram pienākumu izstrādāt arī reliģijas mācības "metodi". Saprotams, ka šai jautājumā, ņemot vērā Pestalocija ieskatus, Niderers atradās neapskaužamā stāvoklī, jo šis uzdevums nebija viegli veicams. Katrā ziņā tas bija daudz grūtāks nekā matēmatikā un dzimtenes mācībā. Šādu prasību pēc reliģijas mācības metodikas, kā liekas, bija ierosinājis oficiālās baznīcas ^{pārstāvju} aizrādījums, ka Pestalocija mācības iestādēs trūkst reliģijas mācības stundu. Šis aizrādījums ^{viņa} modināja pārdomas, kas zināmā mērā satricināja Pestalocija u z s k a t e s principa vispārīgo node-

ribu, *jo no šā aizrādījuma varēja secināt, ka ar vispārīgo mācību vien reliģiskās audzināšanas mērķis nav sasniegts mācības*
Šīs pārdomas ~~gan sākas sakarā ar reliģiskās un tikumiskās audzi-~~
programmas prasībām ~~nāšanas uzdevumiem, bet drīz vien tās jau ziņējās uz metodes proble-~~
mu vispār, un liecina par Pestalocija ^{oficiālās baznīcas} pedagogiskās domāšanas ievirzī-
šanos turpmākajā attīstības posmā. Kopsavilkumā jaunā virziena atšķi-
riba no iepriekšējā ietverama trīs punktos:

Pirmkārt, ~~jau agrāk redzējam, kā~~ u z s k a t e s jēdziena vietā Pestalocijs noliek "mīlestību", kā isto audzināšanas pamatu. Viņš mīlestībā redz jūtas, kas noteic cilvēka augstāko dzīves jēgu un spēku harmonisko līdzsvarojumu. Šie spēki, pēc Pestalocija domām, var attīstīties tikai mīlestībā un reizē ar mīlestību. ^{60/}

Otrkārt, Pestalocija reliģiskā un tikumiskā audzināšana tagad vairs neizaug no vispārīgās izglītības, bet tā kļūst par patstāvīgu uzdevumu, kas savā ziņā paceļas pat pāri visiem citiem uzdevumiem. ^{61/}

Treškārt, raugoties no "metodes" viedokļa, zūd ticība tam izglītības ideālam, kas vērojams Ģesneram rakstītajās vēstulēs. Šis ideāls bija = pilnvērtīgais cilvēks ar harmonisku spēku ^{līdzsvarojumu} ~~saskaņojumu~~.

"Gulbja dziesmā" vērojama cita noskaņa: "Atsevišķo cilvēku spēku un iedīglu disharmonija jau no paša sākuma padara par neiespējamu pilnīgu cilvēka spēku līdzsvarojumu". ^{62/}

Šāds lūzums ^m Pestalocija ^{ai} pedagogiskajā pasaules uzskatā, protams, satricina arī ticību "metodei". Tā Pestalocija paša acis

zaudē savu absolūto nozīmi, un savās vecuma dienās viņš atrod pat par vajadzīgu bridināt no aklas uzticēšanās metodei, pie tam norādot uz to, ka audzināšanas pamatā jāliek istā sociālā mīlestība.^{63/} Šai sa- karībā Pestalocijs sāk atzīt un meklēt attiecības ar kristīgās ticī- bas dogmu runādams par to, ka audzināšanas darbā ir nepieciešama Die- va žēlastība, bet tur kur darbojas Dieva žēlastība, cilvēka māksla nav vajadzīga.^{64/}

Pieļaujot šādas domas reliģiskajā audzināšanā, tomēr jāatzīst, ka ar to tikumiskā audzināšana nonāk nespēka stāvoklī. Tikumiskā dzī- ve prasa domu skaidrību un gribas stiprumu, kā aktuālu tieksmi uz l a - b o. Te sākas nesaskāpās Pestalocija reliģiskās un tikumiskās audzi- nāšanas starpā. ~~Etika~~ un reliģija gan dod cilvēkam zināmu brīvību, bet modernā filozofija nospēdzu robežas ētiskās un reliģiskās brīvības starpā, ar ko ir noskaidrota arī atšķirība reliģiskās un tikumiskās audzināšanas starpā. ~~Apgaismodams~~ šo jautājumu, N. Hartmanis uzrāda pie- cas antinomijas.

P i r m ā antinomija. Katra ista reliģija tiecas pāri dotajai irai uz kaut ko "labāku" viņpasaulē. Vēl asākā formulējumā - šai pa- saulei pašai nav nekādas pašvērtības, - tā ir tikai sagatavošanās viņpasaucei. Istā dzīve ir kaut kas cits, ne tā, kurā mēs dzīvojam. Tamdēļ rodas prasība: šīs zemes dzīve ar savām šķietamajām vērtībām jāupurē istajai viņpasaules dzīvei un tās vērtībām, jo neviens nevar diviem kungiem kalpot.

Citāda ir humanistiskā etika. Viņa ir saistīta pie šīs pasaules. Visas tikumiskās vērtības zīmējas uz šīs pasaules cilvēkiem. Arī vis- tālākie un visaugstākie tikumiskie ideāli meklējami šai pasaulē. No ētikas viedokļa raugoties, viņpasaules tendence ir tik pat mazvērtīga, kā šīs pasaules tendence reliģijā.

Šī antinomija nepieļauj nekādus kompromisus. Ja arī abas tenden- ces nav vērojamas uz ārieni visā asumā, tad tas izskaidrojams tikai ar konsekvences trūkumu. Pašos pamatos tās ir noteikti kontradikto- riskas: viena noliedz otru, un tādā gadījumā vienai no tām jābūt illu- zoriskai.

O t r ā antinomija noliek pretstatā cilvēku un dievību. Etika zīmējas arvien uz cilvēku, reliģiskā domāšana - arvien uz Dieva. Viņa vara un griba noteic visu tiklab šīs zemes dzīvē, kā arī viņpasaulē. Attiecībās ar Dievu cilvēka griba ir laba vai ļauna, ciktāl tā spēj atzīt Dievu un padevīgi pakārtoties viņa gribai.

Raugoties no ētikas viedokļa, cilvēks atrod visaktuālāko, visatbildīgāko un arī visaugstāko būti cilvēkā. Ka kaut kas varētu pacelties pāri cilvēkam, tas no ētikas viedokļa nemaz nav pieļaujams, jo tā zīmējas tikai uz cilvēkiem.

T r e š ā antinomija. Tai ir sakars ar iepriekšējām. Arī tā ir aksioloģiska, tikai tā zīmējas nevis uz saturu, bet uz vērtību cēloni. Katras ētikas pamatā ir teze, ka ētiskās vērtības ir autonomas, t.ē. ka viņas neatkarīgi no kādas citas gribas ir vērtīgas pašas sevi.

Antitezi šai tezei atrodam reliģijā: visas tikumības prasības ir Dieva pavēle, viņa griba. Tikumība ir dzīvošana pēc Dieva prāta. Ar to tikumības vērtības kļūst nepatstāvīgas, heteronomas. Pretruna arī te ir principiāla un noteikti kontradiktora, kas nepieļauj kompromisus.

C e t u r t ā antinomija noliek pretstatā tikumības likumu un Dieva vadību. Raugoties no ētikas viedokļa, cilvēka griba svārstās dabas likuma un tikumības likuma starpā. No reliģijas viedokļa - cilvēka griba bez tam vēl ir pakārtota Dieva vadībai. Dabas norise nenosprauž mērķus, lai pie tiem saistītu cilvēku. Dieva vadība ir teleoloģiska. Te visu noteic vienīgi paša Dieva nospraustais gala mērķis. Tā ka mērķi noteicēja vara ir bezgalīga un visspēcīga, kas vada visas pasaules norises kārtību un reizē arī cilvēku, tad cilvēks ar savu teleoloģiju ir nespējīgs, jo viņš ir pakļauts Dieva vadībai un paredzējumam /Vorsehung/.

Tādā kārtā Dievas vadības finalais determinisms padara par neiespējamu ētisko brīvību. Ja pieļaujam personas brīvību, tad atkrīt Dieva vadība. Tādā kārtā rodas kontradikcijas teze un antiteze.

Tomēr šī antinomija ētikas un reliģijas starpā ir citāda nekā trīs pirmās. Te antinomija pastāv netik vien abu novadu problēmatikas pretstatā, bet arī pašas reliģijas novadā, jo tieši reliģija nevar iztikt bez cilvēka gribas brīvības. Tā tad netik vien ētika, bet arī reliģija prasa no cilvēka pašnoteikšanos, un blakus ētiskajai gribas brīvībai nostājas reliģiskā gribas brīvība. Pēdējā tomēr ir pavisam citāda nekā pirmā. Ētikas novadā gribas brīvības aporijas mazākais principiāli ir atrisināmas. Reliģiskajā gribas brīvībā sastopamies ar nepārvaramiem šķēršļiem, jo dievišķā vadība saistās ar finaldeterminismu, kas reliģisko brīvības aporiju padara par neatrisināmu. Dievišķā vadība noliedz cilvēka paša gribu, bet tomēr cilvēkam ir brīvība dzīvot godīgu vai grēcīgu dzīvi. Šāds stāvoklis padara šo antinomiju

par principiāli neatrisināmu.

Cilvēka reliģiskās attiecības ar Dievu tomēr pilnīgi neno-
teic nedz atkarība no Dieva vadības, nedz arī cilvēka grēcīgums; pats
svarīgākais ir Dieva gādība par cilvēka pestīšanu no grēkiem. Tā ro-
das atkal jauna antinomija.

P i e k t ā antinomija, ko varam nosaukt par pestīšanu^{as} anti-
nomiju. Grēks ir morālisks pārkāpums, par ko runā arī ētika, tikai ar
to atšķirību, ka ētika morālisto pārkāpumu ieskata kā nesaskaņu ar
vērtībām, bet reliģija - kā nesaskaņu ar Dievu. Morālistais pārkā-
pums pēc savas būtības ir smagums, kas cilvēkam jānes, pie kam šis sma-
gums var cilvēku arī pavisam nomākt. Reliģiskajam grēka jēdzienam
pievienojas vēl otra pazīme: pārkāpuma smagums padara cilvēku ļaunu,
aizsprosto ceļu uz tikumisku labošanu. Grēks kļūst cilvēkam par lāstu.
Viņš nonāk postā un nelaimē. Te sākas Dieva glābšanas un pestīšanas
darbs. Grēks pie tam iegūst it kā substanciālu nozīmi, no kā cilvēks
atbrīvojams. Nelaimes stāvoklis, no reliģijas viedokļa raugoties, te
nemaz nav meklējams ļaunajā darbībā nedz arī ļaunajā gribā, jo noti-
kušais vairs nav grozāms, bet gan paša grēka smagumā, kas cilvēkam
jānes. Ļaunā darba vainu nevienam nevar atņemt, jo tā no vainīgā nav
atdalāma, bet Dievs var piedošanas ceļā cilvēkam atņemt grēku.

Šo grēka jēdzienu humānistiskā ētika nepazīst. Tikumiskais
pārkāpums nav no vainīgās personas atdalāms, jo tam nav substanciālas
iras. Ētika pazīst gan vainas apziņas smagumu, kā arī vainīgā ilgas
no vainas smaguma atbrīvoties. Tāpat arī vainas smaguma nešanai ir
savas robežas, un cilvēks nesot šo smagumu var morālisti sabrukt.
Ētika tomēr neatzīst principiālā nespēka laboties. Iespēja tikumiski
sevi celt uz augšu arvien saistās un aug reizē ar ilgām pēc laboša-
nās. Šīs ilgas pēc labā nekad nav tukšs nespēks, bet gan aktuāla
tieksme uz labo, pie kam iepriekšējos pārkāpumus gan var aizmirst, bet
ne izdzēst.

Pestīšana runā pretim ētikas vērtībām un no ētikas viedok-
ļa nemaz nav iespējama. Raugoties no reliģijas viedokļa, tā ir netik-
vien iespējama, bet tā ir pats svarīgākais un vērtīgākais, ko cilvēks
var sasniegt. Arī šī antinomija, gluži tāpt kā iepriekšējās, nav atri-
sināma, jo arī te nonākam līdz racionālitates robežai, kur jāapstājas
neizprotamās irracionālitates priekšā.^{65/}

Šādas atšķirības reliģijas un ētikas starpā Pestalocijs vēl
nepazīna, no kā rodas neskaidrības viņa metodē. Apvienodams reliģisko
un tikumisko audzināšanu un meklēdams pareizo audzināšanas ceļu, viņš,

kā redzams, nonāk pie racionālītes robežas, kur ar teoretisko domāšanu nekas vairs nav noskaidrojams. Nostādāmie neizprotamās irracionālītes priekšā, Pestalocijs meklē beigās glābiņu emocionālajā sfērā - mīlestībā un Dieva žēlastībā, tadā kārtā beidzot atzīdams kristīgās baznīcas dogmas.

L i t e r a t ū r a s a v o t i u n p i e z ī m e s:

1. Hartmann, N. - Das Problem... 217. lp.
2. Graser, J. B. - Die Elementar^Tschule fürs Leben in der Grundlage zur Reform des Unterrichts. 1817.
3. Stephani, H. - Handbuch der Unterrichtskunst. 1835. Ari - Weber, E. - Unterrichtsgestaltung. Beltz, Langensalza, 1925. - 8. u. 9. lp.
4. Seyffarth - XII, 310. lp. *Schwärmungesang...* 5. Hartmann, N. - Das Problem... 218. lp.
6. Messer, A. - Geschichte der Philosophie im Altertum u. Mittelalter, 1919. - 69. lp.
7. Krit. d. r. Vern. - Univ. Bibl. - 77. u. 88. lp. 8. Ibid. - 77. lp.
9. Fichte, J. G. - Grundlegung der gesamten Wissenschaftslehre, 1802-364. lp.
10. Celms, T. - Dabas fenomēns un dabas reālītāte. Daugava, 1939. I - 69. lp.
11. Ibid. - 71. lp. 12. Ibid. - 71. lp.
13. Natorp, P. - Pestalozzi... 56. - 65. lp.
14. Celms, T. - Dabas fenomēns un... 73. lp.
15. Leser, H. - Das pädagogische Problem in der Geistesgeschichte der Neuzeit I. Oldenburg, München u. Berlin, 1925. - 296. lp.
16. Sallwark, E. - Herbarts pädagogische Schriften. Beyer u. S., Langensalza. 1906. II "Über den Standpunkt der Beurteilung der Pestalozzischen Unterrichtsmethode". 230. lp.
17. Hartmann, N. - Das Problem... 52. lp.
18. Jaensch, E. - Pestalozzi, der Geist und das Erbe seines Wirkens im Lichte der Gegenwartsaufgaben von Kultur, Philosophie und Psychologie, Leipzig, Der neue Geist Verl. 1927. - 28. lp.
19. Hartmann, N. - Das Problem... 327. u. 328. lp.
20. Jaensch, E. - Pestalozzi... 37. lp.
21. Jürgens, R. - Eidetiki. IMM. 1926. XII 525. lp. 22. Ibid. - 533. lp.
23. Salidz., - Sallwark, E. - Herbarts pädag. Schriften ^{1906.} II "Darstellung des ABC der Anschauung". 123. lp.
24. Jaensch, E. - Monographie über die Psychologie des künstlerischen Schaffens u. Gestaltens, Leipzig, Der neue Geist Verl. 1928.
25. Spranger, E. - Buchenau, A. - Stettbacher, H. - Pestalozzi - Sämtliche Werke, Walter de Gruyter, Berlin u. Leipzig, 1933. - 106. lp.

26. Henning, J.W.M.- Leitfaden beim methodischen Unterricht in der Geographie. Iferten, 1812.
27. Dinkler, R.- Quellen... 65.u.66.lp.
28. Jaensch, E.- Über den Aufbau der Wahrnehmungswelt und die Grundlage der menschlichen Erkenntnis. 2.Aufl. Leipzig, 1927.
29. Salidz., Freiling, H.- Über die psychologischen Grundlagen der Arbeitsschule. Marburg, 1932.
30. Jaensch, E.- Über den Aufbau ... 43.lp. 31. Seyffarth.-IX 70.lp. *Wie Gertrud... V west*
32. Seyffarth - XII 370.lp. *Schwammengesang... Ansichten und Erfahrungen...* 33. Ibid.- IX 270.lp.
34. Delekat, Fr.- Pestalozzi... 282.lp. 35. Seyffarth- X 304.lp. *Bericht an die Eltern u. Ges. Pädagogum...*
36. Seyffarth - IX 76.lp. *Wie Gertrud... IV west* 37. Ibid.-IX 125.lp. *Sp. X west*
38. Schmid, J.- Elemente der Form und Grösse. 2. Teil.-123.u.124.lp.
39. Seyffarth - IX 61.lp. *Wie Gertrud... III west. Entwicklung- und Bildungsmittel für den häuslichen und Schulunterricht.* 40. Ibid.-X 109.lp.
41. Ballhorn - Alphabete occidentalischer und orient. Sprachen. Leipzig, 1861.-8.Aufl.
42. Seyffarth- XII 409.lp. *Schwammengesang.*
43. Salidz. Kuhlmann, - Schreiben im neuen Geist. Braunschweig u. Hamburg.
44. Dinkler - Wie Gertrud... VII 45. Seyffarth- IX 79.lp. *Wie Gertrud... III west.*
46. Dinkler- Wie Gertrud... X 48.lp. 47. Seyffarth- X 106.lp. *Entwicklungs- und Bildungsmittel... für den...*
48. Pestalocija kopoto rakstu Kotas izdevuma pielikumā.
49. Seyffarth - IX 88.u.91.lp. *Wie Gertrud... IV west.* 50. Natorp - 120.lp.
51. Henning - Leitfaden. 52. Natorp - 121.lp. *beim methodischen Unterricht in der Geographie, Iferten, 1812.*
53. Seyffarth - X 162.lp. *Entwicklungs- und Bildungsmittel...* 54. Dinkler - Wie Gertrud... XII 54.u.55.lp.
55. Petersons, Ed.- Socialās audzināšanas elementi dzīves problēmas gaismā. IMM.1926. VIII 109.- 110.lp.
56. Dinkler - Die Abendstunde... 74.lp. 57. Ibid.-Wie Gertrud... 66.lp.
58. Seyffarth - IX 156.lp. *Wie Gertrud... XIV* 59. Ibid.-IX 146.lp. *Wie Gertrud... XIII* 60. Ibid.- IX 243.lp. *Ansichten u. Erfahrungen*
61. Ibid.- X 182.lp. *Entwicklungs- und Bildungsmittel* 62. Ibid.- XII 373.lp. *Schwammengesang.*
63. Ibid.- *Sp.* XII 373.lp. 64. Ibid.- *Sp.* XII 376., 401.u.402.lp.
65. Hartmann, N.- Ethik. Walter de Gruyter, Berlin u. Leipzig, 1935. 737.- 746.lp.

VI K O P S A V I L K U M S U N S E C I N Ā J U M S.

Jau pašā sākumā redzējam, ka Pestalocijs visvairāk mīl nabagu bēr-
nus. Viņš par tiem grib gādāt, tos pulcināt, mācīt un audzināt, izkopt vi-
ņu miesu, dvēseli un garu, pacelt viņus augstākā cilvēcības stāvoklī. Šo
stāvokli Pestalocijs nemeklē kaut kur ārpus augsē cilvēka apkārtnes,
bet redz tieši viņa stāvokļa sabiedriskajā kopā. Te viņš sava izglītības
un audzināšanas ideāla gaismā redz labi audzināto cilvēku, kas reizē ar
citiem kopas locekļiem, pildīdams savu "individuālu uzdevumu" uztur un ap-
gādā sevi un vēlāk arī savus ģimenes locekļus. Šis cilvēks ir tikumisks
savā dzīvē ar izkoptām spējām un krietns savu pienākumu pildīšanā. Ar to
viņš ceļ uz augšu tiklab materiāli, kā arī garīgi visu tautas dzīvi un
nodrošina tai gaišāku nākamību. Ar kādiem līdzekļiem un pa kādiem
ceļiem ejot Pestalocijs grib sasniegt savus ^{tautas} audzināšanas mērķus?

Ruso grib cilvēku ² ~~novest~~ ^{pacelt} pie augstākajām ^{tautas} vērtībām, ^{tikumības stāvokli} to atbrīvojot no
attiecībām ^{ksmēm} ar sabiedrību: cilvēks ir labs savā neatkarīgajā eksistencē,
tas ir tad, kad viņš ir izolēts pats par sevi. Jauns un samaitāts viņš
kļūst, nonākot attiecībās ar sabiedrību. Tamdēļ visai zīmīgi, ka Ruso
ietekmētās filantropiņu audzinātāju aprindas, kas sākumā Pestalocija neat-
zina, par vērtīgāko jaunatnes literatūras ^u ieteica Robinsonu. Tomēr ar to
vien nepietiek, ja vienkārši sarauj ^{attiecības} relācijas, kas cilvēku saista ar ap-
kārti un citiem cilvēkiem. Tas novestu mežonībā, ne augstākā kultūrā.
Relācijām jābūt citādi veidotām, ^{attiecībām} izsargājoties no ^{tas nedrīkst būt veistas un} makslotām attiecībām.
Šādas, audzināšanas ziņā labvēlīgas attiecības ^{ksmēm} grib audzēknim nodroši-
nāt Pestalocijs. Viņš nenoliedz saistības ar ārpasauli, bet tās vēl pasti-
prina. Viņš jo cieši saista cilvēku p i e p a s a u l e s, k a s j ā -
u z t v e r ā r u z s k a t i; viņš to ne mazāk saista arī pie citiem
cilvēkiem. Viņa audzināšanas mācība ir plašāka nozīmē sociāla un ^{sabiedriska} sakpo-
jas garīgajā irā, ~~tieksmē uz vērtībām.~~

Turīgo aprindu bērni Pestalocija laikā ^{mājskolotāju vadītē} staigāja parūkās un zobe-
niem pie sāniem. Ar to cilvēku dzīves centrā bija nolikti galma paraugi,
kā cilvēka ^{arēja spēkuma un} v a r a s ^{šim arīspēkām} izteiksmē, kam vajadzēja noderēt arī par audzinā-
šanas paraugu. Bet šādam ^{neistam un makslotam} paraugam nevarēja būt daudz sekotāju. Pestalo-
cijs ^{turpat} noliek audzināšanas centrā kā paraugu d z i v o j a m o i s t a -
b u, k u r v i s u v a d a u n v a l d a m ā t e a r s a v u
m i l e s t i b u un kur visskaidrāk jau vērojams ceļš ieaugšanai e b -
j e k t i v a j ā g a r ā u n t a p š a n a i p a r c i l v ē k u. Ši
pirmatnējā audzināšanas vieta ir sastopama visur un pieejama visiem, pat
visnabadzīgākajiem. Vistīrākajā un nemākslotākajā veidā tā tieši sastopa-
ma vienkāršos ^{dzīvē} apstākļos.

Nav noliedzams, ka ģimenes audzināšanas problēmas atrisināšanā mēs ^{turpinām} iet pa Pestalocija nosprausto ceļu. Nav noliedzams arī, ka mūsu dienās ģimenes audzināšanas jautājums ir kļuvis skaidrāks. Ieaugot ģimenes dzīvē, bērni reizē uzskatāmi iepazīstas arī ar tuvāko apkārtni un savas vides cilvēkiem. Te vērojama arī jau Pestalocija u z s k a t e, kas viņam ir netik ^{ie} vien mācības, bet arī audzināšanas princips. Pestalocijs u z s k a t i saprot daudz dziļāk nekā Komenss un filantropinisti, kas sākumā Pestalociju pat sīvi apkaņoja. Pestalocija u z s k a t e nav tikai pieredze, bet pēc savas būtības apziņas aktīva funkcija, kas ierosina gara darbību un vada no ^{ai} fenomena uz realitāti, tuvinot arī ideālu pasaulei. Nātorps saskata Pestalocija uzskates mācībā Kanta un jaunkantiešu ideālistu. Te tomēr ir principiāla atšķirība. Pestalocija pasaules attēla veidošanās pamatā ir psihiska darbība, virs kuņas kā augstāks ^{ies} darbības slānis attīstās aktuālā gara rosība. Jaunkantieši turpretim visas attīstības pamatā noliek logisko apziņu, kas iekšējai dvēseles dzīvei tāla.

Pestalocija domas par u z s k a t i vēlāk pastiprina Helmholtss^s, Kriss un Jenšs savos eksperimentālās psiholoģijas pētījumos, kas pierāda, ka jutekliskajā apjautā jo plaši piedalās psihiski procesi, no kuriem vēlāk attīstās garīga ~~neoloģiska~~ darbība, un pie tam bērnībā vēl plašākā mērā nekā pīaugušā cilvēka kārtā. Pēc pirmajiem novērojumiem un darbībām bērnam mostas pilnības nojauta, kas viņu vada tālāk arvien uz augstāku pilnību, ~~beidzot uz visaugstāko pilnību~~. Tādēļ jā rūpējas par to, lai bērnu attīstība norisinās viņu uzskatei tuvā un radniecīgā vidē, kas pieskaņota bērna dvēseles dzīves harmoniskajai vienībai, ko Drišs /Driesch/ apzīmē par "funkcionālharmoniju".^{1/} Šādus bērna attīstībai labvēlīgus apstākļus Pestalocijs redz mātes gādībā un pirmajās mātes pamācībās. Bērnu apmierinot, nodarbinot un pamācot, māte pamazām atver bērnam pasauli, sagatavo viņu jutekļu lietošanai, asina viņa uzmanību, un ^{paplašina pieredzi} uzskati, tadā kārtā nodrošinot fizisko, intelektuālo un tikumisko ^(ierosina) spēku attīstību. Šāda harmoniska daudzpusība spēku attīstībā jā uztur un jā ^{turpina} ^(mājas audzināšanai sekoposa) jāsargā arī skolā visā turpmākajā ^(elementārizglītības gaitā) gaitā. Tomēr te var rasties pārpratums. Spēku harmoniskā daudzpusība, ko nodrošina uzskate, Pestalocijam nenozīmē tikai bērna tuvināšanu apkārtnē. Tāda audzināšana atgādinātā Robinsonu un Ruso garā ievirzīto audzināšanu. Atšķirība Pestalocija un Ruso starpā arī te skaidri redzama. Ruso dabas tuvums zīmējas uz apkārtnē, un šai gadījumā kā paraugs noder Robinsona apkārtnē. Pestalocija izpratnē dabas tuvums ir psiholoģisks un genetisks jēdziens. Pestalocijs aizrāda uz to, ka audzināšanā

jāietur kārtība, kas atgādina organisma attīstības kārtību dabā, virzoties lēni uz priekšu un nepārlecot pakāpes. Jo katra iepriekšējā pakāpe ir nepieciešama katras nākamās pakāpes sasniegšanai. Katra pāreja uz nākamo pakāpi jānodrošina ar ^(iepriekšējās pakāpes) uzskati. Nekad nav jāaizmirst, ka pastāv ārēja un iekšēja uzskate. Vistuvāk bērnam stāv attiecības ar māti, un ~~tādēļ~~ tām jānoder par izejas punktu. Dzīvojamās istabas audzināšana mātes vadībā jāliek skolas un aroda izglītības pamatā.

Nav nebūt jābrīnās par to, ka Pestalocijs jau šo izejas punktu un audzināšanas sākumu apzīmē par **u z s k a t i**. ~~Viss~~ Viss tuvākais, spērot audzināšanas gaitā pirmos soļus, ir jutekliski uzskatāms. Tas tomēr nenozīmē Pestalocija mācības ievirzi sensuālistmā. Sensuālists, kā jau redzējām, redz uzskatē pasīvu juteklisku apjautu, kas līdzinās satura ieberšanai vai ieliešanai tukšā traukā, pie kam traukam pašam nav nekādas nozīmes satura turpmākajos pārveidojumos. Pestalocijs turpretiņ atrod, ka ar **u z s k a t i** saistās psihiski un noologiski procesi. Ar to Pestalocijs ir licis pamatus jaunlaiku bērna audzināšanas prasībām pieskaņotajai ^{ai} pedagogikai. Protams, ka tagadnes pētījumu apgaismojumā ir iespējams lietot jaunas metodes tālāko mērķu sasniegšanai, bet šo iespēju mums savā laikā ir nodrošinājis Pestalocijs ar sava gaišo audzinātāja skatu un savām audzināšanas idejām.

Viņš ir jau itin pareizi novērojis, ka **u z s k a t e** ietver sevi arī intelektuālus procesus, kā pasaules racionālās atziņas pirmsākumus. Ar to **u z s k a t e** iegūst nozīmi kā aktuālas darbības un rosības izejas punkts, kur jutekliskās uzskates tuvākajās attiecībās ir jau līdzdoti un iezīmēti vistālākie un augstākie mērķi. Šis Pestalocija domas patlaban nodarbina zinātniekus, pie kam tās palielā-
kai daļai izrādās par pareizām, iegūstot arvien dziļāku zinātnisku pamatojumu un veidojumu. Ja mūsu dienu jaunatnes psiholoģijā ir runa par eidētiku, tad ar to no jauna ir uzsvērtā uzskates nozīme, atrodot ka bērna uzskates darbība un nozīme ir daudz plašāka un bagātāka nekā līdz šim bija parasts par to domāt. Marburgas psihologu skolas pētījumi ir atklājuši bērna dvēseles dzīvē veselās **u z s k a t e s** pārdzīvojumu klases, kas pieaugot pakāpeniski zūd. Šiem pārdzīvojumiem tomēr bērna attīstībā un viņa iekšējās dzīves, kā arī ārējās pasaules veidojumā ir ļoti svarīga nozīme. Šis pārdzīvojumu klases nav tikai pieredzes dati, kā to saprot sensuālists, bet **u z s k a t e**, kas apvienojas ar **g a r a** dzīvi un vada no ^{ai} fēnomēna uz reālītāti, kā arī uz ideju pasauli.

Tā tad redzam, ka Pestalocijs, veidodams savu u z s k a t e s mācību nav bijis tīrais empiriķis. Viņš nav bijis arī tīri teoretiski noskaņotais sistematīķis. Viņš ir bijis apskaidrotām acīm apbalvots skatītājs, kas ar savu uzskati, asi uztverdams juteklisko, tur jau redz arī visu dvēselīgo un garīgo, tāda kārtā atrazdams arī ceļu no reālā pasaules uz i d e ā l o . Jaunlaiku zinātniskās atziņas, protams, ir gājušas plašumā un dziļumā, ar ko arī ^{ai}pedagogiskās metodes ieguvušas noteiktāku likumību un atsevišķos gadījumos vairs nesaskan ar Pesta - locija prasībām un paņēmieniem, bet nenoliedzama nozīme ^{ai}pedagogikā ir tai Pestalocija prasībai - neatstāt novārtā tieksmes uz vērtībām, bet audzināšanas gaitā, ievērojot pakāpenību, nodrošināt vērtību realizē - šanos augošā cilvēka garā.

Ar saviem centieniem nodrošināt tautai vispārīgo elementāro izglītību, rūpējoties sevišķi par tautas nabadzīgajiem bērniem, Pesta - locijs kļūst par jaunlaiku tautas audzinātāju, kas i d e ā l i s m a apgarots grib atrisināt arī sociālus uzdevumus noliekot audzināšanas pamatā istu cilvēcību. Šis mērķis sasniedzams tad, ja skola ir parei - zas ģimenes audzināšanas nepārtraukts turpinājums, ja skolā valda ģimenes audzināšanas gars. Tikai ģimenes audzināšanas garā veidota skola var nodrošināt istu tautas izglītību.

Pestalocija mācībai netrūkst sekotāju. Viņa idejas ir atradu - šas auglīgu zemi netik vien Šveicē, bet gandrīz visās Eiropas valstīs. Visur sākās rosība tautas izglītības pacelšanā, bet reize ar to arī domas par tautas izglītībai atbilstošu mācību un audzināšanu mājā un skolā. Jau redzējam, ka Pestalocijs neseko Ruse paraugam, kas audzinot individu, to atdala no sabiedrības. Pestalocijs turpretim katrā indi - vidā redz sabiedriskās kopas locekli. Ar to Pestalocija ^{ai}pedagogika ir liela mērā noderejusi par ierosinājumu Natorpa s o c i ā l i d e ā - l i s m a m , kas iet tālak un pirmajā vietā izvirza kopu. Individs te it kā zaudē savu pašvērtību. Cilvēks, "raugoties uz visu to, kas vi - ņu par cilvēku padara, nedzīvo viens pats, bet ^{dzīvo,} lai stātos attiecībās ^{ar} ar cilvēku kopu; vēl vairāk - bez kopas viņš nemē ^{ar} nav cilvēks".^{2/} Tādā uztverumā zūd līdzsvars individa un kopas starpā. Pestalocijs turpretim savā ^{ai}pedagogikā vienmēr un visur rāda, ka audzināšana sā - kama no individa, kas vispirms audzināms ģimenē, lai vēlāk ieaugtu kopā. Viņš grib individuā ^{vispārcilvēcīgās un} attīstīt vērtības, kas ~~atbilst individualitātei~~ ^{atbilstošās} ~~atbilst~~ un pacelt to stāvoklī, kur ^{tas} viņš ir spējīgs pildīt savu i n d i - v i d u ā l u z d e v u m u kopā. Pie tam viņš arvien cenšas nodro -

Kalpošana, uzpūrešanās, sevis ziedošana vispārības labā, - tās ir Pestalocija augstākās ^{ped}pedagogiskās idejas, kuŗas viņš centās paraugveidīgi attaisnot savā dzīvē un darbā, kā arī apgaismot savos rakstos. To pašu prasa arī Gaudīgs savā ^{ai}pedagogikā: "Darbības sistēmā jāuzņem nodošanās /Hingabe/, nodošanās personām un kopām, cilvēcīgajam un dievišķajam, kas paceļ cilvēku no dziņu dzīves savas būtības augstākā veidojumā. 6/

Visa Pestalocija mācība un audzināšana ir reliģiski pamatota, jo visur pasaulē viņš redz dievišķo kārtību. Lai ierindotos šai kārtībā un sagatavotos sava individuāluzdevuma pildīšanai, katram patstāvīgi jācenšas pēc sava iespējamā augstākā veidojuma, ko veicina iekšējā uzskate kā garīga darbība, kas vada no ^{ai}fēnomena uz reālītāti un tuvina arī ideālu pasaulei. Gaudīga personība arī nozīmē šādu ideālu cilvēka veidojumu, kur pamatā ^{vairs}gan nav reliģiski motīvi, bet tieksme uz augstākajām vērtībām, kas izpaužas ilgstošā iekšējā cīņā pēc garīgas pilnības. Šī cīņa nekad nebeidzas. Personība nekad nenonāk sastinguma stāvoklī, bet savus spēkus uztur pastāvīgā spriegumā, tiecoties pēc ideāla dzīves veidojuma. "Personība ir augstākais princips, kas prasa nerimstošu, neatlaidīgu darbu". 7/ Tā ir sevī noteikta vienība, kā atsevišķs iras moments; ne sastingusi spēku sistēma, bet izcils dinamisks "es", kas uzrāda sevī tapšanas potences, kur cilvēks šodien nav vairs tas, kas bijis vakar, un rītu nebūs tas, kas bijis šodien. Paturot acu priekšā augšanas un attīstības mērķus, šim ideālajam "es" netrūkst uzdevumu veikšanai vajadzīgo spēju, jo šis "es" ietver sevī abus momentus: mērķu apziņu tieksmē uz reālītāti un ideālītāti un nepieciešamo enerģiju, lai tuvotos sprautajiem mērķiem, ar ko personība pati sev un pati sevī nodrošina vērtību realizāciju, tapšanu, attīstības un ieaugšanas norisi objektīvajā garā. Sava personības vērtības jēdziena kāpinājumā arī Gaudīgs, līdzīgi Pestalocijam, beigās nonāk līdz dievišķajai kārtībai, iedomājoties par visas attīstības augstāko mērķi Dieva valstību, kā cilvēku personību kopu, kas atrodas attiecībās ar Dievu, kā iedomātu absolūtu personību.

Ja Pestalocijs savus audzināšanas un mācības mērķus gribēja sasniegt ar metodi, kuŗas pamatā bija uzskate, vadot audzēkus no pieredzes uz reālītāti un pēc tam reālītāti pārbaudot ar pieredzi, attiecīgos gadījumos viņiem rādot ceļu arī no reālītātes uz ideālītāti, tad Gaudīga audzināšanas un mācības metodiskais princips ir brīvā garīgā darbība. Šis princips neapšaubāmi

ietveņ sevī arī Pestalocija uzskates likumību, bet pie tam pilnīgākā mākslinieciskā izveidojumā. Tur, kur Pestalocijs savā uzskates mācībā, ejot no pieredzes uz reālītāti un ideālītāti, lieto jautājumus, nospraužot domāšanas gaitu, tur Gaudīgs iemāca skolēniem pašiem sevī jautāt, par jautājumiem domāt, patstāvīgi vizzīties uz priekšu un patstāvīgi arī pārbaudīt savas zināšanas un atziņas. Gaudīga brīvās garīgās darbības gaitā saskatāma tehniski izkopta Pestalocija vadīšana no "sajukušām apjautām uz gaišiem priekšstatiem, jēdzieniem un spriedumiem".

Tā redzam, ka Pestalocijs daļu no savām idejām atstājis kā mantojumu personības ^{ai} pedagogikai un brīvās garīgās darbības virzienam, kas sevišķi vērojams Gaudīga mācības aktuālajā uztvērumā un gara darbības spontānēitātē. Ne mazāk vērtīgus ierosinājumus viņš atstājis aroda izglītības pārstāvjiem, norādot uz ciešo sakarību aroda un vispārīgās izglītības starpā. Tā, piemēram, Keršenšteiners brīnās par to, ka izglītības iestāžu organizatori vēl neprot pietiekoši cienīt Pestalocija "Vientuļa vakara stundas" ievadā izteiktās domas, ka cilvēka izglītības mērķu sasniegšanai jāizmanto aroda izglītība, kā vispārīgās izglītības turpinājums. 8/

Ar to Keršenšteiners atzīst, ka Pestalocijs ar saviem rakstiem un skolu organizāciju ir veicinājis tautskolas mērķu nospraušanu un izdevumu noskaidrošanu, tuvinot tautas jaunatni kultūras vērtībām: zinātņu, aroda veiksmju, reliģijas sistēmu, tehnikas un sociālās dzīves izpratnei. Visas izglītības sākumu viņš redz Pestalocija valodas, skaita un formas atziņas "elementārpunktos". Keršenšteiners šai skaņu valodai, formas valodai un skaitļu zīmju valodai pievieno tikai mūzikas un dziesmu /toņu/ valodu un vaibstu valodu. Tā redzam, ka vispārīgajai tautas izglītībai nepieciešamos metodiskos pamatus ir jau licis Pestalocijs, un Keršenšteineram atliek tos tikai papildināt un nostiprināt. Protams, ka Pestalocijs ir maldījies, noliekot mācības izejas punktā savus vārdu registrus un uzskates alfabētus, bet tā ir tikai metodiska kļūda, kas nesatricina viņa mācības pamata principus. 9/ Viss atkarājas no tā, kā skolotājs ar savu mācību prot bērnam tuvoties, kā un ar kādiem līdzekļiem viņš ierosina bērna gara dzīvi. Ja skolotājs ir īsts mākslinieks, tad bērns reaģē jau uz vissaudzīgāko ierosmi no ārienes. Bērna reakcija rāda, vai skolotāja ierosme ir bijusi pareiza vai nepareiza.

Arī šo norisi ir pareizi novērojis Pestalocijs. Pēc viņa ieskata, skolotājs paceļas savu uzdevumu augstumos, ja viņš spēj darbību tā ierosināt, ka darba darītājs ir skolēns pats. Ar to "pašdarbības" princips ir padarīts par mācības darba pamata principu, par aktīvitātes

principu. Tas ir Pestalocija nopelns. Nav noliedzams, ka šis princips ir vēlāk dažos gadījumos pilnīgi pārprasts. Pat gandrīz visā kultūras pasaulē cildinātā "darba skola", kurai Pestalocijs arī savu aktivitātes principu visvairāk pakalpoja, nav pratusi izsargāties no rupjiem maldiem. Visbiežāk pārpratumus ir radījušas iedomas, ka ar "pašdarbību" ievadāms **v i s s** garīgās iras process. Rūgtu vilšanos šai ziņā piedzīvoja Pestalocijs pa/sava dēla audzināšanā. Pašdarbība var gan pakalpot atsevišķu miesas un gara veiksmju izķopšanā, bet tās pilnības pakāpe ir atkarīga no tā, vai šī pašdarbība apstājas un izbeidzas pie šīm veiksmēm, jeb tā iedarbina visu tālāko izglītības procesu. Ja aktivitātes princips nebūs uz cietāko apvienots ar totālītes principu, kā vienoto, veselo garīgo iru, tad aktivitātes principa sekas vispār būs tikai atsevišķās veiksmes, bet ne pati garīgā kultūra.

Lai nerastos šādi sastinguma punkti un neievīstos paviršība, Pestalocijs prasa mācības darbā pamatīgu novērošanu un lēnu ieviešanu uz priekšu bez lēcieniem un robiem. Ar to viņš grib nodrošināt pilnīgu **u z s k a t i**, vadot no pieredzes uz reālītāti un pārbaudot reālītāti, atgriežoties pie pieredzes. Šāda, uz ārējās pieredzes pamatota iekšējā uzskate, kā to jau redzējām, vislabāk vērojama priekšmetu kontūru salīdzinājumos ar kvadrātu, kā arī viņa "Uzskates ābece" figurās un dzimtenes mācībā. Metode, kuras pamatā ir uzskate, gan vēl Pestalocijam nav visos mācības priekšmetos pilnīgi skaidra, jo, piemēram, valodas mācībā vārdu registri un vēstures mācībā atsevišķie valodas jēdzieni vien vēl nenodrošina pietiekošu pieredzi tālākai uzskates darbībai. Bet uzskates princips skaidri vērojams netik vien jau minētajā formu mācībā, bet arī ģeografijā, ģeoloģijā un dabas mācībās.

Tomēr Pestalocija uzskate, kā to jau agrāk redzējām, nekalpo tikai ceļā nostiprināšanai un līdzināšanai uz reālo pasauli, bet arī uz ideālo. Mācības uzdevums un mērķis ir sasniegt netik vien reālītāti, bet tuvināt arī ideālo sfēru izpratnei, rādot ceļu uz vērtību pasauli, kā arī ^{ar} matemātikas, loģikas un citu atziņu tveršanu, tādā kārtā atbalstot un veicinot augošā cilvēka ideālos centienus.

To, kas **u z s k a t e s** mācībā vēl Pestalocijam dažos priekšmetos ir nepilnīgs, pēdējā laikā teoretiski un zinātniski dabas mācību priekšmetos noskaidro **K e r š e n š t e i n e r s**, bet filoloģijas priekšmetos Latvijas Universitātes profesors **J. K a u l i ņ š**. Keršenšteiners sevišķi izceļ uzskates mācībā novērošanu, uzsverot, ka

novērošana nav tikai apjauta, bet arī spriedums, kas vada uz skaidrību, un secinājums, kas pārbauda sprieduma pareizību, lietojot eksperimentu.^{10/} Profesors J. Kauliņš, balstīdamies uz Kanta kriticisma, konstatē, ka zināšanu jēga un drošība pamatojas uz apriorām formām, lai gan šo formu saturs pamatā ir pieredze. Kanta formulas - pieredze bez jēdzieniem ir akla, jēdzieni bez pieredzes ir tukši - pirmā daļa ir vērsta pret empirismu, otrā - pret racionalismu. Arī kriticismam pieredzes robežas ir zinātnes robežas, bet pieredzei jābūt sintetiskai vienībai, organiskam veselam. Šo organisko veselo radīt un aizsniegt ir mācīšanas uzdevums. Šim darbam ir četri posmi:

1. p r o b l ē m a s i e r a u d z ī š a n a. Katra pareizi veādota mācības viela skolēnam ir kaut kas svešs, nezināms, nesaprotams. Tas, ko viņš redz vai dzird no šā vielas saturs ir tikai pieredze, ārējā uzskate. Pats vielas saturs viņam ir nesaprotams. Viņa acu priekšā nostājas a p o r i j a.

2. A p o r i j a s a n a l i z e u n k o n j e k t ū r a s u z s t ā d ī š a n a. Nolikts svešas vielas saturs priekšā skolēns meklē ceļus, kā nonākt līdz vielas izpratnei. Viņam pašam tas var izdoties, var arī neizdoties. Pēdējā gadījumā drošs palīgs ir skolotājs. Bet pirms skolēns griežas pie skolotāja, viņš izmēģina dažādas hipotēzes. Ja darbība nerasniedz mērķi, skolotājs aizrāda, kā hipotēze meklējama. Ar to skolotājs pašķir skolēnam ceļu, vai arī glābj no maldu ceļiem.

3. K o n j e k t ū r a s i z s e k o š a n a. Ne katru reiz konjektūra noved pie vielas saprašanas, jo domu gaitā var ieviesties kļūdas. Konjektūra un hipotēze jāpārbauda izsekojot domu gaitai, lai no kļūdām atbrīvotos.

4. A t r i s i n ā j u m a v i s p ā r i g ā v e r i f i k ā c i j a. Ja mācīšanas uzdevums ir vadīt uz organisko veselo, tad visos gadījumos, kur šis mērķis jau liekas sasniegts, nepieciešama salīdzināšana ar iepriekšējo un nākamo vielas saturu. Ja nerodas iebildumi, tad mācības metode ir vedusi pie jaunām atziņām.^{11/}

Pie šādas zinātniski apgaismotas uzskates mācības mūs ir novedusi modernā ^{ai} pedagogika. Primitīvā mācīšana un audzināšana apmierinājās ar pieredzi. Komenska un filantropinistu uzskates mācības teorētiskajā uztvērumā redzami jau centieni pieredzes vielu sistematiski sakārtot, par ko liecina Komenska "Orbis pictus" un Chodovicka zīmējumi Bazedova "Elementārgrāmata". Pestalocijs ar pieredzi jeb ārējo uzskati vien neapmierinās. Viņš ar savu mācības metodi cenšas vadīt netik vien no ^{ai} fēnomena

uz realitāti, bet tuvināt arī ideālo sfēru izpratnei.^{ai} 12/ Šādu darbību Pestalocijs nosauca par iekšējo u z s k a t i . Pestalocija iekšējās uzskates jēdziens noder par pamatu turpmākajai uzskates mācības attīstībai arī tais mācības un audzināšanas novādes, kur viņam pašam vēl šis iekšējās uzskates jēdziens bija neskaidrs un nepilnīgs. Tādēļ Pestalociju varam atzīt par moderno mācības un audzināšanas virzienu ievadītāju un ierosinātāju.

V. Nobeigums

Esam nonākuši pie apcerējuma beigām. Var rasties jautājums: kas tad īsti izceļ un padara Pestalociju par lielu audzinātāju? Mēs redzējam, ka tā nav tikai lielā ^{ai}pedagogiskā mīlestība, ar ko viņš savā dzīvē ir rādījis cēlāko cilvēcības paraugu. Tā nav nepārspējamā līdzjutība pret visiem tukšiniekiem un nabagiem, kas vērojama visā viņa dzīvē. Tā nav pašai izliedzīgā uzpurēšanās, kuŗas vadīts viņš katrā laikā varēja ziedot visu, kas tam bija. Tā nav arī apbrīnāmā pieticība un izturība, ar ko viņš vienmēr un visur panesa visas dzīves grūtības. Tas, kas Pestalociju padara slavenu, ir viņa mūžam nemiera pilnais g a r s. Šis gars lika viņam arvien un visur tiekties pēc augstākajām vērtībām, bet arvien un visur arī pazemībā un pacietībā visus savus sasniegumus par jaunu vērtēt, izkopt, padarīt pilnīgākus un pakāpeniski tiekties uz priekšu un uz augšu. Ar šādu nerimstošu gara rosību, klausot vērtību novādu aicinājumam, viņam izdevās atklāt un papildināt lielos un svarīgos izglītības, mācības un audzināšanas principus. No viņa mūža darba vēl paaudzū paaudzes cauri gadu simteņiem varēs smelties ierosinājumus un idejiskas pamācības savam darbam. Ja Pestalociju domu teorētiskajā formulējumā ir ievieš^sušās neskaidrības, un viņš daudzkārt maldījies arī savas mācības praktiskajā veidojumā, tad nav jāaizmirst, ka cilvēka patiesības meklēšanu vienmēr pavada maldi, gluži tāpat, kā gaismu pavada ēna. Tomēr, neraugoties uz visu to, vērtīgs ir Pestalocija nākamajām paaudzēm atstātais mantojums - viņa ^{ai}pedagogiskās idejas un viņa p e r s o n ī b a s paraugs.

^{ai}Pedagogika mūsu dienās sāk izveidoties par plašu un svarīgu zinātni. Pa šīs zinātnes attīstības ceļiem jāiet arī mūsu tautas jaunie nākamajiem audzinātājiem, bet it sevišķi tiem, kas tiecas pēc ¹⁸²⁰⁻akademiski izglītotā audzinātāja stāvokļa un pienākumiem. Bet ja ejot pa šīs topošās zinātnes daudzkārt vēl nelidzenajām tekām, trūks Pestalocija pazemīgās pacietības, kas liek sajūst gara nepilnību un ierosina uz meklēšanu, ja nezināšanas un šaubu neatlaidīgā nemiera vietā, kas nepieciešams gara disciplinešanai, gribēsim iztikt ar iedomātām zināšanām, tad tautas audzināšanā un izglītošanā trūks tā stiprā idejiskā pamatā,

kas nodrošina audzināšanas un mācības darbam sasniegumus. Tādēļ pacietības pilnā pazemība zinātnes priekšā, pašai izliecīgā nerimstošā meklēšana, vērtību tieksme un gara disciplīna, apvienota ar cēlo cilvēka mīlestību, lai ir ikviena audzinātāja rakstura galvenās īpašības. Šai ziņā katram esošajam un topošajam audzinātājam par paraugu var noderēt lielais šveicietis - Pestalocijs.

L i t e r a t ū r a s a v o t i u n p i e z i m e s :

1. Jaensch, E. - Pestalozzi. Der Geist und das Erbe... 32.lp.
2. Natorp, P. - Socialpädagogik. Stuttgart, 1909. - 84.lp.
3. Salīdz. Bauch, Br. - Beiträge zur Philosophie II 1921. - 5.lp.
4. Moog, W. - Philosophische und pädagogische Strömungen der Gegenwart. Beltz, Langensalza 1926. - 44.lp.
5. Ibid. - 45.lp.
6. Gaudig, H. - Die Idee der Persönlichkeit... ^{1923.} 123.lp.
7. Ibid. - 21.u.22.lp.
8. Kerschensteiner, G. - Theorie der Bildung. ^{1931.} 53.lp.
9. Ibid. - 406.u.407.lp.
10. Kerschensteiner, G. - Wesen und Wert des naturwissenschaftlichen Unterrichtes. Teubner, Leipzig-Berlin 1920. - 67.lp.
11. Kauliņš, J. - Filologiskās metodes nozīme pedagogikā. Izgl.Min. Mēnešraksts 1931. I - 3.lp.
12. Dauge, A. - Mūsu pedagogiskā prakse Pestalocija mācību apgaismojumā. Izgl.Min. Mēnešraksts 1927. III - 75.lp.

T e z e s .

1. Gara darbība raksturojama kā reālajā pasaulē uztverama irā. Gars savā attīstības gaitā mācās pats sevi pazīt. Gars atrodas arvien cīņas stāvoklī. Viņš arvien grib kaut ko sasniegt. Gara dzīve ir spontāna sevis veidošana, patstāvīga ceļa meklēšana un patstāvīga mērķu nospraūšana, kā tas skaidri vērojams Pestalocija dzīvē un darbā.

2. Pestalocija attiecības ar cilvēkiem nav subjekta attiecības, bet personas attiecības. Šīs attiecības bieži var pārprast, jo uzskates kategorijas nav identiskas reālkategorijām.

3. Personas aktivitāti pavada vērtību apziņa: no vienas puses sasniegumu, no otras - pašas darbības vērtību apziņa.

4. Cilveka vērtību izjūta ir dzīvā gara ielaušanās citā pasaulē, jeb otrādi - šīs citas, sevi ideālas un pret reālo indiferentās pasaules ielaušanās reālajā pasaulē.

5. Ar savu vērtību izjūtu, personālais gars nonāk savas būtības augstumos. Bet šie būtības augstumi uzliek garam lielas prasības, spiežot viņu pastāvīgi cīnīties, nesargājot no grūtībām un ciešanām.

6. Pestalocijs ar savu mācību un audzināšanu grib panākt indivīda izaugšanu objektīvajā garā. Šo izaugšanu viņš grib veicināt ar uzskati, saprotot šo jēdzienu plašākā nozīmē: ar uzskati Pestalocijs cenšas vadīt audzēkni netik vien no fenomena uz realitāti, bet arī uz augstākajām vērtībām, tuvinot ideālu pasaulei.

7. Audzināšana Pestalocijam, gluži tāpat kā modernajā pedagogikā, ir atsevišķa augoša cilvēka ceļš tapšanai par cilvēku.

8. Šā ceļa gala mērķis - izaudzēt tikumisku cilvēku un sagatavot individuāluzdevuma pildīšanai, kas atgādina mūsu dienu aroda izglītības un personības pedagogikas audzināšanas mērķi.

9. Pestalocijs atzīstams par personības pedagogikas un sociālpedagogikas virzienu ierosinātāju un nodibinātāju, kā arī par pareizi izprastas aroda izglītības un darba skolas pamatu licēju.

L i t e r a t ū r a .

1. Äbels, O.- Pestalocis, viņa dzīve un pedagogiskā darbība, 150 g. dzimšanas dienai par piemiņu. Tulk. un papild. pēc J.V. Abramova. Zin. Kom. Der. gr. apg. nod. Rīgā, 1896.
2. Ballhorn - Alphabete occidentalischer und orient. Sprachen. Leipzig, 1861. - 8. Aufl.
Baltische Tageszeitung 1927. Nr. 84.
3. Bauch, Br. - Beiträge zur Philosophie II, 1921.
Bersins, L. - Tautskole atbilstošā kursam. Tautskolas ministrijas izd. 1933.
4. Buche, Spranger, Stettbacher - Pestalozzi - Studien. Walter de Gruyter, Berlin u. Leipzig, 1927.- 1938. I - XII .
Burtinskis 1927. Nr. 3. un 1931. Nr. 9.
5. Celms, T. - Dabas fenomēns un dabas realitāte. Daugava I 1939.
6. Comenius, J.A.- Didactica magna - für den Schulgebrauch von Altemöller, Schöningh - Paderborn, 1918.
7. Dauge, A.- Mūsu pedagogiskā prakse Pestalocija mācību apgaismojumā. Audzin. 1927. III .
8. Delekat, Fr.- J.H. Pestalozzi. Quelle u. Meyer, Leipzig, 1928.
9. Dinkler, R. - Quellen zur Geschichte der Erziehung, Nemnich - Leipzig 2. Aufl.
10. Eidenbenz - Pestalozzi, E. - Die stadtzürcherischen Vorfahren Heinrich Pestalozzis. Pestalozzi-Studien I . Walter de Gruyter, Berlin u. Leipzig, 1927 .
11. Ephemeriden - 1780 .
12. Eislers Handwörterbuch der Philosophie. Mittler u. Söhne , Berlin, 1922 .
13. Freiling, H. - Über die psychologischen Grundlagen der Arbeitsschule. Marburg, 1932 .
14. Gaudig, H.- Die Idee der Persönlichkeit und ihre Bedeutung für die Pädagogik. Quelle u. Meyer, Leipzig, 1923 .
15. Graser, J.B. - Die Elementarschule fürs Leben in der Grundlage zur Reform des Unterrichts, 1817.
16. Guyer, W.- Pestalozzi. Huber u. C^o, Frauenfeld-Leipzig, 1932 .
17. Hartmann, N.- Das Problem des geistigen Seins. Walter de Gruyter, Berlin u. Leipzig, 1933 .
18. Hartmann, N.- Ethik. Walter de Gruyter, Berlin u. Leipzig, 1935 .
19. " " - Zur Grundlegung der Ontologie. Walter de Gruyter, Berl. u. Leipz., 1935 .
20. Heller, A.- Das Problem der Individualisierung in der Pädagogik Pestalozzis. Pestalozzi-Studien II . Walter de Gruyter, Berlin u. Leipzig, 1932 .

21. Henning, J.W.M. - Leitfaden beim methodischen Unterricht in der Geographie. Iferten, 1812 .

22. Hunziker, O. - Zur Entstehungsgeschichte und Beurteilung von Linhard und Gertrud, Zürich, 1896 .

23. Härlmann, M. - Lavater, Pestalozzi, Wir. Pestalozzi-Studien I Walter de Gruyter, Berl. u. Leipz., 1927 .

24. Jaensch, E. - Monographie über die Psychologie des künstlerischen Schaffens und Gestaltens. Der neue Geist Verl., Leipzig, 1928 .

25. Jaensch, E. - Pestalozzi, der Geist und das Erbe seines Wirkens im Lichte der Gegenwartsaufgaben von Kultur, Philosophie und Psychologie. Der neue Geist Verl., Leipzig, 1927 .

26. Jaensch, E. - Über den Aufbau der Wahrnehmungswelt und die Grundlage der menschlichen Erkenntnis. Leipzig, 1927 . - 2. Aufl.

27. Jürgens, R. - Eidetiki. Izgl. M.M. 1926. IX - XII

28. Kant, I. - Kritik der reinen Vernunft. Univ. Bibl. *Kolnina's J. - Jānis Cimbe, Vidzemes Dzraudzes skolotāju semināra pirmās direktors.*

29. Kauliņš, J. - Filologiskās metodes nozīme pedagogikā. IMM, 1931 I .

30. Keršensteiners, G. - Audzinātāja dvēsele un skolotāju izglītības jautājums. Tulk. Arnis, Izgl. min. izd., 1925 .

31. Kerschensteiner, G. - Theorie der Bildung. Teubner, Leipz. u. Berl. 1931 .

32. - " - " - ^{en}Wesen und Wert des naturwissenschaftlichen Unterrichtes. Teubner, Leipz. u. Berl., 1920.

33. Kuhlmann, - Schreiben im neuen Geist. Braunschweig u. Hamburg .

34. Leser, H. - Das pädagogische Problem in der Geistesgeschichte *Landtagsdiarium ersten Termins 1854. Lange, H. - Das erste sorbische Lehrer-Seminar. Sorpat, Bismarckberg, Bude, 1890.*

der Neuzeit. Oldenburg, München u. Berlin, 1925 .

35. Messer, A. - Geschichte der Pädagogik III. Hirt, Breslau, 1925 . *Mocass, H. - Rede, gehalten bei der Feier des 50-jährigen Bestehens des ersten sorbischen Lehrerseminars Sorpat, Bismarckberg, Bude, 1890.*

36. Moog, W. - Philosophische und pädagogische Strömungen der Gegenwart. Beltz, Langensalza, 1926 . *Sorpat, Arnis 1898. von C. Matthiessen*

37. Natorp, P. - Pestalozzi. Sein Leben und seine Ideen. Teubner, Leipzig u. Berlin, 1919.

38. Natorp, P. - Sozialpädagogik, Stuttgart, 1909 .

39. Ničše, Fr. - Tā runāja Saratustra . Tulk. Plūdons. Univ. bibl.

40. Otto, E. - Allgemeine Unterrichtslehre. Walter de Gruyter, Berlin u. Leipzig, 1933 .

41. Pestalozzi, J.H. - Die Abendstunde eines Einsiedlers. Schroedel's pädag. Klassiker, 1903.

42. Pētersons, Ed. - Sociālās audzināšanas elementi dzīves problēmas gaismā. IMM VIII , 1926.

Ritterschaf's Güter Schule, Vol. 1.

Protokoll, d. im Jahre 1850. gehalt. Karl. Synode

Regener, F. - Skizzen zur Geschichte der Pädagogik. Kern, Beyer & Sohn, Langensalza 1904.

Sallwürk, E. - Herbart's pädagogische Schriften 1906.

"Darstellung des Herbart'schen Anschauung"

Schiller H. - Lehrbuch der Geschichte der Pädagogik. Leipzig, O. R. Reisland 1904.

Schönebaum, H. - Pestalozzi - Kennen, Können, Wollen. Beltz, Langensalza 1937.

Kennen, Können, Wollen. Beltz, Langensalza 1937.

- 43. Platons - Sokrates aizstāvēšanās runa, Kritons, Faidons.
- 44. Seyffarth, L.W. - Pestalozzi's sämtliche Werke I - XII, 1902.
- 45. Silber, Käte - Anna Pestalozzi - Schulthess und der Frau - enkreis um Pestalozzi. Pestalozzi-Studien IV. Walter de Gruyter, 1932.
- 46. Spranger, E. - Lebensformen. Niemeyer, Halle, 1921
- 47. - " - " - Pestalozzi's Nachforschungen, eine Analyse. Verl. der Akademie der Wissenschaft, Berlin, 1935 .
- 48. Stenzel, J.- Platon der Erzieher. Meiner, Leipzig, 1938.
- 49. Stephani, H.- Handbuch der Unterrichtskunst, 1835 .
- 50. Stern, W.- Die menschliche Persönlichkeit. Barth, Leipzig, 1923
- 51. -"- " - Person und Sache, 1906 .
- 52. Schaub, E.- Geschichte der Familie Sarasin in Basel, 1914.
- 53. Schäfer, W.- Lebenstag eines Menschenfreundes. München, 1916.
- 54. Schmid, J.- Elemente der Form und Grösse. 2. Teil.
- 55. Schmidt, H.- Philosophisches Wörterbuch, Kröner-Leipzig, 1904
- 56. Schönebaum, H.- Pestalozzi - Kennen, Können, Wollen. Beltz, Langensalza, 1937 .
- 57. Štals, M.- Pestalocijs / Johann Heinrich Pestalozzi / 100 gadu miršanas piemiņai, IMM 1927. II .
- 58. Uxting, K.- Indriķis Pestaloci. Neimaņa grāmatu un bilžu spiestuve, Liepāja, 1877 .
- 59. Weber, E.- Unterrichtsgestaltung, Beltz - Langensalza, 1925.
- 60. Wiget, Th.- Pestalozzi und Herbart. Jahrbuch des Vereins für wissenschaftliche Pädagogik XXIV .
- 61. Wundt, W.- Ethik, 1890 .
- 62. -"- " - Grundriss der Psychologie, 1902 .

Die's, J. - Latvian's u' skolas vēsture I u' II Rīgas Lolo' biedr. des. gr. nod. ist. 1926 un 1928.

Feci quod potui, faciant meliora potentes

Mūsu garīgais "es" jeb personālais gars ir pārpersonīgi nosūtīgā
ideja, vērtību un aprīnīgas, autonomas brīvās gribas nesējs un pie-
bildītājs

Dvēsele ir aprīnīgas mainīgo un pārtraukto procesu un sam-
aprīnīgas latents, apstāpsto elementa relatīvi nemainīgais un nepār-
trauktais pamats un avots jeb radēša immateriāla substance
kas spējīga sajūst, priekšstatīt, domāt, just, ticēt un gribēt

Gimtā 1836-38. Veisnif. Harniss - Breslavā 1812. Veisnif. 1822. ^{pedag. mācība} Dinters -
 filantrop. Pust. rom. kl. augst. ip. Sokr. mat. Sistroneop - Berl. univ. Kom.
 Ruso, filantrop., Pust. u. Šleiermakh. Bonaxas rāra, Konferencis 1854. g. ^{Blagija ped.}
Iedzimt. funkcijas u. iedzīfle organismā no Dīm. sūm. Vajadzīgi ^{Grūmors - Frankfurta p. M.} ^{Butūt. 1848. g.}
 ierosin. u. attīstība: kvalit., intens, ievēlums, drošums... Iedzimt. preeksist.
jēdz. ideju - nav tikai tiesmes - psih. loģ. estet. funkcijām. Dūņģ.
 var p. d. iedzimt (Ovart, Dīms Hoenarijs Ebingh.) daudrās generācijās. Sāda
 iedr. jāskir no apriori. Māc. par iedzimtām idejām "pa daļai
 loģ. un psihol. ~~kasēstus~~ ^{norīme} kā tas nativismā - laika u. telpas preksist.
 (Helmholes.) Iedzimtās atpūnas - anamnēse - ideju pirmatnējo tēlu skat.
 preeksistence. Arist. pamatātkinīu potences. Toms - zināšanu dīgļu
preeksistencei. Par iedr. idejām - Malebraus, Spensers... Descarts - racional-
 tīvai loģiskais pirmatnējais. Māc. par idejām nesatstīt Loxas - nihil est.
 Leibnics - nisi ipse intellectus. Patienība ir iedzimta, pierodas ikrais...
 Šai nosimā visa matem. iedzimta. A priori (no agrākā uz priekšu)
 ne no pieredzes, ne empīriski (a posteriori) ne laicīgi, individuāli bet
 pāriindividuāli (Leibn. lūmens naturale) Kants: pieredze rāda - kas ir,
 bet ne, ka tam tā un ne citādi jābūt; tēri aprioriska atpūna, kur nav
 nekā empīriskā. Pieredze rāda - kas ir bet ne to, ka tam jābūt tā un
 ne citādi. Apriori teikums var secināt tīkai no apriori - tur nepie-
 cēdamība un noteikts vispārinājums: matem., tīkās dab. vī. metafiziskā
Telpas u. laika jēdz. nav iedzimti, bet apriori. Kants: uriskates u. domās,
u. uriskates formas veido intelekts no sevis a priori. Spensers: iedzim-
 tība - visu priekštei. pieredzes produkts. N. Hartmanis: garu nevar
 mantot, - tas brādē. Organiski: indivīds manto dīvību no dīvības;
 dīvīde mirstas katrā indivīdā no jauna - apūna - skir indivīdus,
 gars brādē, bet tas jāirēina, gars pats sevi rāda, bet rāda arī pasauli,
 kur vīns dīvs, bet vīns no dīves arī patēre (90) gars pasaulas pāri vitalismam
 to sargā, kopj ir nomoda, bet vīns pavājinā vitalos spēkus. Englīstais -
ur mīrskas gultas - pēc vairāku generāciju. Gara ingl. var tautā
 tīk ilgj pastāvēt, kamēr ir krājuma pūtikosī negarīgā neir listotā dīve
kultūras augstums dārgi jāsamaksa. Mo si viedokļa, skolas, ingl. augst-
spriegums gara dīve ir tautas dīvē spēka iatērišana. Bet tas ir gara
 vājums. Iadrīvo tība gara dīve, lai neir tērtu vitalitatis kapitāla
tejis - Lindauer - Journal ¹⁷⁶⁶ Pust. raksts. Sparta 3. gr. pr. Kr. sūka irmirtē pil-
sonē sk. 7000-700. Agis - tīsumības paelsana, agrarreformā. Ar Lisandra
 patērtību, urismot sūsimēkus u. karotājus ur 4500. Tebēda stingru kārtību
 240. g. irvil. no templa, nonāvēja likūrga likumi
Personība - cilv. ar saistīgiem radītāja spēkiem, kas arī citos spij modināt šos
 spēkus. Nīdix vien stipri, skolie, bet arī klurie, pacietīgie... Persona
 kas netik vien savos aktos transcendē un ar savu iru ir saaugusi ar
 savu apkārtu, pie tam sevi veido u. piepilda; ekspansīvi tīkās dīves ^{spira}
Aporija - bez cēla, saubas, problēmas grūtības; antinomija - dīvu
 likumu pretesības (duarum legum contrarietas) tēre - aktīvers
 4 Kanta antinomijas. Hegelis - N. Hartmanis
Aprīna - transcendences atpūna urtoeriana netā kas
 pastāv sevi (an sich) padarīšana par objektu; ieskats, urtoerums
Aprīna - (für sich sein) forma skatījums.
Hegelis - ideja - viengais potēriais (an sich) daba (in ihm Anderssein) gare (an sich)
Fobls - nao mīra erosā ira - vedoūnis, vārtība, isrāja, nāxamība, corēbal 37. lp. ^{für}

1. Parisi: sākumā praktiskais princips - vēlāk jārod, ko tad P savā mūrā samiešis un atstājis kā mantojumu kur ir viņa vieta zinātniskajā pedagog., kas viņš ierosinājis savus pētījumus.

2. P. grūti iprotams, tamdēļ nav viegli lasāms. 8. lpp. filosofēma... Personība D., / 8. nov. 'ix persona /; 10-p-bas salīdz. ar personu u. personālitāti

Cilv. mīlestība - 6. minūts - runas nav noskaidrots / 9 ^{un 10} / nov /

Atrinas u. nojautos aptu noskaidrošana vajadzīga jo personu attiecībās emocionālie receptīvie arsti pārsvarā, - tie ir pa priekšu atrinios darbības. Spridumi rodas vēlāk. - Ja nebūtu noskaidroti būtu robs.

3. Aprinājiss - augstāku urodevumu kalpība. Ja tas zinājas un oisiam, tad katrā zinā un P. / Salksim teos... / ^{Harthmanis} ^{veidots} ^{nodalns} ^{listo} ^{nav nodarsta pārestība ne P, ne H.} Sterna terminologija nav skolastiska - pedagog. būti

4. Feci - 5. Teres ietver galvenās idejas - kompromiss

1. Urskate Natorps ir mēģinājiss saskatīt Kanta un jaunrakt. ideālismu (7. lpp.) arī P. mācībā, kas pēc būtības ar P. mācību nesaskan Kants - pasaulē attēla veidošana teorētiskās rādīšanas darbs, Psit. - psihiskā darb. Feris - tuvuma u. tālumā ideāli (funkcionālharmonija) urskates analogija - listas ideja - salīdzinājums) unamnesē Kants atdala urskati no domāšanas. Urskate balītās uz afekcijām, jēdriem uz aktīvām gara funkcijām. 73-74. 99.

2. Gars arvins uz kaus ko tiecas, iet ciņā un jūtas apdrau- dēts: Duļu pārdrīvojumu cilvēks ir dvēseles cilvēks, tas ir kas cits; to mēs nosaucam par gara bagātu cilvēku Nikas nestāv pretim, ja duļus dvēseles pārdrīvojumus apvieno ar gara frūseumu, un aktual nootras puses va- renu darbība un irēdu intelligenci ar frūcīgu dvēseli (sirds - galva, jūtas - intellekts)

3. Subjēts - persona / 7. lpp. / Für ihu sein - Für die Welt sein / 9. / ^{ieaudrns}

4. Persona - personība (10. lpp.) cilv. kas atrodas attiecībās ar savu apkārtni un darbojas tai par labu; cilvēks ar saišti- gjiem radītāja spēkiem, kas arī citos spēj modināt sos spēkus

5. Telpa - saskobiti attēli: urskates kategorijas nav identiskas reāl- kategorijām; Telpas urskate nav identiska ar reālo telpu; gara dvēsi ir sava urskates un sava reāl- kategorija; Telpa - gara urskates kategorija, laisis - reāl- kategorija. (domānis gars, klases g., lidojotais g.) ^{un} ^{work} ^{kat.}

6. Hartm. emocionālie arsti - Bergsona intuīcija. Emocionālie arsti receptivitāte: kur teorētiski domājos nepārs, tur emocionālā domāšana atrod drīves vērtību (Nikhofo, Hofvila, Klinda, atkal Nikhofo) izjūšanās ne tikai no vērtībām, bet līdzgaitnieks. Bergsona (13) Furviča raksts "Sājiā": intuīcija - tuostis drīves un aprīnas pētīšanai ar simpātiju, isprost no isesīens, utforams sevi irkausit, drīvoš tam līdz. Cīvoers nabādrijs instīre-
tīem, tandē intuīcijas metode prasa lielas pūles un ir saistēta ar nepīcīšāmību sarāt lielas zināšanas.

7. - 17. lp. "kalpot cilvēci ar vērtību izjūtu - labāk izjū-
tot"

8. - 26. r. "sociālais tiesības pīvērsīans fīcī, Pīpīšojām nīrveidīstojām cilvē" Te ir runa par P. audīnīstojā sociā-
lo strīctūru.

9. Pestal. - Ruso. - viss labs... sīvīnas arād. temats...
sociālpīd - īndīo. pīd.

Ludo. Klages - intuīcija isēd mūs Dīlīxas īstīnības būtībā un
tapsīnā. Intīvēvojai atrīvīai un tīcībīai ir pīvīvī-
rocības absolūtās iras sātvērsīnā / acīs nav later-
nīnā, bet saule.)

Pareģojums Archimēda pūnsts, ar ko gīors īerosīma pasaulī

Aristotēlis - īdeja radītājs pīncīps pasīs līstīs

Komts - - Vermunftbegriff, kas pīceļos pīri pīvīvī-
3 trānscedīntālis īdejas: D, bīvīvībī, nāmīvīstībī.

Personālītātē - gārīvīs iras reālīkātīgorījā - sevīs vīvīvīšānā,
sevīs pīpīvīvīšānā un tēvījā par to.

Vērtības - cilvēks izjūt kā iras vajādī.